T.C İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI ULUSLARARASI
TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KALKINMAKTA OLAN ÜLKELER AÇISINDAN AÇMAZ VE AÇILIMLARIYLA DÜNYA TİCARETİNİN KÜRESELLEŞMESİ

Yüksek Lisans Tezi

DİLEK KAYA

1370Y75203

İSTANBUL, MAYIS 2016

T.C İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KALKINMAKTA OLAN ÜLKELER AÇISINDAN AÇMAZ VE AÇILIMLARIYLA DÜNYA TİCARETİNİN KÜRESELLEŞMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE

DİLEK KAYA

1370Y75203

İSTANBUL, MAYIS 2016

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret Tezli yüksek lisans programı 1370Y75203 numaralı öğrencisi Dilek KAYA'nın ' Kalkınmakta Olan Ülkeler Açısından Açmaz ve Açılımlarıyla Dünya Ticaretinin Küreselleşmesi" başlıklı tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ DANIŞMANI : Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE .....

JÜRİ ÜYESİ : Doç. Dr. Figen YILDIRIM .....

JÜRİ ÜYESİ : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Cevdet ALTUNEL .....

İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 23.05.2016 Tarih2016/58-1 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

ETİK KURALLARA UYGUNLUK YAZISI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Dilek KAYA

Tez aşamamda engin bilgisi ve donanımıyla yardımlarını esirgemeyen ve eğitim hayatıma farklı bir bakış açısı getiren tez danışmanım Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE'ye,

Yüksek Lisans eğitimime başladığım günden itibaren eğitim hayatımla ilgili bana yol gösteren ve tez aşamam boyunca destek olan Yrd.Doç.Dr. Muhittin ADIGÜZEL'e,

Tezimin tüm aşamasında her daim beni motive eden, yüreklendiren, manevi desteğini her an hissettiren Rovshen YOLCHUYEV'e,

Tez süresince beni yüreklendiren ve her zaman her soruma usanmadan cevap veren ve yol gösteren, tecrübelerini esirgemeyen arkadaşım Duygu ŞENER'e,

Yüksek lisans eğitimime başladığım günden beri her zaman yanımda olan tez sürecince manevi desteğini sürekli hissettiğim arkadaşım Seda ÖZEL'e,

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen ve hayatımın en kıymetlisi olan canım abim Kadir KAYA'ya ve tüm aileme,

SONSUZ TEŞEKKÜRLER...

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	**:**	**Dilek KAYA**
Anabilim Dalı	**:**	**Uluslararası Ticaret**
Programı	**:**	**Uluslararası Ticaret**
Tez Danışmanı	**:**	**Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE**
Tez Türü ve Tarihi	**:**	**Yüksek Lisans- Mayıs 2016**
Anahtar Kelimeler	**:**	**Küreselleşme, Dünya Ticaret Örgütü, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması**

ÖZET

Geldiğimiz son nokta itibariyle küreselleşme sadece ekonomik, politik ve kültürel alanların yanısıra neredeyse hayatımızın her alanına nüfuz etmiştir. Artık kişiler ve kurumsal oluşumlar dünyada baş veren olaylardan oldukça etkilenir hale gelmiş, dünyanın öbür ucunda yaşanan herhangi bir olumlu veya olumsuz gelişim bütün dünyada hissedilmektedir. Böylesi bir geniş mikyaslı oluşumun olması beraberinde bir çok hukuksal ve kurumsal altyapının oluşması ihtiyacını artırmaktadır. Bu ihtiyacın giderilmesi noktasında uluslararası kuruluşlar oldukça büyük önem taşımaktadırlar. Bu sebeple Bretton Woods dönemi ile başlayan ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması ile biten bu süreç sayesinde dünya ticari faaliyetleri düzenlenmiş, ülkeler arasındaki sınırlar kaldırılmış ve dünya ticaretinin hukuksal altyapısı oluşturulmuştur. Bu çalışmada, küreselleşme sürecinin başlaması, sürecin devamında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve DTÖ'nün yönetimi ve uygulamaları ile Kalkınmış Ülkeler (KÜ), Kalkınmakta Olan Ülkeler (KOÜ) ve Az Kalkınmış Ülkelerin (AKÜ) DTÖ açısından önemi tartışılmaya çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLADGE

Name and Surname	**:**	**Dilek KAYA**
Field	**:**	**International Trade**
Program	**:**	**International Trade**
Supervisor	**:**	**Prof. Dr. Mim Kemal Öke**
Degree Awarded and Date	**:**	**Master - May 2016**
Key Words	**:**	**Globalization, World Trade Organization, General Agreement on Tariffs and Trade**

ABSTRACT

Current situation is globalisation has not only influenced economically, politically and culturally but in all other areas of our lives as well. Now, individuals and corporations tend to be effected by the events on all over the world and any positive or negative development happened on any part of the world can have a global effect. The evolution of such a large scale requires the need of many legal and corporate infrastructures. In order to meet this need, international organisations have been needed and become necessary. For this reason, world trading activities were regulated, borders between countries were removed and legal infrastructures of world trading was formed by the period that started with Bretton Woods and ended with founding of WTO. This study discusses the beginning of globalisation period, general agreement on tariffs and trade later on this period and management of WTO and its practices, with Developed Countries, Developing Countries and Least Developed Countries are important in terms of WTO.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Özet /Abstract iii

Tablolar Listesi viii

Şekiller Listesi ix

Kısaltmalar x

GİRİŞ 1

KÜRESEL EKONOMİ POLİTİK SİSTEM 2

1.1 Küreselleşme Kavramı 2

1.2 Küreselleşme Kavramı İle İlgili Yaklaşımlar 5

1.2.1 Aşırı Küreselleşmeciler 6

1.2.2 Kuşkucular 7

1.2.3 Dönüşümcüler 8

1.3 Küreselleşmeye Yol Açan Faktörler 9

1.3.1 Ekonomik Faktörler 10

1.3.2 Siyasal Faktörler 12

1.3.3 Teknolojik Faktörler 13

1.4 Küreselleşme Sürecine Tarihsel Bakış 14

1.4.1 İlk Küreselleşme Dönemi 15

1.4.2 Ulusçuluğa Geri Dönüş 16

1.4.3 İkinci Küreselleşme Dönemi 19

1.4.4 Yeni Küreselleşme Dönemi 25

1.5 Küreselleşmenin Gelişimine Katkı Sağlayan Kuruluşlar 30

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ve TİCARET POLİTİKALARI 33

2.1 DTÖ'nün Kökeni 33

2.1.1 Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) 34

2.1.2 GATT 47 Anlaşması 34

2.1.2.1 GATT 47'nin Amaçları 35
2.1.2.2 GATT 47'nin Yapısı 36
2.1.2.3 GATT 47'nin İlkeleri 36
2.1.2.4 GATT Ticaret Görüşmeleri 39
2.1.3 Uruguay Turu Öncesi Dünya Ticaretindeki Sorunlar 47
2.2 Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) 49
2.2.1 GATT 47 ve DTÖ Arasındaki Farklar 49
2.2.2 DTÖ'nün Amacı ve İşlevleri 50
2.2.3 DTÖ'nün Kurumsal Yapısı..... 51
2.2.4 DTÖ'nün İlkeleri 53
2.2.5 DTÖ Kapsamındaki Uluslararası Ticaret Düzenlemeler 56
2.2.5.1 Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar 56
2.2.5.2 Hizmet Ticareti Genel Anlaşması 68
2.2.5.3 Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması 70
2.2.5.4 Çoklu Ticaret Anlaşmaları 73
2.2.5.5 Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması 74
2.2.5.6 Ticaret Tarifeleri 75

KALKINMAKTA OLAN ÜLKELER AÇISINDAN DÜNYA TİCARETİ.....77
3.1 Dünya Ticaretindeki Artış..... 77
3.1.1 Kalkınmış Ülkeler Açısından Dünya Ticareti..... 84
3.1.2 Kalkınmakta Olan Ülkeler Açısından Dünya Ticareti 86
3.1.3 Az Kalkınmış Ülkeler Açısından Dünya Ticareti 93
3.2 Bakanlar Konferanslarının Dünya Ticaretine Verdiği Yön 96
3.2.1 DTÖ Bakanlar Konferansları 96
3.2.1.1 Singapur I. Bakanlar Konferansı..... 97
3.2.1.2 Cenevre II.Bakanlar Konferansı..... 98
3.2.1.3 Seattle III. Bakanlar Konferansı..... 98
3.2.1.4 Doha IV. Bakanlar Konferansı..... 99
3.2.1.5 Cancun V. Bakanlar Konferansı..... 99
3.2.1.6 Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı..... 100
3.2.1.7 Cenevre VII. Bakanlar Konferansı..... 100
3.2.1.8 Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı 101

3.2.1.9 Bali IX. Bakanlar Konferansı 101
3.2.1.10 Nairobi X. Bakanlar Konferansı 102

SONUÇ 104

KAYNAKÇA 106

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: GATT Turları (yıllara göre) 40

Tablo 2: Uruguay Turu'nda Kabul Edilmiş Tarımsal Tarife Hedefleri 58

Tablo 3: Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre Uruguay Turu Öncesi ve Sonrası Konuşulan Toplam Tarife Oranlar..... 76

Tablo 4: Dünya İhracatı ve Dünya GSMH'sı (1870-2005) 78

Tablo 5: IMF 2014 GSYİH Rakamları ve 2015-2016 GSYH Büyüme Öngörüleri 89

Tablo 6: Nairobi Bakanlar Konferansı sonuçları özeti (temel uzlaşı konuları) 101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Dünya Mal Ticareti GSMH'sı (2005-2013) 79
Şekil 2: Dünya Ekonomisinin Büyüme Oranı (%) 82
Şekil 3: Dünya Mal Ticareti (Trilyon Dolar) 83
Şekil 4: Kalkınmakta Olan Ülkelere Yönelik Net Sermaye Hareketlerinin Bileşenleri 87

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Anlaşması
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AHO	Anlaşmazlıkların Hali Organı
AKÜ	Az Kalkınmış Ülkeler
APEK	Asya Pasifik İşbirliği
ARPA	İleri Proje Araştırma Ajansı /Advance Research Project Agency
AT	Avrupa Topluluğu
ATC	Tekstil ve Giyim Eşyası Sözleşmesi / Agreement on Textiles Clothing
BAB	Batı Avrupa Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
C.	Cilt
CEEC	Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı
COMECON	Karşılıkle Ekonomik Yardımlaşma Konseyi/ The Council for Mutual Economic Assistance
çev.	Çeviren
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
der.	Derleyen
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSB	Anlaşmazlıkların Çözümü Organı / Dispute Seattlement Body
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ed.	Editör

etc.	etcetera / ve benzeri
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması /General Agreement on Trade in Services
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması /General Agreement on Trade Tariffs
GDO	Genetiği değiştirilmiş organizma
GDP	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla / Gross Domestic Product
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası / International Bank for Reconstruction and Development
ICC	Uluslararası Ticaret Odası/ International Chamber of Commerce
IMF	Uluslararası Para Fonu / International Monetary Fund
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü / International Trade Organization
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KOÜ	Kalkınmakta Olan Ülkeler
KÜ	Kalkınmış Ülkeler
NAFTA	Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması/ The North American Free Trade Agreement
NsFNeT	Ulusal Bilim Vafı /The National Science Foundation Network
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı / Organisation for Economic Co-operation and Development
S.	Sayı
s.	Sayfa
SPS	Sağlık-Temizlik Uygulamalarına İlişkin Anlaşma/ Sanitary and Phytosanitary Measures
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	Türkiye Cuhuriyeti
TPRM	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

	/ The Trade Policy Review Mechanism
TRIMs	Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması / Agrement on Trade Related Investment Measures
TRIPS	Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle Bağlantılı Yönleri Hakkında Anlaşma / Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Properties
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı/The United Nations Conference on Trade and Development
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı / World Intellectual Property
WTO	Dünya Ticaret Örgütü / World Trade Organization
Y.	Yıl
Yy	Yüzyıl

GİRİŞ

Yaşamımızın her alanını etkisi altına almış küreselleşme, her geçen gün yoğunluğunu arttırmaktadır. Şüphesiz ki, bu küreselleşmeyi arttıran faktörlerin başında eski adıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) yeni adıyla Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gelmektedir. Devletlerin korumacı politikalarından vazgeçip ticaretlerini serbestleştirmesi, gümrük duvarlarının indirilmesi, yeni pazar imkanlarının yaratılmasına hizmet eden bu uluslarüstü örgüt, bu hedeflere varmak için bugün dünyanın 161 devletini kendi çatısı altında birleştirmiş ve bütün üye devletleri kapsayacak şekilde anlaşmalar düzenlemiş, dünya ticaretinin hukuksal altyapısını oluşturmuştur.

Dünyanın bu derecede entegrasyon içinde olması getirdiği faydaların yanısıra bir takım sorunlarında ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüzde, dünyanın herhangi bir piyasasında ortaya çıkan kriz bütün dünyaya yayılmaktadır. Nitekim, 2008 krizinde dünya bunu açık bir şekilde görmüştür. Öte yandan, DTÖ kapsamında son yıllarda yaşanan başarısızlıklar ve bir türlü karara bağlanamayan uyuşmazlıklar DTÖ'ne olan güveni günden güne azaltmaktadır. Çünkü DTÖ kapsamında yapılan düzenlemeler az kalkınmış ve kalkınmakta olan ülke pazarlarını, kalkınmış ülkeler için açık pazar haline getirmiş, küçük ve orta boy ekonomilerin uluslararası şirketlerle baş edemez hale gelmesine neden olmuştur.

Çalışma 3 bölümden ibaret olup, araştırma sürecinde mümkün olabildiğince geniş kaynağa yer verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak küreselleşme kavramı üzerinde durulmuş ve farklı yazarlar tarafından küreselleşmenin tanımı yapılarak ilkin fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Küreselleşmenin ilk ortaya çıkış tarihinden itibaren günümüze kadarki süreçte küreselleşmenin ekonomik, politik, teknolojik bakımdan nasıl ivme kazandığı ortaya konulmuş ve günümüzdeki durumu ele alınmıştır. Ayrıca bu süreçte küreselleşmenin yaygınlaşmasına katkı sağlayan kuruluşlar kapsamında Bretton Woods süreci ve sonrasında oluşturulan uluslararası kuruluşlara kısaca değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Bretton Woods sürecinin başlaması ile oluşturulmaya çalışılan yeni dünya düzeni ve bu düzen içerisinde yer alan uluslararası kuruluşlar hakkında geniş bilgi verilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle GATT Anlaşmasının temel yapısı irdelenerek ilke ve amaçları açıklanmaya çalışılmıştır. GATT'a üye olan ülkeler arasında mevcut sorunların çözülebilmesi için yapılan toplantılarda müzakere olunan konulara yer verilerek DTÖ'ne nasıl geçildiği ve aralarındaki farklılıklar açıklanmıştır. Daha sonra, DTÖ Kurucu Anlaşması'da belirtilmiş olan DTÖ'nün amaç ve ilkeleri, kurumsal yapısı, karar alma süreci açıklanarak üye olmak isteyen ülkelerin hangi aşamalardan geçmesi gerektiği hakkında bilgi verilmiştir. DTÖ Kurucu Anlaşması'nın eklerinde yer alan anlaşmalar incelenerek, sübvansiyonlar, tarife dışı engeller, fikri mülkiyet hakları, hizmet ticareti, tarım, tekstil gibi bir çok alanda elde olunan başarılar açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde DTÖ'nün bu kadar farklı içeriğe sahip konuları kendi çatısı altında birleştirmesi kalkınmış (KÜ), kalkınmakta olan (KOÜ) ve az kalkınmamış ülkelere (AKÜ) ne gibi fayda sağladığı, bu anlaşmaların getirdiği düzenlemelerin dünya ticaretinde artış veya düşüşe sebep olduğu istatistik verilerle incelenmiştir. Ayrıca çalışmamızın bu bölümünde, DTÖ kapsamında olan üye ülkelerin mevcut durumun belirlenmesi ve yaşadıkları uyuşmazlıkların müzakere edilebileceği bir platformun oluşumuna ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla her iki yılda bir düzenlenen bakanlar konferanslarının gündem konuları ele alınmış, bu müzakerelerde hangi sonuçlara varıldığı açıklanmış ve buna bağlı olarak dünya ticaretinin geleceği hakkında fikir oluşturmak çalışmanın başlıca amaçlarından biridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİK POLİTİK SİSTEM

Çalışmanın bu bölümünde günümüzde çok sık olarak kullandığımız küreselleşme kavramının anlamı üzerinde durularak bu konuya olan yaklaşımları, tarihi gelişimi ve bu gelişime katkı sağlayan kuruluşlar incelenmiştir.

1.1 Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme kavramı, ilk ortaya çıkışından itibaren, günümüzde giderek daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin başlangıç tarihi hakkında tam bir fikir bütünlüğü bulunmamaktadır. Ancak kavramın günümüzdeki kullanımının başlaması 4 Nisan 1959 tarihinde The Economist dergisinin yayınlanması ile olmuştur.[1] Daha sonraki dönemlerde, Mcluhan ise 1962 tarihinde yazdığı bir yazıyla yeni iletişim teknolojilerinin hayatlarımızdaki önemini anlamak için sıklıkla söylenilen "global village" yani "global köy" terimini ilk defa ortaya atan ve kullanan kişi olmuş, dünyada ekonominin tek bir ortak pazar olacağı fikrinin temelini atmış bulunmaktadır.[2] Küreselleşme kavramının siyasal anlamda kullanılması ise 1980'li yıllarda Thatcher ve Reogan tarafından yönetilen "yeni sağ" iktidarların başa gelmesiyle oluşmuştur. Ekonomik anlamda ise küreselleşme kavramının kullanılmasına öncülük eden Theodore Levitt olmuştur. Theodore Levitt'e göre sermaye ve üretimin dünya geneline yayılması, tüketim kalıplarındaki yakınlaşmalar, uluslararası kuruluşların etkinliğinin artması, çok uluslu şirketlerin egemen güç oluşu gibi unsurları ön plana çıkaran tanımlar aslında küreselleşmeyi ekonomik temelde ele alan ve yaklaşan tanımlama çabalarıdır.[3] Ritzer, Robertson, Featherstone ve Baudrillard gibi teknisyenler, bu yeni toplumun temel özelliğini "tüketim toplumu" olarak açıklamakta, kapitalist toplumun üretime yönelik bir oluşumdan, tüketime yönelik bir oluşuma geçtiklerini ve kitle iletişim araçlarının

[1] Mehmet Aktel, "Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF**, Y.2001, C6, S.195
[2] Aktel, **a.g.m.** s. 195
[3] **A.g.m.** s. 196

oluşturduğu sanal alanla beraber, tek düzeliği ifade eden bir modelin nasıl yapılandığını tanımlamaya çalışmış bulunmaktadır. Bu teknisyenler gelişen kültür karşısında bireysel ya da ulusal kültürlerin refah içerisinde birlikte nasıl hayatlarına devam edebilecekleri problemleri eğilimi içerisinde olmuşlardır.[4]

Küreselleşmenin değişik alanlarda farklı şekillerde ele alınarak farklı algı oluşturma çabaları, küreselleşmenin gelişim sürecinin ne kadar farklı alanlara etki ettiğini göstermektedir. Bu anlamda, farklı kişler tarafından yorumlanmış sayısız tanımlamalar bulunmaktadır. Bu tanımlar içerisinde:

Antony Giddens'e göre küreselleşme, "*dünyadaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Uzak yerellikleri birbirine bağlayan bu yoğunlaşma öyle bir şekilde gerçekleşmektedir ki, yerel olaylar, kilometrelerce uzaktaki olaylar tarafından biçimlendirmekte ve bunun tersi de söz konusu olmaktadır."* [5]

Baskın Onan'a göre küreselleşme, Batının alt yapısıyla (uluslar arası kapitalizm) ve üst yapısıyla (rasyonel kültürü) tüm dünyaya entegre olmasıdır.[6]

Yeung'a göre küreselleşme, sosyal durumların coğrafi dağılımı ya da sosyal ilişkilerin dünya genelinde yoğunlaşmasıdır.[7]

Akman'a göre küreselleşme, "*kapitalist sistemin kendini eritebilmesi yani daha çok üreterek daha fazla mal ve hizmet satabilmesi için dünya pazarında serbestleşme ve sınırların kaldırılarak, dünyanın tek bir pazar haline getirilmesidir."*[8]

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) küreselleşmeyi, *"ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlardaki ortak değerlerin dünya çapına yayılması olarak tanımlamaktadır*."[9]

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization For Economic Cooperation and Development- OECD) küreselleşmeyi*, "farklı ülkelerin üretim ve*

---

[4] Aktel, **a.g.m.** s. 196

[5] Mehmet Ali Göngen, "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum:IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Ağustos 2013, S.29, s.119

[6] Göngen, **a.g.m,** s.119

[7] Hüseyin Çeken, Şevket Ökten ve Levent Ateşoğlu, "Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk," **C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** Cilt 9, Sayı, 2. 2008, s.81

[8] Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, **a.g.m,** s.81

[9] Hasan Alp Özel, **"**İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** , C.2, 2011, s.92.

pazarının her geçen gün artan bir hız ve derinlikle birbirlerine bağımlı hale gelmesini ifade eden bir süreçtir. Bir diğer anlamda mal, hizmet, sermaye ve teknolojinin hareketliliğine dayanan ticaretin sınırlarını aşma arzusudur."[10]

Uluslararası Para Fonu (International Monatary Fund-IMF) küreselleşmeyi, "*uluslararası şirketler gibi güçlü yeni şirketlerin piyasaya girişi, bilgisayar teknolojisinin iletişim ve enformasyon alanındaki hızlı gelişimi, çoğu ülkede regülasyon siyasetinin kabullenilmesidir." [11]*

Görüldüğü gibi küreselleşme için yapılan tanımların her biri birbirinden farklıdır. Burada anlaşılan, küreselleşme kavramını farklı kişiler değişik çerçeveden ele alarak tanımlamış bulunmaktadırlar.

Genel anlamda küreselleşme; malların, hizmetlerin, sermayenin, bilgi ve teknolojinin, kültürlerin, dünya çapında sınırları tamamen ortadan kaldırarak serbest dolaşımı ifade eden bir kavramdır. Küreselleşme günümüz dünyasının çok hızlı değişimine etki eden en önemli olgudur. "*Bu kavram bir anlamda neoliberal iktisadın dünyada uygulanma biçimidir"* de diyebiliriz.[12]

1.2 Küreselleşme Kavramı ile İlgili Yaklaşımlar

Bir önceki başlıkta küreselleşme kavramı ile ilgili yaklaşımlar ifade edilirken bu süreçte küreselleşme ile ilgili ne kadar farklı görüşlerin olduğu belirtilmiştir. Bazıları küreselleşmeye taraf olurken, bazıları küreselleşmeye karşı bir tutum içerisine girmişlerdir. Küreselleşme, kimilerine göre kapitalizmin dünya üzerindeki baskısından kurtarmaya yarayan bir olgu iken, kimilerine göre dünya üzerindeki ticareti serbestleştirerek dünya genelinde refah artışı sağlayacağı bir zorunluluk olduğu görüşündedirler.

---

[10] Duygu Şener, Dünya Ticaret Örgütü Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı,(İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Bölümü, Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, Mayıs 2015, s.7-8.

[11] Demokaan Demirel, Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: "Etkin Devlet", **Sakarya Üniversitesi, SBE Kamu Yönetimi Bölümü, Sayıştay Dergisi**, Sayı:60, s. 107.

[12] Ayşe Çelikol Danışoğlu, "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi,** S.5, 2004, s.215.

Bu olguya farklı yaklaşımları açısından David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathan Peraton aşırı küreselleşmeciler (hyperglobalist), şüpheciler (skeptical) ve dönüşümcüler (transformationalist) olarak üçe ayırmaktadırlar.[13]

1.2.1 Aşırı Küreselleşmeciler

Radikaller olarak da bilinen bu yaklaşıma göre, ulus devletin etkisinin artık eskisi kadar güçlü olmadığı, onun yerini dünya toplumunun yer aldığını ileri sürmektedir. Piyasaların artık iç piyasadan çıkıp, uluslararası bir piyasaya geçiş yaptığı görülmektedir. Böylelikle, ekonomi hız kazanmakta ve dinamik bir dönem içerisine girmektedir.[14] Diğer bir ifadeyle aşırı küreselleşmecilere göre, "*piyasalar artık devletlerden daha güçlüdür."*[15] Aşırı küreselleşmeciler, bu durumun küresel ekonomide kaybedenler kadar kazananların da var olduğuna inanmaktadırlar.[16]

Bu yaklaşıma katılanlar, kendi aralarında iyimser Neoliberal yaklaşım ve Neomarksist yaklaşım olarak ikiye ayrılmaktadırlar. İyimser Neoliberal yaklaşıma göre, küresel piyasada bütün ülkelerin belirli mallarda, bir düzeyde karşılaştırmalı üstünlükleri bulunmaktadır. Böylelikle ülkelerin kendi aralarında uzmanlaşma sağlayarak ticari avantaja dönüştürerek fayda sağlayabilirler. Bazı ülkeler bu durumdan zararlı çıksalar da genel anlamda küresel ekonomi daha çok avantajlı olacaktır.[17] Kötümser Neo marksist yaklaşıma göre ise küreselleşme, baskı kuran küresel kapitalizmin savunucusudur. Küresel kapitalizm ülke içerisinde ve dünya genelinde eşitsizlik yaratarak, yeni eşitsizliklerin oluşmasına neden olacak görüşündedirler. Ancak neoliberal ve neomarksistlerin düşüncesine göre ulus devleti yok olmakta ve refah devleti önemsizleşmektedir. [18]

---

[13]Necmettin Özerkmen, "Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,** 44,S.1, 2004, s.136
[14] Veysel Bozkurt, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Alfa Yayınları, Ekim, 2000, s. 19
Özel, **a.g.m,** s. 93
[15] Bozkurt**, a.g.e** s. 19
[16]**A.g.e** s. 20
[17] Cengiz Bahçekapılı, **Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus-Devlet, -Türkiye'nin Küresel Politik İktisadı,** Derin Yayınları, Şubat ,2009, s.11
[18] Bahçekapılı, **a.g.e,** s. 12

1.2.2 Kuşkucular

Küreselleşme karşıtları olarak da anılan kuşkuculara göre, küreselleşmenin ve küresel bağlantıların yeni bir düşünce olmadığını açıklayarak konuyu ele almaktadırlar. Küreselleşme kuşkucuları; küreselleşmenin asırlar boyunca devam ettiğini, bazı gelişmelerin küreselleşmenin sadece derecesini ve kapsadığı alanı değiştirdiğini savunmaktadırlar.[19] Ayrıca kuşkucular, küreselleşme sürecinin ekonomik veya teknolojik gelişmelerin sonucunda başlayan bir düşünce olmaktan ziyade, bir ideolojik davranış olduğunu ileri sürmektedirler.[20]

Bu yaklaşımın bazı temsilcileri, küreselleşmeyi; "*kapitalizmin savaşçı olmayan yeni işleyiş mantığı"* ya da jeo- ekonomik emperyalizm olarak ele alırken Chamsky gibi bazı ünlü düşünürler de, çok uluslu şirketlerin kar sağlamak amacıyla "*totaliter kurumların tiranlığı*" olarak vasıflandırmışlardır.[21] Bu görüşe göre, ulus-devlet anlayışı tamamen yıkılmamakta, toplumlararası değişiklikler var olduğu sürece ulus-devletler de var olacaktır. Küreselleşme , bir entegrasyon değil; değişik kültürler, değişik medeniyetler ya da bölgeler arasında çatışmaları, ortaya çıkaracaktır.[22] Aşırı küreselleşmeciler ile kuşkucular arasında fikir ayrılıkları bulunmasına rağmen her iki tarafında uzlaştığı noktalardan söz etmek mümkündür.[23] Bunlar;

- Toplumların kendi aralarında değişik sonuçlar ortaya çıksada son bir kaç on yıllık dönemde ekonomik karşılıklı bağımlılık açısından önemli gelişmeler olmuştur.
- Milletlerarası, küresel rekabet eski hiyerarşileri yıkmakta ve refah, kuvvet, ayrıcalık, bilgi açısından yeni eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır.
- Genetik yapısı değiştirilmiş (GDO) ürünlerin yayılması, kitle terörü, kara para aklama gibi bölge- ötesi ve sınır- ötesi sorunlar, zaman ilerledikçe daha fazla yaygınlaşarak milli yönetimlerin geleneksel rollerinin, görevlerinin ve kurumlarının sorgulanmasını sağlamaktadır.

---

[19] Duygu Dumanlı Kürkçü, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar", The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, Nisan, 2013, C.3, S.2, s. 5. (Çevrimiçi) http://tojdac.org/tojdac/VOLUME3-ISSUE2_files/tojdac_v03i201.pdf (Erişim tarihi: 24.12.2015)

[20] Bozkurt, **a.g.e** s.22

[21] **A.g.e,** s.21

[22] Oğuz Kaymakçı, "Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Açıdan Küreselleşmeye Giriş", **Küreselleşme Üzerine Notlar,** Nobel yayıncılık, Şubat 2007, s. 7

[23] David Held ve Anthony McGrew, **Büyük Küreselleşme Tartışması, Küresel Dönüşümler**, Siyasal Dağıtım, Haziran , 2014, Ankara, s. 53

- Bölgesel ve küresel düzeydeki milletlerarası yönetimlerde (AB ve DTÖ gibi) bir genişleme yaşamaktadır.[24] Bu durum gelecekte varolacak dünya düzeninin temellerinin nasıl atılacağını ve kimin menfaatlerine hizmet edeceğine dair önemli soruları da beraberinde getirmektedir.
- Bu gelişmeler, siyasal, ekonomik ve kültürel farklılıklar hakkında yeni fikir şekilleri gerektirir. Ayrıca politikacıların ve hüküm vericilerin, hareketli bir politik düzenlemeler ve demokratik sorumlulukların geleceği üzerine yaratıcı düşünceler oluşturmaları gerekmektedir.

1.2.3 Dönüşümcüler

Bu yaklaşıma göre ise küreselleşme, günümüz dünyasını yeniden şekillendiren sosyal, siyasal ve ekonomik farklılıkların başlangıcını oluşturan politik güç olarak açıklamaktadırlar.[25] Bu yaklaşıma göre, çoktan küreselleşmiş bir dünyada yaşamaktayız. Bu yapıda lokal olgular (ekonomik ve kültürel) giderek yaygınlaşmış ve küresel bir zihniyete (etnik merkezcilikten uzaklaşma) doğru kayma yaşanmıştır.[26] Önceki pazardan çok daha fazla entegre olmuş yeni bir küresel pazar oluşmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyılda kıyaslanamayacak derecede çoktur. Bundan daha önemli olan nokta, ekonominin giderek daha fazla hizmet kesimine bağımlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans iktisadı içeren hizmetler sayesinde, anında haberleşme olanağına başladığımızdan beri zaman ve mekan kavramının ortadan kalkarak diğer kültürlerle anında karşılıklı iletişim kurulmaya başlanmıştır.[27] Dönüşümcüler, aşırı küreselleşmeciler ve kuşkucular yaklaşımından iki noktada fikir ayrılığı yaşamaktadırlar.[28] Fikir ayrılığı yaşadığı en önemli nokta; dönüşümcülerin yerel hükümetlerin otoritelerini ve kuvvetlerini tekrar yapılandırdığını ileri sürmektedir. Yani hem aşırı küreselleşmecilerin "*egemen ulus devletin sonunun geldiği*" iddialarını hem de küreselleşme karşıtı kuşkucuların

[24] Held ve McGrew, **a.g.e,** s. 53
[25] Nurdan Aslan, "Ekonomik Küreselleşme: Tarihi, Boyutları ve Sonuçları" Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Ceştepe, Şevket Tüylüoğlu, **Ekonomik Entegrasyon, Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, Ekin Yayınları, Ekim, 2013, s.9
[26] Oğuz Kaymakçı, "Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Açıdan Küreselleşmeye Giriş", **Küreselleşme Üzerine Notlar,** Nobel Yayınları, Şubat, 2007, s.7.
[27] Bozkurt, **a.g.e**, s. 22-23.
[28] Bahçekapılı, **a.g.e**, s.13.

"*hiçbirşey değişmedi*" tezini reddetmektedirler. [29] Bu yaklaşımın ileri gelen temsilcileri Anthony Giddens ve James Rosenou'dur.[30] Anthony Giddens, küreselleşmeyi şu şekilde ifade etmektedir.

> "*Şunu hiç şüphe etmeden söyleyebilirim; yaşamakta olduğumuz küreselleşme, bir çok açıdan sadece yeni değil aynı zamanda devrimcidir. Bu şüphecilerin ve radikallerin küreselleşmenin ve küreselleşme sonuçlarının ne olduğunu anlamadıklarına inanmıyorum. Her iki grup da bu fenomeni tamamen ekonomik kapsamda görüyor. Bu bir hatadır. Küreselleşme iktisadı olduğu kadar siyasi, teknolojik ve kültüreldir."*[31]

Bu üç görüş arasındaki temel farklılıklar, olgulardan çok temsilcisi oldukları dünya görüşlerinden oluşmaktadır. Bu konudaki tartışmaların sonucunda oluşan fikirler politika ve iktisat olmak üzere birçok siyasete temel oluşturmaktadır. Küreselleşme yaklaşımları aslında dünya üzerinde meydana gelen yönetsel akımlara da yol göstermektedir. Günümüzde artık dünyadaki yaşanan gelişmelerden etkilenmeyen devlet kalmamıştır ve hiçbir siyasetçi sınırları dışındaki değişimlerden ülkesini tamamıyla soyutlayamamaktadır.[32] Küreselleşmeye yönelik yaklaşımları daha iyi kavrayabilmek için küreselleşmeyi ortaya çıkaran unsurları yakından incelemek gerekmektedir.[33]

1.3 Küreselleşmeye Yol Açan Faktörler

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında etkili olan bir çok unsuru üç ana başlık altında toplamak mümkündür. [34]

- Ekonomik Faktörler,
- Siyasal Faktörler,
- Teknolojik Faktörler diyebiliriz.

---

[29] Bozkurt, **a.g.e**, s. 23.
[30] Bahçekapılı**, a.g.e**, s. 14.
[31]**A.g.e**
[32] Bülent Günsoy**, Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ekin Kitabevi, 2006, Ankara, s.19
[33] Bozkurt, **a.g.e,** s. 26
[34] Nusret Ekin, "Küreselleşme ve Gümrük Birliği", **İstanbul Ticaret Odası Yayınları**, İstanbul, 1999, s. 50

1.3.1 Ekonomik Faktörler

1970'li yıllarda gelişmiş ülke şirketlerinin üretimlerinde ölçek ekonomisinin sınırına gelmiş olmaları ve petrol krizinden sonra Batı'da yaşanan ekonomik bunalımı aşma çabalarında, uluslararası piyasaya yayılma eğilimi küreselleşme sürecinin temelini atan iktisadi faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıca XX. asırın en önemli gelişmelerinden biri olan Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ), milletlerarası çerçevede yatay ve dikey bütünleşme oluşturmaları da bu sürecin başlamasının en önemli sebeplerinden biridir. Yine bu süreçte; ticaret, hizmetler ve fikri mülkiyet haklara ilişkin çok taraflı anlaşmaların yapılması da küreselleşme sürecinin yeni kurallarını belirlemiştir.[35]

Diğer taraftan eski adı ile Avrupa Topluluğu (AT), 1970 tarihinden itibaren tarımsal sübvansiyonlarla dünya pazarlarına katılmakta ve ABD'nin tarımsal ürün rekabetini zayıflatmaktaydı. AT'nin zamanla büyümesi, 1993'de Maustricht Anlaşması ile Avrupa Birliği (AB) ismini alarak politik bağlılığa doğru yol açması bir çok devlet ile tercihli ticaret konvansiyonları imzalaması rekabet gücünü fazlasıyla arttırmıştır. Burada gelişen olaylar karşısında rekabet gücünü korumaya çalışan ABD 1992'de önce Kanadayı, daha sonra da Meksikayı kendine çekerek Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesini (NAFTA) kurmuştur. Diger tarafta, Japonya ile Uzakdoğu'nun merkez gücü olarak 1989'da Asya Kaplanları ile beraber Asya Pasifik İşbirliğini (APEK) oluşturması rekabet gücü ve teknolojisi yüksek bir çalışma alanının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. [36]

İki Dünya savaşı içinde geçen zamanda dünya ekonomisi dışa kapalılık ve korumacı tutum içerisine girmişlerdir. O dönemlerde savaş sonucunda oluşan zararları gidermek ve de dünyadaki iktisadi hareketsizlikten kurtulmak için devletler, birlikte hareket etmek yerine rekabetçi politikaları tercih etmişlerdir. Dış ticarette üstünlük sağlamak için devletlerin devalüasyon yapmaları ve diğer devletlerin de bu şekilde karşılık vermeleri, sınırlı olan dünya piyasalarını daha da küçültmüştür. Yapılan siyasetin olumsuz etkileri, II. Dünya Savaşı sonrası dönem de bütün devletler için ibret olmuştur. 1944 tarihinde savaş sona ermeden bazı devletler Bretton Woods'ta toplanarak savaş sonrası dünya iktisadi yapısının ne şekilde olması gerektiğinin

[35] Aslan, Ekonomik..., **a.g.m,** s. 12
[36] **A.g.e,** s. 13.

sınırlarını belirlemeye çalışmışlardır. Bu toplantı ile beraber uluslararası finans sisteminin temelleri olan IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası'nın temelleri atılmıştır.[37]

Soğuk savaşın başlaması ile dünya iktisadın da bir kutuplaşma yaşanmıştır. Politik anlamda demokrasiyi tercih eden devletler, ABD'nin Marshall destekleri ile yeniden oluşuma giderken, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin önderlik ettiği toplumcu blokdan kendi aralarında 1949 tarihinde karşılıklı Ekonomik ve Yardımlaşma Konseyi (COMECON)'nu oluşturarak iktisadi ilişkilerini ilerletmeyi amaçladılar. Toplumcu blokta bu ilerlemeler yaşanırken diğer blok'a üye ve yakın devletlerden 23 devlet birleşerek Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariff and Trade - GATT), çalışmalarına başladılar. GATT ile hedeflenen, üye devletler arasında ticaretin serbestleşmesi, gümrük vergilerinin azaltılması, kısıtlamaların kaldırılması ve dış ticaret rejimlerinin serbestleştirilmesi olarak açıklanabilir. GATT'a tepki olarak kalkınmakta olan devletler 1964 tarihinde UNCTAD'ı kurmuşlardır. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, 1995 yılında GATT yerini Dünya Ticare Örgütü'ne (DTÖ) bırakmıştır. Burada küreselleşmeye en önemli katkının demokrasi ve serbest ticaret anlayışını kabullenen devletlerden geldiği göz ardı edilmemelidir.[38]

Bulunduğu çalışma alanında rekabet gücünü kaybetmiş olan endüstri dallarının çevre devletlere ve bölgelere yönlendirilmesi ile 1960'lı yıllardan itibaren üretimin küreselleşmesi aşamasının başlangıcı sağlanmıştır. Ancak üretken kapitalin çevre devletlere girdisinin ana şartı, merkeze göre daha fazla kar sağlayabilmesidir. Ayrıca, pazar hacmi, doğal kaynakların çeşitliliği ve çokluğu, ucuz emek ve yabancı yatırımcılara sağlanan teşvikler de sermaye sağlama açısından devletlerin sunduğu önemli yararlardır.[39] Ancak bu gelişmelerin yanı sıra, küresel üretim yapısının karlı olmaktan çıkmasıyla, gerçek kesimden finansal kesime kaydığı dikkati çekmektedir.[40] Ağustos 1971 yılında Bretton Woods sisteminin çökmesi ile sabit kur sisteminden vazgeçilmiş ve ABD, Almanya, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş devletler sermaye akımı üzerindeki kısıtlamaları kaldırmıştır. Bu olaylar sonucunda finansal küreselleşme

[37] Kaymakçı, **a.g.e**, s. 11.
[38] **A.g.e,** s. 13
[39] Aslan, Ekonomik..., **a.g.e**, s. 13
[40] **A.g.e**, s. 13

olağanüstü bir ivme kazanmıştır.[41] Aynı yıllarda, ABD bir yasa çıkartarak ABD tahvil piyasası'nı Euro-Tahvil piyasasına çevirmiştir. Bu değişimler ile beraber döviz piyasaları çok hızlı küresel boyuta dönüşmüştür. Günümüzde bu piyasaların günlük işlem hacmi 1.3 trilyon dolar civarındadır.[42]

Bütün bu oluşumlar ile birlikte 1980-1990 tarihleri arasında başlayan bir süreç ile yabancı yatırımlarda ve portföy yatırımlarında önemli artışların olduğu gözlemlenmiştir. Küresel sermaye işlemlerinin dünya üretimine oranı son on yılda 15 kattan 78 katına artış göstermiştir. Genel düşünce; sermayenin milletlerarası dolaşımının yükselişi ve bunun neticesinde finansal piyasaların entegre olması sonucu iktisadi küreselleşmenin gerçekleştiği yönündedir.[43]

1.3.2 Siyasal Faktörler

Siyasal alanda küreselleşme kavramı, uluslararası yönetici ve düzenleyeci müesseselerin teşkilatlanmasına ve liberal politik ideolojisinin ve onun kurumsal biçimlerinin genişlemesine karşılık olarak ifade edilmektedir.[44] Siyasal küreselleşme, uluslararası politik ve iktisadi aktörler ülke egemenliğine ortak olmuş; devletler, yerel ve uluslararası siyasi uygulamalarında dış çevreyi önemsemek zorunda kalmıştır. Yani küreselleşme ile birlikte ülke, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlaması ihtiyacı ortaya çıkmış, yerel ülke hakimiyeti zedelenmiştir.[45]

1970'li yılların sonu 1980'li yılların başlarında ABD'de ülkenin daralması ve kamu sektörünün piyasa iktisadi çalışma alanından çekilmesi gereği fikri ile küreselleşme sürecinin temelleri atılmıştır. Bu dönemde ABD'de Başkan Reagon'ın, İngiltere'de Başbakan Thatcher'in, serbest dünya iktisadını yapılandırma politikaları izledikleri gözlenmektedir. 1980'li yılların sonun da Garbacou'un serbestleşme siyasetlerini kabullenmesi ile küreselleşme eğiliminin Doğu Bloku'na yayıldığı dikkat çekmektedir. Doğu bloku'nun ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra serbest pazar iktisadı ve serbest ticaret lehine eğilimler çoğalmıştır. Bu geçen sürede Neo-Liberal

[41] Gönen**, a.g.m,** s. 124
[42] Kaymakçı, **a.g.e,** s. 15
[43] A**.g.e**, s.15
[44] Gönen, **a.g.m**, s. 122
[45] A**.g.m**, s.122

yaklaşımın temel ilkelerine duyulan güvenin artması ile beraber yabancı sermayeden faydalanma çabası yoğunlaşmış, böylelikle küreselleşmenin önündeki engeller kalkmıştır. 1980'lerin sonlarında kalkınmakta olan devletlerin yaşadıkları borç krizinin de etkisiyle serbest pazar sisteminin on yıl gibi kısa bir zamanda tüm dünya devletlerine yayıldığı görülmektedir.[46]

1.3.3 Teknolojik Faktörler

Teknolojide ortaya çıkan ilerleme ve değişimler, telekominikasyon alanında önemli ilerlemelerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu oluşumların öncesinde, devletler arasında yaşanan uzaklıklar, zaman ve transfer masrafları açısından maliyetlerin çoğalmasına neden olmuştur. Teknolojik gelişmelerin küreselleşmeye olan faydaları iki açıdan ele alınabilir. Birincisi, teknoloji ilerlemeler sebebiyle yeni açılımlar sağlanmıştır. İkincisi ise, var olan araçların maliyetleri azaltılmıştır. Bu konuda tesirli bir örnek; 19. asırın ortalarından 20. asırın başlarına kadar olan zamanda, buharla çalışan makinelerin icadı ve bu icadın demiryolu, denizyolu gibi nakliyat alanlarına uygulanması ile Atlantik'in iki yakası arasındaki ticaret hacmi çoğalmıştır.[47] Bu konu da bazı ekonomistlerin 1850-1913 tarihleri arasında yaşanan ve " Atlantik ekonomisi" adı verilen; emtia, kapital ve emeğin dolaşımına sebep olan gelişmeleri ilk küreselleşme dalgası olarak vasıflandırıldıklarını hatırlatalım.[48]

Teknolojik gelişmeler finansal piyasaların da küresel boyuta ulaşmasına oldukça etki etmiştir. Bireyler, milyonlarca dolarların bir telefon talimatı ile saniyeler içerisinde kıtalar arasında aktarım yaparken, ABD Merkez Bankası'nın açıklamaları, canlı yayınla tüm dünyaya iletilirken bu açıklamalar Türkiye Borsasını olumlu- olumsuz etkileyebilmektedir. Ticaret hayatında da teknolojik ilerlemenin sağladığı faydalar da hafife alınmayacak düzeydedir. Son senelerde, telefonla, faksla ve e-ticaret (internet üzerinden) yolu ile yapılan ticaret, bu yardımlara en açık örnektir. Güçlü iletişim ve

[46] Aslan, Ekonomik..., **a.g.e**, s. 14.
[47] Kaymakçı, **a.g.e**, s. 9.
[48] İbrahim Ülger, **Küreselleşme,** Etki Yayınları, İzmir, 2000, s. 125.

ulaşım teknolojileri sayesinde son senelerde küreselleşme çok fazla farkına varılacak bir hal almıştır.[49]

Bilim ve teknolojinin günümüzde geldiği nokta ile dünyanın sanayi toplumundan bilgi toplumu durumuna geçişi aşamasında, bilişim teknolojilerinin olağanüstü süratlı ilerlemesi, küreselleşmenin nesnel temellerini ortaya çıkartmış, ona ayrı küreselleşme aşaması teknolojideki gelişmelere ivme kazandıran bir faktör olmuştur.[50]

1.4 Küreselleşme Sürecine Tarihsel Bakış

Küreselleşmenin ne zaman ortaya çıktığı konusunda olduğu gibi, küreselleşme sürecinin evreleri konusunda da düşünürlerin, o dönemlerin siyasi iktidarların farklı bakış açısı bulunmaktadır.[51]

Bazı araştırmacılar edebi metinlerde küreselleşmenin başlangıcının izlerini sürmektedirler. Scholte'nin bulgularına göre, 16. yüzyılda Shakespear'in " A Midsummer Night's Dream" adlı eserinde "Dünya'nın etrafını kırk dakika da koşmaktan bahsedilir. Mother Skipton, "Dünyanın etrafını göz açıp kapayıncaya kadar uçarak geçmekten" bahseder.[52] Aydınlanma döneminin düşünürlerinden A.R.J Turgut, J.G. Herdar ve M.Condorcet'in insanlık tarihini evrenin sosyal olarak tek bir evrene dönüşümünün tarihi olarak gördüğünü anımsatan Kilminster, sosyo-tarihi açıdan küreselleşme sürecini çok gerilere götürmektedir.[53]

Bilinen tarih boyunca insan toplulukların da genişleme isteği olmuş ve bu bağlam da toplumsal örgütlenme boyutların da çoğalma olduğu izlenmiştir. Burada anlatılan altı bin yıl önce Mezopotamyada ki şehir devletleri arasında büyük toplum oluşmuş, iki bin yıl önce Roma imparatorluğunun hüküm sürmesi, 1000'li yıllarda Dünya üzerinde politik bir sisteme en yakın oluşum İslam Dünyası, 1500'lü yılların

[49] Kaymakçı, **a.g.e**. s.9.
[50] Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), "Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu", 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No:DPT:2544—ÖİK 560, Ankara, 2000.
[51] Adıgüzel, **a.g.e,** s. 69
[52] Günsoy, **a.g.e,** s. 72
[53] **A.g.e**, s. 73

dünya siyasetinin yapısını yeniden oluşturan Avrupa'sı ve zamanın modern teknolojisine kadar uzanan bir evrensel olgudur.[54]

Ancak birçok yazar küreselleşme sürecinin başlangıcını 1492'de Amerika kıtasının keşfine kadar uzandığını söylesede,[55] Dünya Bankası küreselleşme sürecinin gelişimini 1870 yılından itibaren ele alarak sınıflandırmaktadır. [56]

- İlk küreselleşme dönemi; 1870-1914
- Ulusalcılığa geri dönüş; 1914-1945
- İkinci küreselleşme dönemi; 1945-1980
- Yeni küreselleşme dönemi; 1980 ve sonrası

Konunun daha kapsamlı anlaşılması açısından bu dönemlerin ayrı ayrı incelenmesi daha faydalı olacaktır.

1.4.1 İlk Küreselleşme Dönemi

İlk küreselleşme döneminde, 16-18. asırda Batı Avrupa, koloni iktisadına dayalı bir ekonomik sistem niteliğindeydi. Bu zamanda kolonilerden elde edilen hammadde ve ara maddelerin tekrar mamül'e dönüştülerek çevre devletlere satıldığı klasik iktisadıdır. Bu süreç yoğun iş gücü ve kapital akımlarının yaşandığı ve dünya iktisat bütünleşmenin de başlangıcının oluştuğu bir dönemdir.[57] Çarlık imparatorluğu'nun 1870 yılında batmasıyla birlikte Avrupa serbest ticaret bölgesi olmuştur. Serbest ticaretine istekli olmayan Osmanlı imparatorluğu, Çin, Japonya, ve Siyam (Tayland)'a baskı ve savaş ile pazarlarını açmaları sağlanarak küresel ekonomiye entegre edildiler. Avrupa ve ABD, dünyanın her tarafına kendi mülkiyetlerini doğrudan ihraç etmeyi "medenileştirme misyonu" olarak gördüler ve uyguladılar. 1832 yılında Amerikalı Morse telgrafı icad ederek Atlas okyonusuna telgraf kablosunu döşedi ve bu durum bütün dünyada günlük gazetenin okuyuculuğunu arttırmıştır. 1851 yılında Julius Revter Londra'da dünyanın ilk haber ajansını kurarak 10 yıllık zamanda 6 kıtada muhabirler ağı meydana getirmiştir. 1876 yılında Amerikalı Graham Bell telefonu icad ederek, 1888 yılında

[54] Held ve McGrew, **a.g.e,** s.75-76
[55] Doğan, **a.g.e,** s. 61
[56] Aslan, Ekonomik..., **a.g.e**, s. 10
[57]Aslan, **a.g.e**, s. 10

kıtaları birbirine yakınlaştırdı. Aynı zamanlar da Alman Hertz, sesleri ve konuşmaları hiçbir tel olmaksızın taşıyacak dalgalar üzerindeki çalışmasını sürdürürken Rus bilgini Popoff bu fikri gerçekleştirdi. 1896 yılında Alman Hertz ve Popoff buluşlarınından faydalanan gelecekte oluşabilecek büyük ilerlemeler için bir adım atılmıştır. Tüm bu gelişmeler kambiyo kurlarını ve borsa alım satımlarını dünyanın geneline birkaç saniyeye indirince ticaret ve finansın çehresi değişerek bütün bunlardan faydalanmıştır.[58]

1870-1914 tarihleri içerisinde buharlı gemiler ve demir yolu ile taşımacılığın yapılması ile beraber büyük miktarlarda ticari mallar uzak yerlere taşınmaya başlayarak Londra merkezli bir ticaret ağı sistemi oluşmuştur. Bunun yanısıra uluslararası demiryolu taşımacılığı, posta, telgraf, hizmetleri çok gelişerek 1870'lerden sonra tüm önemli paralar altın standartına bağlandı.[59] Tarihte uygulanan ilk uluslararası para standartının altın olması ile; ülkeler arasındaki ödemeler dengesizliklerini düzenlemek ve tüm ülke paralarının bağlı olduğu bir değer ölçüsü olmasıdır. Bu sistemde otomatik uyarlama mekanizması sayesinde sabit döviz kuru istikrarlı olmuştur.[60]

Osmanlı Devleti ilk dış borçlanmasını yani bugünkü adıyla ilk Eurobond ihracını 1850 yılların da yapmış, bu tahvilleri en çok İngiltere ve Fransa'nın orta gelir seviyesindeki vatandaşları ilgi göstermiştir. Bu sebeple, 1875'te Osmanlının dış borcu çok artarak ödeyemeyecek konuma gelince İngiltere ve Fransa'da tahvil alan halk sokaklara dökülmüştür. 1860'lardan itibaren zengin olan Osmanlı halkının, II.Abdülhamitin'de Galata bankerleri aracılığıyla İngiliz ve Fransa "tahvil ve hisseleriyle" oynadığı bilinmektedir.[61]

---

[58] Adıgüzel, **a.g.e**, s. 60-61
[59] **A.g.e**, s. 61
[60] Lerzan İskenderoğlu, "Uluslararası Para Sisteminin Sorunları ve İyileştirme Çabaları", **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Planlama Genel Müdürlüğü**, Haziran, 1988, s. 5. (Çevrimiçi) http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6a545fe4-c3f7-4362-bfeb-4b29417b9dc4/8807tur.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6a545fe4-c3f7-4362-bfeb-4b29417b9dc4 (Erişim Tarihi: 10.01.2016)
[61] Selim Somçağ, "Küreselleşmenin Ekonomik Anlamı", **Doğu Batı**, S. 17 Mart, 2002, s.155

1.4.2 Ulusçuluğa Geri Dönüş

1914-1914 ulusçuluğa geri dönüş döneminde ulaşım ve iletişim teknolojisindeki oluşan önemli gelişmelere rağmen, siyasi ulusçuluk, uluslararası iktisadi ilişkileri kısıtlamaya devam etmiştir. 1920'lerin sonu ve 1930'ların başlarında yaşanan Büyük Buhran, uluslararası işbölümünü de kısıtlayan korumacılığı beraberinde getirmiştir. Bu şekilde dünya iktisadı çok taraflı niteliğini yitirmiş ve dışa kapalı iktisadi ulusçuluk dönemi geçerli olmuştur.[62]

Küreselleşmiş dünya gerilemeye başlamış ve I. Dünya savaşının başlamasıyla tamamen dağılmıştır.[63] Tesla'nın icadıyla 1896'larda ortaya çıkan kablosuz iletişim ilerleyerek 1906'da ilk kablosuz iletişimin gerçekleşmesini sağlamıştır.[64] Alman Kondrad Zuse 1936 tarihinde Z1 adında ikili sayı sistemiyle çalışan ilk mekanik bilgisayarı icad etmiştir.[65] İlk ticari radio yayını Amerika'da 1922 yılında WEAF tarafından başlatılmış olup kısa zamanda Avrupa ülkelerine de hızlı bir şekilde yayılmıştır.[66] Dünya ekonomisi, 1914 tarihinden 1945 tarihine kadar olan otuz yıl içinde, savaşlar ve korumacılık gibi faktörlerinde tetiklemesiyle küreselleşme yolundaki tüm kaydettiği gelişmeleri kaybetmiştir.[67]

1929 dünya ekonomik krizi ile ortaya çıkan olumsuzluklar artık devletin ekonomiye müdahaleye mecbur bırakmaya başlamıştı. Klasik iktisadi düşüncesini bir kenara bırakarak yerine yüksek kotalar, ithalat kotaları, yüksek oranlı devalüasyonlar ve ihracat teşvikleriyle iç ve dış dengeyi korumayı amaçlayan müdahaleci bir ekonomik siyasetine başvurmuşlardır. Bu durum dünya ticaretinin geçmişe oranla azalmasına ve krizin bütün dünyaya yayılmasına sebep olmuştur.[68] Bununla beraber iktisadi, I. Dünya

---

[62] Aslan, Ekonomik... **a.g.e**, s. 10-11

[63] Oğuz Zengingönül, **Küreselleşme Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde**, Barış Yayınları, İzmir, 2007, s.30

[64] Mete Yıldız, "Kamu Siyasalları Açısından Cep Telefonu Teknolojisi ve Mobil Devlet", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** C. 24, S. 1, 2006, s. 244

[65] Muhterem Akgün ve İsmail Hakan Akgün, "Dünyada ve Türkiye'de Bilgisayar Destekli Öğretimin Tarihi Gelişimi", **2nd International Conferance on New Trends in Education and Their Implications**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 27-29 Nisan 2011, s. 152

[66] Ahmet Akalın, "Radyo ve Televizyon Teknolojilerindeki Gelişmelerin Hukuki Düzenlemere Etkisi", (T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, 2011, s.10

[67] Adıgüzel, **a.g.e**, s .62

[68] Fatma Bahar Şanlı, "Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar", **Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Araştırmaları Dergisi,** C2, 2004 s. 161
Ahmet İncekara, **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Nafta ve Etkileri**, İTO Yayınları, İstanbul, 1995 s. 35-36

Savaşı, 1917 tarihinde yaşanan Sovyet Devrimi ile birlikte 1930 Büyük bunalımı ile[69] olumsuz etkilenmiş ve 1950 yıllarına kadar ki zaman da %1 den daha az artış hızı göstermiştir.[70] 1930 yılında yaşanan büyük bunalımı olarak nitelendirilen Amerika'nın iş gücünün 1/4 işsiz kaldığı ve tüm dünyaya yayılarak işsizlikle zirve yaparak dünyada bir kriz yaratmıştır.[71]

Büyük bunalımın sebepleri üzerinde uzlaşılan beş- altı ortak nokta vardır. Bu nedenler; gelir dağlımı, yetersizliği, şirketlerin mali drumları arasındaki dengesizlik, bankaların yapılanmalarındaki bozukluk, dış ödemeler dengesindeki bozukluk, ekonomi yönetiminde tecrübe eksikliği ve parada altın standartında ısrar edilmesi olarak sıralanabilir. Bir çok yazar 29 Ekim 1929 tarihe geçen Wall Street'teki "Kara Salı" günü meydana gelen borsa çöküşünü, 1929'da yaşanan buhran ile aynı olarak değerlendirmiştir. Aslında bu yaşanan olay bunalımın başlangıcı sayılabilir, çünkü ekim ayında meydana gelen çöküşten hemen sonra hissedarlar 40 milyar dolardan fazla zarara uğramışlardır. 1930'un sonuna doğru yaşanılan kayıplar telafi edilmeye çalışılsada bu yeterli olmamış, Amerika gerçek bir bunalım ile karşı karşıya kalmıştır. Bununla beraber, 1930 yılı süresince 9000 banka iflas etmiştir.[72]

Büyük bunalım en çok Amerika'yı olduğu gibi tüm dünya'yı etkisi altına almayı başarmış ve korumacılık eğilimler çok fazla artmıştır. Büyük ekonomik bunalımın ardından, New York dünya finans merkezi haline gelmesiyle yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bununla birlikte elektrik de dünyayı yöneten güç haline gelmiştir. Sanayide emeğin yerini makinelerin alması da işsizliği ciddi bir sorun haline getirmiştir.[73]

---

[69] Haluk Tözüm, "Küreselleşme Gerçek mi, Seçenek mi?, **Doğu Batı**, 2002, Y5, S.18, s. 155

[70] Paul Hirst ve Grohame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor** , çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, Mayıs, 2007, s. 47

[71] Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı,** çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B İletişim, İstanbul Kasım 2002, s. 33

[72] Nihat Işık ve Erhan Duman, "1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi**", Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Birimler Dergisi,** Bahar, 2012, C2, S.1, s. 79.

Held ve McGrew, **a.g.e**, s. 101.

[73]Adıgüzel**, a.g.e**, s. 63.

1.4.3 İkinci Küreselleşme Dönemi

Ulusçuluğa geri dönüş olarak nitelendirilen dönemi, 1945-1980 yıllarını kapsayan ikinci küreselleşme dönemi izlemiştir. II. Dünya savaşı, dönemin de Avrupa'nın üretim kapasitesinde bozulma olurken, ABD dünyanın egemen iktisadi ve politik gücü olarak yeniden liberalleşme eğilimlerini ortaya çıkararak, uluslararası ekonomik işbirliğinin gelişmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bu durum, dünya iktisadına katkıda bulunacak uluslararası örgütlerin kurulması gereksinimi gündeme getirmiştir.[74] II. Dünya savaşı sona ermeden, döviz kurlarında istikrar sağlanması, dünya ticaretinin serbest duruma gelmesi, uluslararası rezerv probleminin çözüme kavuşturulması için yeni bir uluslararası para sisteminin oluşturulması gündem konusu olmuştur.[75] Bu sebeple, 1944 tarihinde Amerika'da New Hampshire'nin bir bölgesi olarak adlandırılan Bretton Woods kasabasında Birleşmiş Milletler Para Konferansı toplanarak Bretton Woods anlaşmasını imzalamıştır.[76]

Bretton Woods konferansında iki plan üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi Keynes Planı olarak adlandırılan konferansın en önemli katılımcılarından biri olan İlgiltere'den John Maynard Keynes tarafından hazırlanan plandır.[77] Bu plana göre, üye ülkeler arasında ticari borç alacakları eşitlemek amacıyla bir kliring birliğinin oluşturulmasını öngörmüştü. Kliring birliğinde her ülkenin kendine tanımlanan kotaya bağımlı kalmak şartıyla çekme hakkını kullanması ve uluslararası ödemelerin Merkez Bankaları arasında "bancor" ile yapılması öngörülmüştür. Keynes'e göre, "bancor"un paritesi altın ile gösterilmeli, ancak altın sadece ölçü birimi olarak kalmalıydı. Ülkeler elinde bulundurdukları altınla bancor alabilmeli, fakat bancoru altına çevirememeliydi. Planda dış borç açığı vermeyi önlemek için negatif faiz işlemi yapılması, ithalat sınırlarının kaldırılmasının genişletici maliye ve para politikasının uygulanmaya konulması gibi tedbirlere yer verilmiştir. Keynes politik çevrelerin etkisi altında olmaması için IMF'nin Washington'da kurulması durumunda ABD yönetiminin ve Hazine'nin etkisi altında kalacağından kaygılanıyordu. Keynes planı, uluslararası ilişkiler bakımından demokratik sayılması, bir çok radikal unsurlar bulundurması ve

[74] Aslan**,** Ekonomik..., **a.g.m,** s. 11.
[75] İlker Parasız, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, Ezgi Kitabevi, Eylül, 2012, s. 6.
[76] Stiglitz, **a.g.e**, s.32-33.
[77] Nazım Öztürk, "IMF 'in Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** S.57, C4, s.98.

yıkılan Avrupa'nın menfaat'ini koruyan bir plan olmasına rağmen, Bretton Woods sistemi de reddedilmiştir.[78]

Keynes planına kıyasla daha karmaşık olan White Planına göre; Dünya Bankası ve Birleşmiş milletler istikrar fonu kurumlarının kurulması gerekmekteydi. İstikrar fonu, belli kotalar dahilinde üyelerine kaynak sağlanmasını planlamıştı. Ayrıca bu plan, belli bir altın paritesine bağlı "unitas" adlı uluslararası bir para oluşturulmasını planlamaktaydı. Diğer taraftan, istikrarlı bir sabit döviz kuru sistemi oluşturarak döviz kontrollerinden uzaklaşmalıydı. White Planı sadece dış ödemeler de zorluk çeken ülkelerin kur ayarlamalarını onaylamaktaydı.[79] Buradaki amaç; iki dünya savaşının oluşturduğu tahribin ardından Avrupayı yeniden yapılandırmak ve dünyayı ekonomik buhrandan çıkarmak için kaynak sağlamasıydı.[80] Bretton Woods olarak bilinen savaş sonrası ekonomik düzen, sistemin bir kurumu olarak IMF ile başlamıştır. IMF, sabit kur ve sermaye kontrolleri ile makroekonomik değerler getirmiş ancak küreselleşme süreci sadece sanayileşmiş kapitalist ülkeler ve büyük ölçüde sanayi malları ile sınırlı kalmıştır.[81] Bunun en önemli nedeni, çöken Avrupa ekonomisinden sonra Amerika kapital bir ülke olurken Rusya'nın aksine kominist bir yapıya dönüşmeye başlaması dünyanın bir bölümünü içe kapanık ve korumacı bir hale getirmesidir.[82]

1970'li yılların sonuna doğru, aynı amaç altında birleşerek hareket etmeye başlayan IMF ve Dünya Bankası'nın yardımlarıyla neoliberal iktisat politikaları az kalkınmış ülkelerin çoğuna hızla yayılmıştır.[83]

Bretton Woods sistemi, siyasetçilerin yerel, sosyal ve istihdam ihtiyaçlarına odaklanmalarını sağlarken küresel ticaretin yaralarını saran ve gelişmesini sağlayan sığ bir taraflılık ortaya koymuştur. Sistemin özelliği, çeşitli hedeflere takdir edilmeye değen bir şekilde hizmet eden bir değer oluşturmasıydı. Ticareti aksatan en kötü kısıtlamaların

---

[78] Öztürk, **a.g.m**, s.98.
"Bancor"1944 yılında toplanan Bretton Woods Konferansı'nda; uluslararası ödemelerde kullanılmak üzere Keynes Planı çerçevesinde yaratılması önerilen altın temelinde tanımlanan uluslararası banka parası.
[79] İlker Parasız, **a.g.e**, s,.7
[80] Stiglitz **a.g.e**, s.32-33.
[81] Aslan, Ekonomik..., **a.g.m,** s.11.
[82] Nurdan Aslan, **Uluslararası Para Sisteminin İstikrar Sorununa Alternatif Çözüm Önerileri**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1990, s.25-31.
[83] Özgür Öztürk ve Chris de Oliver, "Latin Amerika'da Kalkınma; Kapitalleşme Deneyimlerine Tarihsel Bir Bakış, Kalkınma ve Küreselleşme" , der. Saniye Dedeoğlu ve Turan Şubasat, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2005 s.208.

bir kısmı kaldırıldı; böylece ulusların kendi bağımsız ekonomilerini uygulama ve tercih ettikleri refah devleti formunu kurma özgürlüğü verilmiş oldu. Kalkınmakta olan ülkeler, kendi açılarından, dış baskıya maruz kalarak kısıtlı bir büyüme stratejileri izleyebildiler. Uluslararası sermaye akışı yine de çok kısıtlı kaldı. Bretton Woods anlaşması, büyük bir başarı olarak sayılabilirdi. Çünkü sanayi ülkeleri toparlanıp zenginleşirken pek çok kalkınmakta olan ülke eşi benzeri görülmeyen bir ekonomik büyüme yaşadı. Böylece dünya ekonomisi daha önce hiç olmadığı kadar büyüdü.[84]

Dünya Bankası'nın özel dış yatırımlar için tamamlayan, istikrarlı ve cazip bir çerçeve meydana getirmesi gerekiyordu. Savaş sonrası dönemin başlarında kendisine verilen uzun vadeli krediler ile Avrupa'nın yeniden yapılanmasına adarken, bu adanmayı 1950 yılından itibaren kalkınmakta olan ülkelerde gelişme politikalarının hayata geçmesine kaydırdı.[85] Uluslararası para sistemi ve dünya sanayi üretimi alanında sağlanan işbirliği karşısında uluslararası ticaretin serbestleşmesi yönünde de benzer girişimlere çok fazla ihtiyaç duyulmuştu.[86] Bu nedenle, Küba Havana'da 21 Kasım 1947'de başlayıp beş ay süren görüşmeler sonucunda 24 Mart 1948'de elli üç ülkenin[87] temsilcilerin imzasıyla Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization-ITO)'nun kurulmasına karar verdiler.[88]

ITO'da hükümetin temel görevinin uluslararası ticarette gümrük tarifeleri ve diğer kısıtlamaları kaldırarak, dünya ticaretinin serbestleşmesi oldukça açık bir şekilde belirtiyordu. Ancak bu sözleşme, ülkelerin iç ekonomik politikalarına karışma niteliği taşımasından kaygılandığı başta Amerika olmak üzere bazı sanayileşmiş ülkelerin yasama organları tarafından reddedilmiştir. Reddedilmesi nedeniyle ITO'nun kuruluş girişimi başlamadan bitmiştir. Fakat ülkeler hala dünya ticaretinin serbestleşmesine büyük ilgi duyuyorlardı. Bu nedenle, daha ITO'nun kuruluş görüşmeleri başlamadan önce ülkeler birbirleri ile belirli mallar üzerinde tarife indiriminde bulunmak için

[84] Dani Rodrik, **Akıllı Küreselleşme**, çev.Burcu Aksu, Elif Yayınevi, Ankara, 2011, s.xv-xvi.
[85] Zeki Kartal, "GATT ve Uruguay –Round: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Ticaretindeki Yapısal Bağımlılıklarının Artması", **Marmara Üniversitesi, İBBF Dergisi,** Y. 2008, C. xxv, s.2.
[86] Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, İstanbul 2009, s.220.
[87] Anlaşmayı imzalayan elli üç ülke: Afganistan, Avusturalya, Belçika, Avusturya, Bolivya, Brezilya, Burma, Kanada, Seylan, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Mısır, El Salvador Cumhuriyeti, Fransa, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Hindistan, Endonezya Cumhuriyeti, İran, Irak, İrlanda, İtalya, Lübnan, Liberya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijerya, Norveç, Pakistan, Panoma, Peru, Filipinler, Portekiz, Güney Rodezya, İsveç, İsviçre, Suriye, Mavera-i Ürdün, Güney Afrika, Uruguay, Venezüella, İngiltere ve Amerika'dır.
[88] WTO, **Final Act and Related Documents,** New York, April 1948 (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/havana_e.pdf (Erişim Tarihi:23.01.2016)

aralarında anlaşmışlardı. Bu anlaşmanın onaylanması gerekmiyordu. Bu durum üzerine Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması geçici olarak ortaya çıkmıştır.[89] İsviçrenin Cenevre kentinde 30 Ekim 1947 tarihinfde 23 ülke temsilcisi tarafından imzalanan GATT, 1 Ocak 1948 tarihinde çok taraflı uluslararası bir anlaşma olarak resmen yürürlüğe girmiştir.[90]

O dönemin başkanı Harry S.Truman 12 Mart 1947 tarihinde daha ilerde "Truman Doktrini" adıyla hatırlanacak bir konuşma gerçekleştirdi. Yaptığı konuşmada özetle; Amerika'nın Yunanistan'da acil bir mali ve iktisadi yardım isteği aldığını, Yunanistan'ın varlığının kominist binlerce silahlı kişi tarafından tehdit edildiğini, Yunanistan askeri gücünün büyük ve güçlü olmadığı için bu durum karşısında devletin karşı koyamadığı ve Yunanistan'ın tekrar kendine yetebilen güç haline gelen bir demokrasi olabilmesi için Yunanistan'a yardım edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Harry S. Truman bu yardıma Yunanistan'ın ihtiyacı olduğu kadar Türkiye'nin ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir.[91] Uzun süren tartışmalar sonrasında Truman Doktrini, " Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası" olarak 22 Mayıs 1947 tarihin de, yasal olarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile ABD başkanı'na Türkiye ve Yunanistan'a mali yardımla birlikte, askeri ve teknik uzmanlar göndermek için 400 milyon dolar kullanma yetkisi vermiştir.[92]

Truman Doktrini, esas itibariyle Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım sağlamak amacıyla yapılmıştır. Çünkü altı yıl süren II. Dünya Savaşı, Avrupa'nın ekonomisinde ağır tahribata neden olmuş ve zaten ekonomik durumu çok kötü olan Avrupa'nın ve bütün devletlerin ekonomik kaynakları tükenmişti. Bu durumdan istifade eden Sovyetler birliği de kominizm propagandasını Avrupa'nın tamamında yaymak için uygun bir zaman oluşturmuştur.[93]

Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da yükselişe geçmesi Amerika'yı kaygılandırıyordu. Bu durum karşısında Avrupa ekonomik yandan kendi ayakları

---

[89] Seyidoğlu, **a.g.e,** s.220

[90]Ali Turhan, **"GATT ve Uruguay Round Müzakereleri Hakkında Not",** DPT, 1997, s.1 (Çevrimiçi)http://www.docstoc.com/docs/109724929/D%C3%BCnya-Ticaret %C3%96rg%C3%BCt%C3%BC-_WTO(Erişim Tarihi:23.01.2016)

[91]Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Plan", **Balıkesir Üniversitei, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.12, S.21, Haziran,2009, s.387.

[92] Ertem, **a.g.m**, s.389.

[93] Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1984 s.443.

üzerinde durabilirse siyasal olarak da bağımsızlığını koruyabilirdi. Bu noktada Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransayı, daha sonra tüm Avrupayı siyasal ve ekonomik işbirliği içine sokmak ve bütünleşmiş bir Avrupa oluşturarak Sovyetler Birliği'nin ilerleyişini engellemek istiyordu.[94]

Amerika dış işleri başkanı George Marshall, 5 Haziran 1947 Tarihinde Harrward Üniversitesin de yaptığı bir konuşmasında daha sonra kendi adıyla hatırlanacak olan Avrupa'ya yardım planı'nın ilk sinyallerini verdi. George Marshall konuşmasında, Avrupa ülkelerinin iktisadi kalkınmalarını planlamak amacıyla bir araya çağırma ve ortak bir plan hazırlanırsa Amerika'nın destek ve yardımlarını esirgemeyeceğini söylemiştir.[95] İlerleyen zamanda "Marshall Planı" adını alan bu teklifi görüşmek üzere 27 Haziran 1947 tarihinde Paris'te içinde Sovyetler Birliğinin de bulunduğu bir toplantı yapıldı ancak 2 Temmuz'da Sovyetler Birliği toplantıyı terk etti.[96]

12 Temmuz 1947 tarihinde Paris'te Fransa dışişleri bakanlığı binasında Avusturya, Danimarka, Belçika, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Fransa'dan oluşan 16 temsilci ile biraraya gelerek Amerika'nın istediği şekilde Avrupa'nın acil ihtiyaçlarını belirlemek ve gidermek için, Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı (Conference of European Economic Co-opertion, CEEC)'ını kurdular.[97]

Savaşın ardından Avrupa'nın yeniden kurulması için yapılan girişimlere bakıldığında önümüze çoğunlukla birbiriyle bağlantısı olmayan bir çok örgütün oluştuğu karmaşık bir tablo çıkmaktadır. Bu zamanda kurulan; İktisadi İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Batı Avrupa Birliği (BAB), Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı (NATO), Avrupa Konseyi ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) daha sonraki dönemin büyük bölgeselleşme hareketlerinden birine önderlik edecektir.[98] Bunların yanı sıra teknolojiye daha çok önem verilecek bir çok yatırımlarda bulunulması teknolojiyi büyük oranda geliştirdi. 1927 yılında Amerikan başkenti olan Washington'dan New York'a kadar ilk televizyon yayını denemesi yapılmış ancak düzenli televizyon yayınları ise 1936 yılında

[94] Ertem, **a.g.m**. s.391.
[95] A Haluk Ülman, **Türk-Amerikan Münasebeti**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1991, s.116-117.
[96] Armaoğlu, **a.g.m,** s.444.
[97] Ertem, **a.g.m** s. 391.
[98] Enver Bozkurt, Mehmet Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s.28.

İngiltere'de 1939 yılında Amerika'da girmiş ve aynı yıl içerisinde o dönemin başkanı olan Franklin D. Roosevelt'in, New York dünya fuarını açması televizyondan yayınlamıştır.[99]

1955 tarihinde bilgisayar teknolojisinde radyonun yerine transistor'un tercih edilmesi, çekirdek belleğin üretilerek programlama dillerinin gelişmesi ve 1958 tarihin de bütünleşik devrelerin kullanımına başlaması bilgisayarların küçültülerek veri depolamaları da sağlanır hale getirilmiştir.[100] 1969 yılında Amerikan Savunma Bakanlığı çeşitli askeri araştırma projelerine katkı sağlamak için üniversitelerin de bir bilgisayar ağı oluşturarak çalışma yapıyordu. Amerikan hükümetinin araştırma ve geliştirme kolu olan Advance Research Project Agency (İleri Proje Araştırma Ajansı-ARPA) tarafından ARPANET geliştirilmiş ve ilk defa internet çalışmaları bu ağ ile başlamıştır.[101]

1941 tarihinde kablosuz olarak yapılan telefon görüşmeleri ilk kez motorola tarafından çıkarılmış olsa da ilk ticari taşınabilir radyo-telefonun çıkması 1946 tarihinde gerçekleşmiştir.[102]

Thomas Friedman'a göre, bu dönemle önceki dönem arasında benzerlik bulunsa da, dönemleri birbirinden ayıran nitelikler bulunmaktadır. Bu dönem, dünyanın tek ve küreselleşmiş bir pazar halinde birbirine kenetlenmesinin derecesi daha geniştir. Bir diğeri ise, bu sürece dahil olan ve ondan etkilenen ülke ve insanların sayısıdır. Birinci küreselleşme döneminde (1870-1914) belki yoğundu ama kalkınmakta olan çok sayıda ülkeyi geri bırakılma olgusunu yaşatıyordu. O zamanın koşullarına göre büyük sayılsa bile bu dönemle kıyaslandığında çok daha küçük olduğu görülmektedir.[103] Görülen büyüme oranı da bu dönemden bir sonraki döneme geçildiğinde daha da katlanarak büyüyeceğini gösterecektir.

---

[99] Akalın, **a.g.m** s.12.
[100] Akgün ve Akgün, **a.g.e**. s. 152.
[101] Ahmet Parlak, İnternet ve Türkiye'de İnternetin Gelişimi, (Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Bölümü Yayımlanmamış Tez) Elazığ, Temmuz,2005, s.26 (Çevrimiçi) http://www.hasanbalik.com/projeler/bitirme/39.pdf (Erişim Tarihi: 24.01.2016)
[102] Yıldız, **a.g.m** s.244.
[103] Thomas Friedman, **Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği** çev. Elif Özsayar, Bayer Yayınları, İstanbul, Haziran 2010 s.16.

1.4.4 Yeni Küreselleşme Dönemi

Küreselleşme sürecinin en yoğun olarak hissedilen 1980 yılı ve sonrasındaki döneme "yeni küreselleşme dönemi" denilmektedir. II. Dünya Savaşından sonraki Amerikan hakimiyeti ve Bretton Woods sisteminin yeniden açılmış uluslararası ekonomisi, bugüne kadar devam eden değişimlerin kaçınılmaz ve geri çevrilemez olduğu varsayımı kabul ettirse de, uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminde ömrü kırk sene sürdü.[104]

1973 yılında Bretton Woods sisteminin çökmesiyle ödemeler dengesindeki sermaye hareketlerinin serbestleşmesi başlamıştır. Bretton Woods sisteminin çökmesinin en önemli iki nedenlerinden biri sistemin ayarlanabilir sabit kurlara dayanması, diğeri ise doların altın ile değiştirilebilir olmasıydı. Diğer bir ifadeyle, Amerika diğer ülkelerin, talepleri doğrultusunda getirilen doların karşılığını altın olarak ödeyeceğini taahhüt etmişti. Bu uygulanan sistemde bir çok sorunlarla karşılaşılmasına rağmen[105] "spekülatif sermaye hareketlerini"[106] engellemek ve parasal genişlemeler üzerinde kısıtlamalar getirerek fiyat yükselişleri üzerinde kontrol sağlamak gibi büyük bir başarı elde etmiştir. Buna rağmen Amerika'nın izlediği para ve maliye politikaları sonucunda[107] 1980'li yıllarda yaşanan petrol kriziyle fiyatların artması; işsizliği artırırken fiyatların da yükselmesine neden olmuştur ve Amerika dış ticaret açıklarının artmasının etkisiyle Bretton Woods sistemi çökmüştür.[108]

1970'li yıllarda değişmeye başlayan siyasi yapı Batı'daki birçok kişinin Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu'nun Reagon yönetimiyle giderek daha da güçlendiğini düşünüyordu, ancak Sovyet Birliği'nin yaklaşan sonu, tüm engellemelere rağmen, Almanya önce 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nı açarak ardından da 14 Ocak 1990 yılında tamamen yıkarak birleşti. Böylece, komünizm kısa bir zaman içerisinde

[104] Paul Hirst ve Grame Thompson, Küreselleşme-Gerekli Bir Mit mi?, **Küresel Dönüşümler, Büyük Küreselleşme Tartışması** der. D Held ve A.McGrew, Phanix Yayınevi, Ankara, Haziran, 2014, s.126.
[105] Kaymakçı, **a.g.m,** s.14-15.
[106] Spekülasyon; malın kullanımıyla ilgili olarak ortaya çıkacak yaradan değil, geçerli olan bir fiyattaki değişim umudundan kaynaklandığında, ileri bir tarihte yeniden satış/alış niyetiyle alınması/satılması işlemidir. (Direk alıntı: İsmail Mazgit, "Sermaye Piyasalarında Spekülasyon: Tarihin Tekerrürü", Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, Y.44, S.512, Ekim 2007, s.8)
[107] Kaymakçı, **a.g.m** s.14-15
[108] Aslan, Ekonomik.. **a.g.e**, s.11

parçalandı.[109] Bu durum yeni küreselleşme döneminin dönüm noktası olarak da kabul edilmektedir. Ayrıca aynı düşünce 21 Kasım 1991 yılında Sovyetler Birliği ile iki kutuplu dünya düzeninin tarihe gömüldüğü gün içinde söylenmektedir.[110]

Yaşanan bu siyasi gelişmeler doğrultusun da ülkelerin birbirleri ile entegrasyon sağlamaya çalışmaları 1950 yılından itibaren yaygınlık kazanarak 1990 tarihinden sonra bölgeselleşme çabaları yeni bir önem kazanmıştır. Ülkeler öncelikle kendi bölgelerindeki ekonomik ilişkilerine hız kazandırmayı dolayısıyla öncelikle kendi bölgelerini daha ileriye taşımayı amaç edindiler. Ancak burada anlatılmak istenen bölgelerin sadece coğrafi bir bölge olarak nitelendirilmemesi gerektiğini belirtmekte yarar var. İki büyük savaş yaşayan ve çok fazla yıkıma uğrayan Avrupa için bölge coğrafi bir alan olmaktan çok medeniyet ve kültür birlikteliğini de kapsayan bir alan halini almalıydı. Bunun nedeni kültürler arasındaki farklılıkların fazla olduğu bir bölgesel çalışma da askeri ittifaklar ve iktisadi menfaatler ve bu sebeple politik menfaatler birbirine ters düşecekti.[111] Bu bölgesel hareketleri oluşturmanın nedeni aynı savaşları tekrar yaşamamaktı. Avrupayı 1980 tarihinin ortalarında Avrupa Topluluğu (AT) olarak bir birlik yapan anlaşmaların yetersiz olması sebebiyle Avrupa Birliği'nin kuruluşuna en önemli adımı olan Avrupa Birliği Anlaşması (ABA)'na yönelik girişimlerde bulundular. Bu anlaşmaya götüren üç temel neden vardır. Bu nedenlerden biri Berlin duvarının yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990 tarihinde iki Almanya'nın birleşmesi ve 1991 tarihinin Aralık ayında Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle Avrupa'nın siyasi yapısını tamamen değiştirerek, ileri derecede bütünleşme için politik baskılar artmıştır. İkinci nedeni ise, 1980 tarihinin ortaların da Avrupa Birliği'nin ekonomisi olumlu gelişmelere ve ciddi istikrar sağlasa da üye devletlerin tek pazarın tamamlanması için mali ve sosyal desteğe ihtiyaç, olduğuna inanılıyor almasıydı. Bu durum, ilk önce ekonomik ve mali birliğin sağlanması gerektiğini dikkat çekmiştir. Üçüncü sebebi, Avrupa ekonomisinin yeni bir krize doğru gitmekte olduğunu ve vatandaşların devletlerin bu durum karşısında yetersiz olmasına tepki göstermesi üzerine, devletlerin daha ileri bir aşama da ekonomik ve sosyal bütünleşme gerçekleştirme isteğine neden olmuştur. Bu durumlar doğrultusunda 7 Şubat 1982

[109] Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, Ağustos, 2014, s.71.
[110] Fishker Joschka, **Tarihin Dönüşü: 11 Eylül'den sonra Dünya ve Batının Yeniden Yapılanması**, çev. Evrim Güney, Merkez Kitaplar, İstanbul 2006, s.10.
[111] Emin Öztürk, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Vipaş, Bursa, 2002 s.28.

yılında Maastricht anlaşması olarak da bilinen Avrupa Birliği Anlaşması Maastricht kentinde üye ülkeler tarafından imzalanmış ve anlaşma 1999 yılında uygulanmaya konularak Avrupa Birliği inşa edilmiştir.[112]

Bu yıllarda teknoloji alanında da çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Cep telefonu teknolojisi 1970'li yıllar da ortaya çıksa da, Avrupa ve Amerika'da 1980'lerde başlayarak 1990'lı yıllarda tüm dünya genelinde hızla yayılmaya başlamıştır. 1990 yılında Türkiye'de bin kişiden sadece bir kişinin sahip olduğu cep telefonuna, 2002 yılında çok hızlı yayılarak 1000 kişiden 347'si sahip olmuştur.[113]

1986 yılında ilk internet ağı NsfNet (National Science Foundation Ulusal Bilim Vakfı) tarafından yapılmıştır. Ancak, ARPANET 1990 tarihinde kullanımdan kaldırılarak yerine Amerika, Japonya ve bazı doğu devletleri internete katılmıştır. 1993'de Beyaz Saray çevrimiçi olarak internete bağlanmış, 1995 yılında web üzerinde işlem yapmayı sağlayan Netspace yazılımı kullanılmaya başlanmış, Yahoo'da ilk arama yapılmış, E-Bay'da ilk sanal müzayede düzenlenmiştir.[114] Devam eden bilgisayar teknolojisinde 1980'li yıllarda IBM'nin bilgisayar teknolojisindeki gelişimi, Pascal ve C dillerinin gelişmesi disketlerden CD-ROM teknolojisine geçilmesiyle bireysel bilgisayarların hızı ve kapasitesi gelişmeye başladı. 1990'lar da dizüstü bilgisayarlar (loptop) geliştirilerek pentium bilgisayarlar piyasaya sürüldü. Yaşanan bu gelişmeler sayesinde telekonferans çalışmaları yapılmaya başlandı. 2000'li yılların sonrasın da ise çok hızlı işlem yapan bilgisayarlar geliştirilmiştir.[115]

Günümüz de teknolojinin gelişmesiyle birlite kablosuz olarak çok daha hızlı internete girebiliyor, bilgisayar, tablet ve cep telefonları ile de çok hızlı internet kullanımı yapılarak, iletişim sağlanıyor. Yine bu dönemde gerçekleşen iletişim ve taşımacılıktaki teknolojik gelişmeler küreselleşmeyi kolaylaştırarak, uluslararası ticaret anlaşmaları devletin sınırlarını aşarak uluslararası boyutlara ulaştı. Daha önce ulusal

[112] Bozkurt, Özcan ve Köktaş, **a.g.e,** s.47.
[113] Yıldız, **a.g.m**, s.245.
[114] Mehmet Turan ve Fahrettin Polat, "E-Ticaret Programcılığı ve E- Ticaretin Türkiye'deki Uygulamaları", **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi,** C.13, S.2, Aralık 2009,s.56.
[115] Akgün ve Akgün, **a.g.m,** s.52.

olan anti tekelci veya sağlık ve güvenlikle ilgili siyasi düşünceler uluslararası ticaret tartışmaların konusu haline getirdi. [116]

Gelişen teknoloji, taşımacılık ve iletişimde sektöründe de, devrim yaratarak ticaret maliyetlerini büyük oranda azaltmıştır. Adam Smith ve David Ricardo gibi serbest piyasa ekonomistlerinin görüşleri gün geçtikçe ilgi çekmeye başlayarak diğer ekonomistlerin ekonomik yorumları da farklılaşmıştır. Bu sebeple dünyanın önde gelen ekonomi devletlerinin uygulamış oldukları gümrük vergileri ve açık yasaklar şeklindeki tüm ticari kısıtlamaların büyük oran da kaldırmıştır.[117]

Klasik iktisadın temsilcilerinden Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" kitabında zenginlik ve güç için en önemli nedenin ekonomik büyüme olduğunu savunmuştur. Bu düşüncesine göre; iktisadi büyümenin yine piyasanın ölçeğine göre belirlenen iş bölümünün fonksiyonu olduğu düşüncesini savunmuştur. Smith, ticaretin serbest olmasını ve ulusların en iyi yapabildikleri işlerde uzmanlaşma sağlayarak zengin ve güçlü olabileceğini iddia etmektedir.[118] Bu düşünceye göre; ülkeler hangi malları daha ucuza üretiyorsa, o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bu malları ihraç ederek, pahalı ürettiği malları da yurt dışından ithal ederek ekonomilerini geliştirmelidirler. Ayrıca bu ticaret sistemini uygulayan devletler kendi aralarında gümrük vergilerini tamamen ortadan kaldırarak, diğer üçüncü devletlere herhangi bir vergi muafiyetin de bulunmasalar dahi kazançlı çıkacaklardır. Bu uygulanan sistem sonucun da ortaya çıkan iş bölümünden ise tüm ülkeler fayda sağlayacağından dünya refah düzeyi otomatik olarak artacaktır. Bu düşünce günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır.[119] Bütün bu gelişmelerle beraber 1980 ve 1990 yılları arasında başlayan süreç ile yabancı yatırımlar da portföy yatırımlarında önemli artışlar olmuş, küresel sermaye işlemlerinin dünya üretimine oranı son on yılda 15 kattan 78 katına çıkmıştır.[120]

---

[116] Dani Rodrik, **Tek Ekonomi, Çok Reçete** , çev. Neşenur Domaniç, Eflatun Yayınevi, Ankara, 2009, s.21-22.
[117] Rodrik, Akıllı.... **a.g.e**, s.21-22.
[118] Robert Gilpın, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği**, çev. Murat Duran, Selçuk Oktay, M.Kadir Ceyhan, Gürkan Polat, Ankara, Agustos, 2013 , s.215.
[119] Şener Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret Sistemi, (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)** Esbank, Ankara, 1997 s.9.
[120] Kaymakçı, **a.g.m,** s.15.

1980 döneminden sonra durum değişiklik göstermiştir. Bu değişiklik; Urugay'ın başkenti Panta Del Este'de 1986 yılı Eylül ayında başlayarak, Fas'ın Marakeş şehrin de 15 Nisan 1994 yılında imzalanan ve 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe giren Marakeş anlaşmasına göre kurulan DTÖ'nün düzenlemeleri çevresinde kurulmuştur.[121] Serbest ticaretin dünya çapında geçerliliğinin oluşturulması ve uluslararası ticaretin tüm engellerinin ortadan kaldırılması, diğer yandan da bölgesel serbestliği konu alan korumacı eğilimleri gündeme getirmişti. Böylece küreselleşme ve bölgeselleşme alternatifleri, 1990'lı yılların dünya ekonomilerin esasını oluşturmuştur.[122]

Bölgeselleşme ya da bölgesel ticaret anlaşmaları temel olarak coğrafi bölgedeki serbest ticaret anlaşmaları (Free Trade Agreements), Gümrük Birliği (Customs Union) ve Ortak Pazar (Comman Market) kavramlarını ifade etmektedir.[123]

1930 yılında Amerika bir yasa çıkararak Amerika Tahvil Piyasası'nı Euro-Tahvil piyasasına dönüştürülmüş ve bununla beraber döviz piyasaları çok hızlı olarak küresel boyut kazanmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde bu piyasaların günlük işlem hacmi 1.3 trilyon dolar civarına ulaşmıştır.[124]

1900'lü yıllarda New York Merkez Bankası'nın verilerine göre sınırlar arasındaki günlük ticaret hacmi milyon dolarlar seviyesindeyken, 1992 yılına gelindiğin de 820 milyar dolara, Nisan 1998 'de 1.5 trilyon dolara çıkmış ve sürekli de yükselmeye devam etmektedir. Sadece on yıl içinde bankaların birbirlerine verdiği ödünç para miktarı iki katına çıkmıştır. 1990 yıllarında kalkınmış ülkelerin kalkınmakta olan ülkelere özel sermaye akışı yüz milyon dolarla ölçülüyor ve bundan faydalanan ulusların sayısı azdır. IMF kayıtlarına göre, 1997 yılında kalkınmış ülkelerden gelen özel sermaye akışı 215 milyar dolara yükselmiştir. Görüldüğü gibi 1980 öncesi küreselleşme dönemi ile 1980 sonrası küreselleşme dönemi arasında salt farklılıklar olmasa da; ikisi arasında mahiyet açısından farklılıkları bulunmaktadır. The Economist'e göre, önceki küreselleşme çağı, ulaşım maliyetlerindeki düşüse dayanmaktaydı. Demiryollarının, buharlı geminin ve otomobilin icadı sayesinde insanlar çok sayıda yere daha hızlı ve daha ucuza ulaşabilir olmuşlardı. Yeni

[121] Şanlı, **a.g.m** , s.162.
[122] Aslan, Ekonomik..., **a.g.m**. s.12.
[123] Yonca Özer, "Dünya Ekonomisinde Bölgeselleşme Hareketleri", **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım,** der. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Basım Yayın, Ekim 2013, s.30.
[124] Kaymakçı, **a.g.m**, s.15.

küreselleşme çağında ise; telekominikasyon maliyetlerindeki düşüş sayesinde mikroçipler, uydu antenler, fiber-optik teknolojisi ve internet kullanımına geçilmiştir. Bu teknolojiler sayesinde dünya daha çok birbirine kenetlenerek şirketler üretim, araştırma ve pazarlama faaliyetlerini çeşitli ülkelere bilgisayarlar ve tele-konferanslar yardımıyla yayarken, hepsini tek bir yerdeymiş gibi bir araya toplayabiliyorlar. Bilgisayarlar ve telekonimikasyonların sayesinde önceden ucuz olmayan hizmetlerin küresel düzeyde alınıp satılmasını mümkün hale getiriyor. Buna örnek ise New York ile Londra arasında 1930 yılında gerçekleşen üç dakikalık bir telefon görüşmesi 1996 tarihindeki değeriyle 300 dolar tutarken, bugün internet aracılığıyla neredeyse bedava hale gelmesidir.[125]

11 Eylül 2001'de Amerika dünya ticaret merkezi'ne yapılan saldırı bazı gözlemcilere göre küreselleşmenin sonunun geldiğini belirtirken bazı gözlemciler ise bu olayların küreselleşme sonrası dönemin başlangıcını sembolize ettiğini söylese de küreselleşmenin tarihsel sınırlarına vardığı sonucunu düşünmek son derece yanlış olacaktır. Bu durum Stantey Haffman'ın dediği gibi 11 Eylül sonrası Dünya, küreselleşmenin sonundan ziyade gelişen "bir küreselleşmeler çatışması" ortamı yaratmıştır.[126]

1.5 Küreselleşmenin Gelişimine Katkı Sağlayan Kuruluşlar

Küresel ekonominin; uluslararası sermaye, kalkınmış devletler ve uluslararası şirketlerin kontrolü altında olduğu genel olarak kabul görmüştür. Bununla birlikte ticaretin ve yatırımların kalkınmış devletler arasında yapılması, dev uluslararası şirketlerin dünyanın en büyük 51 ekonomisini oluşturmalarını kanıt olarak gösterebiliriz. Dış ticaretin serbestleştirerek, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması konularında faaliyette bulunarak küreselleşmenin oluşmasına katkı sağlayanlar;[127]

- Ulus- Devletler
- Çok Uluslu Şirketler

[125] Friedman, **a.g.e**, s.16-17.
[126] Held ve McGrew, **a.g.m** s.7.
[127] Kaymakçı, **a.g.m,** s.16-27.

- Uluslararası Örgütler
- IMF
- GATT
- DTÖ olarak sayabiliriz.

Ulus-devletin ortaya çıkmasıyla birlikte milliyetçilik akımı hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Bu kavram, İngiltere'de 1715 yılından itibaren ilk defa "tarihi özelliğinin bilincine varan bir halkın kendi bağımsız devletini kurmak için ortaya koyduğu ortak irade" olarak tanımlanmış ve kullanılmıştır. Sadece bir düşünce olarak kalmayan milliyetçilik fikri, 18. yy'dan itibaren ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte halklara kendi küçük yerleşim bölgesinin dışına çıkarak daha büyük kentlerdeki insanlarla iletişim kurmalarını ve böylece bir bütünün parçası olduklarını hissettirmiştir. Eğitimin yaygınlaşmasıyla, ulus ve vatanseverlik fikirlerinin yeni kuşaklara aktarılmasına ve böylece ortak kültürel mirası benimseme duygusu da genç kuşaklara aşılandı. Bu düşünce, Sanayi Devrimi ile beraber çıkarları da kapsamaya başladı.[128] Avrupa'da başlayan milliyetçilik akımları zamanla ırkçı bir nitelik kazanarak başka ülkeleri küçümseyen, kendilerini diğer ülkelerden üstün gören bazı devletler, dünyaya kendi çıkarlarını yaymak ve yeni bir dünya düzeni oluşturmak için birbirleriyle yarışmaktadırlar.[129] Diğer taraftan birçok devletin sosyal devlet ve refah devleti özelliklerini yitirmesiyle, vatandaşların devletlerine olan bağlılıkları giderek azalmıştır.[130]

Teknolojinin gelişmesi sayesinde herkes tarafından kabul gören bir kültür oluşmuş ve bu gelişmelere küreselleşmenin oluşumuna ve hızla dünyaya yayılmasına neden olmuştur. Çok uluslu işletme üretim faaliyetlerini sağlayan ve aynı zamanda yatırımın ilave karlılığını gerçekleştirmesi için farklı ülkelerde üreten ve pazarlama faaliyetini yapan bir organizasyondur. Gelişen endüstri sayesinde büyüyen şirketler faaliyet alanlarını geliştirebilmek için ulusal devlet anlayışından çıkarak diğer ülkelere yönelmişlerdir. Dünyanın en modern ve büyük uluslararası işletmesi olan Ünilever 1950 yılından itibaren 60 farklı ülkede faaliyeti bulunan, 500 bayisi ile faaliyetlerini devam ettirmekte olan en eski şirkettir. Bugün ise küreselleşmeye paralel olarak çok uluslu

[128] Onur Öymen, **Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus- Devleti Korumak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim, 2005, s.33.
[129] Onur Öymen, **a.g.e**, s.37.
[130] Ahmet İnsel, **"**Kimlikler ve Devletin Hukuku", **Doğu, Batı,** S. 13, Kasım-Aralık-Ocak, 2001, s.62.

şirketlerin dünyadaki toplam sayısı 37.000'e ulaşmıştır. Ekonomik açıdan sayıları oldukça fazla olan uluslararası şirketlerin küreselleşme sürecinde yakın ilişkisi bulunmaktadır.[131] Bu ilşki sayesinde küreselleşme, uluslararası şirketlerin çok fazla ulusu dünya ticaretini arttırırken, devletlerin de kontrol edebilme yetkisini sınırlandırmıştır. Ülke dışında üretim olanakları işletmeler arasında farklılık gösterse de, küresel rekabet ortamının oluşmasın da bu şirketlerin rolü oldukça fazladır. Çok büyük endüstriler, endüstri ve ticaretin küresel bir önem kazanmasıyla ortaya çıkarak, işgücünün konumlandırılmasın da uluslararası yeni bir ağ oluşturmuştur. Bu sebeple kalkınmış ve kalkınmakta olan ülke ekonomileri daha çok entegre olmuştur. Basit olan uluslararası organizasyonlardan planlı ve programlı olarak hareket eden çok uluslu şirketler, devam eden küreselleşme süreci ile uyumlu çok iyi şirketlere dönüşmüşlerdir.[132]

Uluslararası Para Fonu (IMF)'in görevi; küresel finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yaparak, teknik ve finansal destek sağlamaktır. Amerika'nın New Hampshire kentin de 1944 yılında Bretton Woods anlaşmasıyla kurulan ve 1947 yılında fiilen faaliyet göstermeye başlayan IMF, kurulduğu zamanlar da üye sayısı 51 iken, 2013 yılında 193'e çıkmıştır. IMF'e üye olan ülkeler mutlaka Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'na da üye olmak zorundadır. 2006 yılındaki IMF verilerine göre fonun borç verme kaynağı 174 milyar dolar ve alacakları ise 75 ülkeden oluşan 34 milyar dolardır. IMF' in ülkelere sağlamış olduğu kaynakdan ötürü araların da ciddi bir ekonomik bağ oluşturarak küreselleşmenin daha da hız kazanmasına ve dünya geneline yayılmasına neden olmuştur.[133]

[131] Hasan Tağraf, "Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** C.3, S.2, 2002, s.38.
[132] Philip Kotler, **Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım)**, çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Kasım, 2000, s.27.
[133] Yakup Ataş, **Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Yön Veren Örgütler**, Pkitap Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.56-61.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ve TİCARET POLİTİKALARI

Dünya ticaretinin serbestleşmesi kalkınmış ülkelerin ürettikleri ürünlerde aşırı stokların ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Bu aşırı stoklar için yeni pazar arayışına giren kalkınmış ülkeler, korumacı politika yürüten kalkınmakta olan ve az kalkınmış ülkeleri bu serbestleşmenin içerisine dahil etmek için ticari ve ekonomik anlamda bir takım kuruluşlar oluşturularak bu ülkelerin gümrük duvarlarını indirmelerine ve ticaretlerini serbestleştirmelerine sebep olmuştur. Bu kapsamda, 1948 yılında Bretton Woods ekonomik yapılanması ile üç temel sütundan ikisi oluşturulmuş, boş kalan üçüncü sütunun yerine GATT Anlaşmasının imzalanmasıyla bu boşluk doldurulmuştur.

2.1 DTÖ'nün Kökeni

IMF ve diğer kredi kuruluşlarının ülkelere verdikleri krediler artmaya başlamış, verilen kredilerin tahsil edilmesin de büyük sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Borçlu olan ülkeler bir çözüm bulma arayışına girmişlerdi. Bu nedenle, 1944 yılında liberal düşünürler tarafından Washington konsensüsü adıyla tavsiyelerde bulundular. Bu duruma göre borçlu olan ülkelerin; gümrük vergilerini azaltarak, ekonomilerini dışa açmalı ve ülkesinde üretmek yerine ithal etmelerini önermekteydi.[134] Bu ticaret ağını denetleyecek, yönetebilecek, yönlendirebilecek ve gerektiğin de sorunları çözebilecek bir anlaşmadan daha ötesi sürekliliği devam ettirebilecek bir kuruma ihtiyaç duyulduğundan dolayı Bretton Woods sisteminin üçüncü ayağı olan kurumun kurulmasıyla bu eksikliği gidereceği öngörülüyordu. Buna istinaden Uruguay Round müzakereleri sonunda GATT yerini DTÖ'ye bırakmıştır. DTÖ 1986 yılının Eylül ayında başlayan ve 15 Aralık 1993 tarihinde tamamlanan Uruguay Round görüşmelerinin ardından 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te Nihai senet içerisinde yer alarak "Dünya Ticaret Anlaşması" kurulmuştur.[135]

---

[134]İlyas Doğan, **Parçalayan Küreselleşme**, Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme Çağında Uluslararası Sistem, Ankara, 2006, Yetkin Yayınları, s.303-304.
[135] Parasız, **a.g.e**, s.123.

2.1.1 Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)

İkinci Dünya Savaşı sonrası zamanlar da uluslararası gelişmeler, ödemelerin yaratmış olduğu açıklarından ve kalkınmakta olan ülkelerin dönüşümlerinden dolayı büyük oranda zarar vermiştir. Amerika bu durumdan dolayı uluslararası ekonomi ilişkilerini normale dönüştürebilmek adına girişimlerde bulunmuştur. Havana uluslararası konferansında ayrımcılık yapılmaması, miktar sınırlandırmalarının kaldırılması, gümrük vergilerinin indirilmesi, uluslararası özel kartelleri suçlamaya yönelik karar alındı.

II. Dünya Savaşı devam ederken Amerika Dışişleri bakanlığından bir topluluk, Dünya Ticaretinin işleyişini düzenlemek için Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization- ITO) adında bir kurumu kurmak istedi. ITO'nun kurulmasına yönelik tasarıyı Kasım 1947'den itibaren Mart 1948 yılı arasında Birleşmiş Milletler Ticaret ve İstihdam Konferansının yapıldığı Havana'da görüşülmüştür. Burada yapılan görüşme sonunda Havana sözleşme metninde imzası bulunan ülkeler arasındaki değişimleri ve ticari ilişkileri yöneten bir prensip bildirgesi kabul edilerek ITO'nun kurulması istenmiştir. Nitekim 1948'de ITO kabul edilmediğinden dolayı Bretton Woods ekonomik yapısını oluşturan üç temelden biri eksik kalmıştır.[136]

2.1.2 GATT 47 Anlaşması

GATT Anlaşması, geçici bir anlaşma olarak Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir. Uluslararası ticaretin serbestleşmesine yönelik faaliyette bulunan GATT dış ticarette rekabetin mal kalitesini yükselterek, fiyatlarını indireceğini ve böylelikle dış ticaret hacmini arttıracağı düşünerek, dış ticaretin serbestleşmesi için engel teşkil eden gümrük vergilerinin indirilmesi, tarife dışı engeller ile karşılaşılabilecek bütün engellerin tamamen kaldırılması amaçlanmıştır. GATT, kendi iç yapısını, ticaret ilişkileri veya görüşme turları ile geliştirmeye çalışmıştır.[137] Fakat, gün geçtikçe GATT'a üye olan ülke sayısının artmasından dolayı ilk görüşmede elde ettiği başarıyı tekrar elde

[136] Parasız, **a.g.e**, s.115.
[137] Ceren Aydın, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları", (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Mayıs 2004, s.10-11.

edememiştir. Bu sebeple ülkelerin isteklerini yerine getirmek için yetersiz kalmış, sorunlara hızlı çözüm üretmesin de problemler yaşamıştır. İlerleyen bölümler de daha geniş olarak anlatılmaya çalışılan bu yaşanan olumsuzluklardan ötürü Uruguay Turun'da tek bir pakette yaşanan olumsuzluklardan ötürü bu turda tek bir pakette (sıngle undertaking) toplanma kararına gitmek zorunda kalmışlardır.[138]

2.1.2.1 GATT 47'nin Amaçları

GATT 47 Anlaşması metninin içeriğinde bulunan önsöz kısmında amaçlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır; [139]

- Yaşam şartlarının daha ileri düzeye çıkarılması,
- İşsizliğin azaltılması,
- Reel gelir ve efektif talep düzeyinin istikrarlı olarak büyümesini sağlaması,
- Üretim ve uluslararası ticaretin arttırılması ile ekonomik büyümeye destek vermesi,
- Dünya kaynaklarının tam kullanılmasının sağlanması'dır.

GATT'ın amaçları genel ve özel amaçlar olarak ikiye ayrılmıştır. Temelde bir ticaret anlaşması olmasına rağmen, çok taraflı ve hükümlerinin geçerliliği için ortak hareket etmesini gerektirmesinden dolayı "uluslararası kurum" niteliği kazanmıştır. Bu nedenle genel amaçları da diğer uluslararası kurumlarda olduğu gibi, üye olan devletlerin refah seviyesini yükseltmek, devamlı bir büyümeyle dünya kaynaklarının tam kullanımını sağlamak, üretimin ve dış ticaretin gelişimine katkı sağlamaktır. Özel amacı ise, genel amaca ulaşabilmek için tarifelerle, dış ticaretin önündeki engelleri en aza indirmek şeklinde belirlenmiştir.[140] Bu duruma göre ödemeler dengesi açık vermesi dışında, ithalat engelleri ortadan kalkacak ve gümrük vergilerinin tespitinde "spesifik"

[138] Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar,** Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s.116.
[139] Şener Büyüktaşkın, **Uluslararası Ticarette GATT Düzeni**, Gazi Üniversitesi, İİBF Yayınları, Ankara, 1983, s.21.
[140] Hamza Çeştepe, **"Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmadan Kurula",** Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım, ed. Osman Küçükahmetoğlu, Şevket Tüylüoğlu, Ekin Basım Yayın, Bursa, Ekim 2013, s.239-240.

tarife[141] yerine "advolorem" tarife sistemi uygulanarak devletler arasında ticari imtiyazların sonucu olarak üye ülke yerli üreticisinin zarar görmesi durumunda yeni ticari düzenlemelere gidebilecektir.[142]

2.1.2.2 GATT 47'nin Yapısı

GATT 47 olarak anılan 1947 de imzalanarak, 1994 de Uruguay müzakerelerine kadar geçerliliğini koruyan ilk anlaşmadır. Araştırmanın devamı boyunca kolay anlaşılabilmesi için GATT 47 ve GATT 94 olarak anlatılmaya devam edilecektir. GATT 47 anlaşması dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; anlaşmayı kabul eden üye olan devletlerle ilgili temel yükümlülükler, en çok kayrılan ülke kuralı ve tarife çizelgeleri bulunmaktadır. Bu hükümler tartışmaya açık olduğundan dolayı, tüm devletlerin kabul etmesi durumunda değiştirilebilinir. İkinci bölümde; ticaretin serbest oluşumu ve Havana anlaşmasının temel olan ticaret şartlarını içermektedir. Anlaşmayı yapan devletin, bu maddeyi uygulayamaması durumun da hem kendi iç işlerinde hem de üye olanlarla yaşadıkları sorunları tekrar gözden geçirerek düzenleme hakkına sahiptir. Üçüncü bölüm; üye olma, üyelikten çıkma, Havana anlaşması'yla arasındaki ilişki ve uygulama koşuluyla alakalıdır. Son bölüm ise; sanayileşme yolunda olan devletlerin ihracatlarının gelişmesiyle ilgilidir.[143]

---

[141] Spesifik vergiler ithal edilen malın üzerinden alınırken advalorem vergilerde ise ithal edilen malın değreri üzerinden yüzde olarak alınır. Örneğin spesifik vergilerde TV başına vergi alınırken, advaloren vergi sisteminde TV'nin belli bir yüzde üzerinden vergi alınır. Nihat Işık ve Efe Can Kılıç, OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz, **KMU İİBF Dergisi,** C.11 S.17, Aralık 2009, s.149 – 150.

[142] Ataş, **a.g.e**, s.18.

[143] Emin Ertürk, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, Mart 1993, s. 179.
Daha fazla bilgi almak isteyenler GATT 1947 Anlaşmasının Türkçe Tam Metnini Şener Büyüktaşkın'ın "Uluslararası Ticarette GATT Düzeni" kitabının 179. Sayfasında bulabilirler.

2.1.2.3 GATT 47'nin İlkeleri

GATT amaçlarını gerçekleştirmek doğrultusunda kabullendiği ilkeler şu şekildedir;

- En çok kayrılan ülke
- Ulusal işlem
- Koruma amacıyla sadece Gümrük Tarifelerinin kullanılabilmesi
- Ticaret kısıtlamalarının giderek azaltılması

En çok kayrılan ülke (Must Foreved Nation) ilkesine göre GATT üyesi olan bir ülkeye verilen tüm imtiyazların, diğer tüm ülkelere de uygulanması durumudur.[144] Şener Büyüktaşkın'ın anlatımıyla;

"*Bu kurala göre; bir ülke diğerine göre daha fazla kayrılmış olmayıp, anlaşmaya dahil tüm ülkeler, tarifeler açısından eşit işlemden yararlanmaktadır. Bu yararlanma "kayıtsız-şartsız"* olmaktadır.[145]

En çok kayrılan ülke kuralına göre GATT'ın tüm üyelerinin bu kurala hiç koşulsuz uyma zorunluluğu vardır. Fakat uygulamaya bakıldığında bu kurala uymaktan ziyade uyulmaması gibi bir durum söz konusudur. Bu sebeple, bir çok ülkeler ve ekonomistler bu kuralın değiştirilmesini veya yeniden geliştirilmesini savunmuşlardır.[146]

Ulusal işlem ilkesi ise, iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulama ile ilgili olarak yerli ve yabancı mallar arasında ayrım yapılmamasını öngörür. Ancak bu mal, hizmet veya fikri mülkiyet pazara girdikten sonra uygulanır. Böylece, yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alımı almamasına rağmen, ithal mal üzerinden gümrük vergisi alımı ulusal işlem ilkesine aykırılık teşkil etmemektedir.[147] Ancak bu ilkede de en çok kayrılan ülke ilkesinde olduğu gibi kalkınmış devletlerce sürekli sömürmeye

[144] Çeştepe**, a.g.e**, s. 239-240.
[145] Büyüktaşkın, Uluslararası... **a.g.e,** s.23.
[146] Nazım Engin, **Uluslararası Ticarette Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1992, s.20-21.
[147] Çeştepe, **a.g.e**, s.239.

çalışıldığından dolayı Uruguay Round öncesinde üyeler, GATT görüşmelerine katılmaya pek sıcak bakmamışlardır.[148]

GATT koruma aracı olarak sadece gümrük tarifelerinin kullanılabilmesi ilkesi için, uygulamalara açık bir sınır getirerek anlaşmaya üye olan devletlerin sanayilerini sadece gümrük tarifeleri ile koruyabileceğini açıklamıştır. Bunun nedeni ise, tarifelerin kotalar ve bunun gibi diğer koruma araçlarına oranla piyasa mekanizmasına daha uygun olmasıdır. Nedeni, kotaların rekabeti ortadan kaldırıp, tekelciliğe doğru yol açma ihtimali varken, tarifelerin yerli sanayiyi iyileştirme özelliği vardır.[149] GATT'ın dış ticaretin dünya geneline yayılmasına en büyük engel olarak gördüğü, çıkarları zedelenen üreticilerin, direnişlerini yumuşatmak amacıyla anlaşmaya bazı maddeler eklemiştir. Bu maddeler GATT'ın izin verdiği kadarı ile koruma sağlayacaktır. Çıkarları zedelenen ülkeler bu maddeler doğrultusunda belirli koşulları gerçekleştirdikten sonra korumacı önlemlere tekrar dönebilecek ve GATT'ın uygulamalarından kaçabileceklerdir. Devletlerin korumacı uygulamaları için hazırlanmış olan maddeler şu şekildedir;[150]

- XVI. ve VI Maddeler: Üretim veya ihracat sübvansiyonlara yarar sağlayan telafi edici vergilerin ve dampingli ithalata karşı önlem almaya izin verir.
- XI. Madde: Standartların ve tarımsal desteklemelerin uygulanabilmesi için ithalatın sınırlandırılmasına imkan verir.
- XII. Madde: Ödemeler bilançosunun dengeye getirilebilmesi için miktar kısıtlamalarına izin verir.
- XVIII. Madde: KOÜ'in ekonomik kalkınma ve ödemeler dengesindeki sorunlar sebebiyle ticaretin kısıtlanmasına izin verir.
- XIX. Madde: Belirli ürünlerde ithalatta anlık yükselmelere karşı hızlı koruma önlemleri almasına imkan sağlar.
- XXI. Madde: Ulusal güvenlik nedeniyle çıkarların korunmasına ilişkin kısıtlayıcı önlemler almasına izin verir.
- XXIV. Madde: Gümrük birliklerinin veya serbest ticaret bölgelerinin belirli koşullar altında olması durumunda bu bölgelerin oluşturulmasına izin verir.

[148] Engin, **a.g.e**, s.22.
[149] Çeştepe, **a.g.e,** s. 239-240.
[150] Engin, **a.g.e**, s. 26.

- XXV. Madde: İstisna olan durumlar da GATT ilkelerinden korumaya imkan sağlar.
- XXVIII. Madde: Üye olan devletlerin bu tarifeye bağlılığını tamamen kaldırmaya olanak sağlar.

GATT'ın en önemli maddesi olan XIX. Maddesi, ABD'nin yapacağı tüm ticari anlaşmalarda mutlaka koruma maddesi olmasını öngören yasası sebebiyle, ABD'nin isteği üzerine bu madde GATT'a eklenmiştir. Bu madde ile yerli sanayicinin önceden bilinemeyen gelişmelerden ve GATT'dan doğan değişken ithalatın anlık yükselmesinden dolayı oluşabilecek ciddi zararlar vermesi yada verebilecek durumda olması durumunda, koruma önlemleri alabilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, önlem alındığında dahi doğabilecek gecikmeler telafisi çok zor olan zararlara dönüşebileceği durumlarda dahi, karşı devlet-devletlere bilgi verilmeden veya fikirleri alınmadan koruyucu önlem almalarına imkan sağlamıştır.[151] Bu maddenin yorumlanabilmesi için GATT'a üye olan ülkeler arasında bile fikir birliği sağlanamadığından kalkınmış ülkelerin yerli sanayilerine zarar verdiği gerekçesiyle bir çok ihracat yapan ülkelerle aralarındaki ithalatı durdurmakla korkutarak gönüllü ihracat kısıtlama anlaşmaları imzalamak için zorlanmışlardır.[152]

Ticaret kısıtlamalarını giderek azaltma ilkesi ile GATT, üye devletlerin ticareti serbestleştirmek ve ticaret kurallarının tamamen şeffaf olması amacıyla ticari sorunları karşılıklı görüşmeler yaparak çözmüşlerdir.[153] Anlaşmanın başlangıcında genel amaçlar belirtilirken "karşılıklılık ve karşılıklı fayda gözetilerek, gümrük resimlerinin ve ticareti engelleyen diğer engellerin büyük oranda azaltılmasını ve uluslararası ticaretle, fark gözetici işlemlerin yapılmamasını sağlayıcı anlaşmaların yapılması" gereğince uluslararası ticareti düzenleyen pek çok müzakereler yapılmıştır.[154]

[151] Ömer Bolat, "Uluslararası Ticarette Çok Taraflı Korunma Mekanizması, GATT'ın XIX. Maddesi ile İlgili Gelişmeler", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Y.23, S.3, Mart 1986, s.33 -34.
[152] **A.g.m**, s.37-38.
[153] Çeştepe, **a.g.e**, s.240.
[154] Büyüktaşkın, Dünya... **a.g.e**, s.31.

2.1.2.4 GATT Ticaret Görüşmeleri

GATT'a üye olan ülkeler arasındaki yaşanan güncel sorunlara ve anlaşmazlıklara çözüm üretebilmek amacıyla yapılan turları Tablo 1'de görüldüğü üzere başlatan kişinin adı ve/veya başlatıldığı yerin adı ile isimlendirilmiştir.[155]

Tablo:1 Gatt Turları (yıllara göre)

Yıllar	Yer/Toplantı Adı	Katılan Ülke Sayı	Müzakere Konuları	Yapılan Ağırlıklı Tarife İndirimleri
1947	Cenevre	23	Tarifeler	% 26
1949	Annecy	13	Tarifeler	% 3
1950-51	Torquay	38	Tarifeler	% 4
1955-56	Cenevre	26	Tarifeler	% 3
1961-62	Cenevre /Dillon Turu	26	Tarifeler	% 4
1964-67	Cenevre /Kennedy Turu	62	Tarifeler ve anti-damping önlemleri	% 38
1973-79	Cenevre /Tokyo Turu	102	Tarifeler, tarife dışı önlemler, çok yanlı anlaşmalar	% 33
1986-94	Cenevre /Uruguay Turu	123	Tarifeler, tarife dışı önlemler, tarım, hizmetler, tekstil, sinai ve fikri mülkiyet hakları, kamu ihaleleri, anlaşmazlıkların çözümü, WTO'nun kurulması	% 38

Kaynak: WTO, **The GATT years: from Havana to Marakesh**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi:01.03.2016)

Genel anlaşmanın ilk toplantısı olan Cenevre 47 turunda önemli indirimler uygulanmıştır ve GATT'ın gündeme gelmesini sağlamıştır. Yapılan görüşmelerde on

[155] Meltem Sarıbeyoğlu, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye,** Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010, s.36.

milyar dolar ticaret hacmi görüşülmüş ve tarifeler de %35 dolayında indirim sağlanmıştır.[156] ABD tarifelerini %20 oranında indirmiş ancak ekonomileri savaş sonrası bozulan Batı Avrupa ülkeleri ise ekonomilerini kotalarla koruyabilecekleri ve paralarını serbest olarak dövize çevirmedikleri için gümrük vergisi indirimlerinin etkisi çok az oldu.[157]

Yapılan ilk müzakere olan 1947 yılında Cenevre toplantısı 23 ülke katılımı ile gerçekleşmiş olup oldukça başarılı geçmiştir. Cenevre toplantısı sonrasında yapılan dört toplantı 1949 Annecy 13 ülke katılımı ile, 1951 Torguay 38 ülke katılımı ile, 1956 Cenevre 26 ülke katılımı ile, 1980 Dillon 26 ülke katılımı ile gerçekleşmiş olup başarılı geçtiği söylenemez. Yapılan bu toplantılarda üye devletler birbirlerine tek tek ürünler üzerinde (%4) düşük tarife oranı şeklinde karşılıklı tavizler vermiş ve en çok kayrılan ülke ilkesine göre bu ödünler bütün üye devletlere de uygulanmıştır.[158]

1949 Annecy toplantısında, Cenevre 1947 toplantısına katılmayan on ülkenin GATT'a katılması görüşülerek sonuca bağlanmıştır. 1950 Torguay turu daha çok katılma müzakeresi şeklinde yapıldığından dolayı Annecy toplantısından daha kapsamlıdır. Bunun nedeni, müzakereye katılan yeni üye devletlerle, hem de diğer üye ülkeler arasında tamamlayıcı anlaşmalar yapılarak tarifeler gözden geçirilmiştir. 1955 II. Cenevre toplantısı olarak tanımlanan bu turda da tarifelerin tekrar gözden geçirilmesi sebebiyle düzenlenen bu toplantı Amerika müzakere heyetinin yetkilileri kongre tarafınca kısıtlanmıştır. Bu sebeple ikili müzakerelerden vazgeçilmesine yönelik yaklaşımlar Avrupa konseyi içerisindeki "Düşük Tarife Klubü (Low Tariff Club) ve GATT içerisinde " Fransız Planı" ile somut bir şekilde ortaya çıkmıştır. Düşük tarife kulubünde bir karşılık beklenilmeden, yüksek tarifelerin indirilmesi ve düşük tarifelerin aynı kalması savunulmuştur. Fakat 1956 Cenevre turunda İngiltere ve Amerika'nın karşı çıkmasına istinaden reddedilerek, yerine Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nin kurulmuş olması ve Avrupa Serbest Ticaret Sahası (European Free Trade Agreement-

[156] Okan Aktan, **Gatt ve Avrupa topulukları Mevzuatı Karşısında Türkiye'nin İhracat Teşvik Politikası: Geçmişi ve Geleceği**, İzmir İktisat Kongresi tebliğleri içinde, Ankara, Ceren Aydın, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları", (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Bakancılık Dairesi, Yayınlanmamış uzmanlık tezi), Ankara, Mayıs, 2004, s.10-11.
[157] Okan Aktan, "Gatt Anlaşmaları: AnalitikTarihi, GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri", ed. Tuğrul Çubunkçu, **TUSİAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi**, Ankara, 1994, s.3.
[158] Seyidoğlu, **a.g.e**, s. 223.

EFTA)'nın uyguladığı otomatik indirim sistemi getirilmekle birlikte, daha sonra Dillon Turun'da bu esasa uygun herhangi bir indirim uygulanmamıştır.[159]

Dillon turuna iki nedenden dolayı gerek duyulmuştur. İlki, AET'in oluşturularak, gümrük birliğine gitme yolunda önemli adımlar atılarak ortak gümrük tarifesinin uygulanması ve bu uygulamaların GATT görüşmelerin yapılmasını zorunlu kılmasıydı. İkincisi ise, Amerika hükümetinin 1958 Ticaret Anlaşmalarının Uzatılması Yasası ile çok taraflı ticaret görüşmeleriyle ilgili dört yıllık bir yetki alması görüşmenin başarılı bir durum olarak nitelendirilmiş ve yeni tarife görüşmesinin başlatılmasını da düşünülmüştür.[160]

Dillon müzakeresi AET'nin kurulması ile savunmaya geçmiştir. Bu görüşmede AET'in ihracat gümrük vergisi ve Genel Tarım Politikası (GTP) ile üretim sübvansiyonlarını tehdit olarak gören Amerika tarafından başlatılmıştır. Yapılan pazarlıkların sektörel veya madde madde olarak yaklaşımı olumsuz sonuçlar doğurmuştur. 1960 tarihinde gümrük tarifeleri kilit sanayi sektörleri ile grupların çıkarlarına destek verdiğinden dolayı yeni bir tarife indirimini gündeme getirmiştir. Gümrük tarifeleri için yapılan pazarlık konusunda yeni bir yöntem 1967 yılında sonuçlanan Kennedy müzakerelerinde uygulanarak 60.000 üründe %35'lik genel bir gümrük indirimi uygulamasına gidilerek, anti-damping, konusunda anlaşılmış ve az kalkınmış ülkelere gıda yardımı yapılması kararlaştırılmıştır.[161] Kennedy görüşmelerinin temel amacı tahıl, et, süt ürünleri için pazara rahat giriş için bazı ürünlerde gümrük vergi indirimi uygulamak için genel bir anlaşmaya gidilmiştir.[162] Yapılan görüşmeler üç önemli konuda sonuçlanmamıştır; artan tarife dışı engellerle, az kalkınmış ülkelerin problemleriyle ve tarım ticareti ile ilgili görüşülmemiştir. Yaşanılan başarısızlığa rağmen Kennedy görüşmeleri savaştan sonra ticaretin liberalleşmesi yolundaki en önemli gelişme olmuştur.[163]

1973'te başlayan ve yine üç yıl süren Tokyo Turu, ticaret uygulamalarındaki bu değişimlerle başa çıkmak için yollar arayan çok büyük ticaret devletlerinin ilk girişimi olduğundan bir hayli önemlidir. Tokyo Turu amaçları, ticaret alanında, ulusal

[159] Büyüktaşkın, Uluslararası... **a.g.e**, s.61-65.
[160] **A.g.e**, s.62.
[161] Gilpın, **a.g.e**, s.237-238.
[162] Büyüktaşkın, Uluslararası... **a.g.e**, s. 67.
[163] Gılpın, **a.g.e**, s.237-238.

ekonomiler arasında çoğalan ekonomik bağımlılıkla ekonomik hedeflere ulaşmak ve ulusal refahı arttırmak için ekonomilerine karışma yönünde oluşan problemleri çözmek ve dünya ticaretinin daha fazla serbestleşmesini sağlayarak ticari engelleri kaldırmayı amaçlayan ilk sistematik denemeyi yapmıştır.[164]

Müzakerelerde ABD'nin ticaret yaptığı ülkelerle arasındaki sorunlarda görüşülmüştür. Amerika bununla beraber çok taraflı ticaret sistemine sadakatin tekrar belirtilerek, ulusal politikaları kısıtlayan uluslararası kaidelerin tekrar düzeltilmesi ile Ortak Pazar ve Japonya'nın ABD mallarına uyguladığı ayrımcılığın kaldırılmasını talep etmiştir. Müzakerelerde gündem konularının bazıları şunlardır;[165]

- Ayrım gözetmeme ve en çok kayrılan ülke kuralının ticarette ayrıcalık tanınması sonucu dünya ekonomisinde ortaya çıkan bölünme ve bölgeselleşme.
- Ulusal sanayinin problemler yaşaması durumunda uygulanan tek taraflı ithalat kısıtlamaları ve ihracat sınırlamaları ile ilgili sorunların çözülmesi,
- Gümrük tarifelerinin indirilmesi ve tarife dışı engellerin kaldırılması.
- Tarımda liberal ticaret ve ABD tarım mallarının Ortak pazara ve Japonya pazarına ulaşımı.
- Buğday, hububat, süt ve süt ürünleri ile etle ilgili anlaşmaların tekrar konuşulması.
- Kamu alımları, ihracat sübvansiyonları ve diğer ülkelerin uyguladıkları standartların kurallara bağlanması.

Tokyo Turun'da kalkınmış devletlerin sanayi mallarında daha fazla gümrük tarifesi indirimi dahil olmak üzere bir çok alanda başarılı olmuştur. Tarife harici kısıtlamaları göz önünde bulundurarak "iyi davranış kuralları" koyması en önemli başarısıdır. Konulan bu kurallar ülke alımları, vergi gelirlerini garantiye alma ve ihracat kredileri gibi tarife harici kısıtlarda ve ticareti teşvik edici politikalarında uygulanmıştır. Bununla birlikte yapılan müzakerelerde ticaret düzenlemelerini güvenlik ve sağlık standartlarıyla ülke alımlarını yeni alanlara yaymayı ve ihracat sübvansiyonlarını, anti damping uygulamalarını ve eşitlenmiş (countervailing) gümrük tarifeleri gibi alanlarda uluslararası normları da çözüme ulaştırmaya çalışmıştır. Ancak, Tokyo Turun'da önemli bazı alanlarda uzmanlaşma sağlanamamıştır. Bu alanlar az kalkınmış devletlerin bazı

[164] **A.g.e**, s. 241.
[165] Gılpın, **a.g.e**, s. 242.

özel sorunları, tarım mevzusu, ihtilafları çözüme ulaştırma maddeleri, ticaretle ilgili ülke dışı yatırım meseleleri ile hizmet ve ileri teknoloji sektörlerinde sürekli artış gösteren en önemli eksiği olan, hükümetlerin sektör koruma amaçlı ithalat sınırlamalarına olanak tanıyan "koruma" maddesini tekrar düzenlemedeki başarısızlığının sonucudur.[166]

Yapılan müzakerede Batı Avrupalılar, ayrım gözetmeme kuralına uymayacak bir değişiklik manasında bazı ülkelerin (Japonya ve belirli bir noktaya kadar sanayileşen devletlerin) ihracatına sınırlandırma koymak istemişlerdir. Bu sebeple, Japonya ve yeni sanayileşen devletler bu duruma karşı çıkarken, Amerika tarafsız kalmıştır. Bu durum çözüme ulaştırılamamış ve her ülke ve Avrupa ülkeleri "iç piyasayı düzenleme anlaşmaları" ve ihtiyari ihracat sınırlamalarını sık olarak uygulamışlardır. İhtiyari ihracat sınırlamaları kullanımı GATT'ın dışında bir uygulama olduğundan uluslararası ticaret sisteminin niteliğinde önemi artan "koruma" kuralını ihlal etmektedir.[167]

GATT'ın yaptığı çok taraflı anlaşmalarda en çok kayrılan ülke veya ayrım gözetmeme kuralı uygulamışken, Tokyo Turun'dan bu yana uluslararası ticaretin "kuralları" çoğunlukla tek taraflı konulmuş, çift taraflı görüşmeler sağlanmış ve bazı durumlarda İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization For Economic Co-operation and Development- OECD) devletlerinin katılmasıyla ortaya çıkmıştır. Kalkınmış sanayi devletlerinin ulusal çıkarları bu ülkelerin oluşmasında zamanla önemi artmıştır. Tokyo ilkeleri sadece katılan ülkelerce uygulanmış ve çoğunlukla az kalkınmış devletler tarafından kabul edilmiştir. Bu durum az kalkınmış ülkeler ile OECD devletlerini bir tarafa ve dünyanın geri kalanını başka tarafa bölerek iki sıralı dünya ticaretine götürebilir. Bu sebeple, olumluluklara rağmen Tokyo müzakerelerinin başarısı bir çok önemli açıdan sınırlıdır.[168] Bu durum 1986 Eylül'ün de Uruguay'ın Punta Del Este kentinde sürekli tartışmaların yaşanması üzerine GATT'a üye olan ülkeler bu problemlere çözüm bulabilmek için sekiz tane çok taraflı toplantı yapma kararı almışlardır.[169] Bu durum Uruguay turu olarak geçen sekizinci toplantının

[166] Gılpın, **a.g.e**, .242-243.
[167] **A.g.e**, s.244.
[168] Gılpın, **a.g.e** s.241-245.
[169] **A.g.e,** s. 246.

başlanmasına sebep olmuştur. Dört yıl sürmesi planlanan müzakereler sekiz yıl sürmüştür.[170]

Japonya ve Pasifik Koyu devletleri "Uruguay müzakerelerinin" en güçlü destekçisi olan Amerika'ya taraf olurken, Avrupa ülkelerine üye olan bazı az kalkınmış devletler ve bazı üyeleri muhalefet olmuştur. Finans ve hizmet sektörleriyle birlikte ABD milli hasılanın %70'ni kapsayan tarımdaki büyük problemler ile kongreden gelen korumacılık yönündeki tutumların artması üzerine Amerika diğer devletlerden ekonomilerini ABD hizmet sektörüne açmalarını ve fikri mülkiyet haklarını koruma altına alan diğer türlerin yazılı olarak ilkelerle belirlenmesini talep etmişlerdir.[171]

Dünya ticaretinde tarım sorunlarının çözüme kavuşturulması çok zor olup, imkansız derecesindedir. Tarımdaki uluslararası üretim, bazı devletlerin yiyecek konusunda kendini geçindirebilecek duruma gelmesi ve 1980'li yıllarda doların çok değerli olmasıyla bazı mallarda yeni arz kaynakları oluşturmaya zorlanmasından dolayı meydana gelmiştir. Kıtlığın yaşandığı bir dünyada bu fazlalık Batı Avrupa, Amerika ve diğer ülkelerde tarımı desteklemek ve kalkındırmaktır. Japonya kendisinin en yüksek ithalat yasaklarından birini uygulamaya başlasada tarım ihracatının desteklenmesi daha çok Ortak Tarım Politikası ile destek verilen AET'de yaygındır. 1980'de ihracat desteği veren Amerika ve bazı az kalkınmış devletler ihracat ve korumacı politikalarının baş kaybedenleri olduğundan dolayı tarım ticaret reformunun ilk destekleyicilerinden olmuşlardır.[172]

Hizmet ve ileri tekonoloji sektörlerindeki uyuşmazlık kalkınmış ve kalkınmakta olan devletler arasında daha da artmıştır. Amerika ve diğer kalkınmış devletler , kalkınmakta olan ülkelerin iç piyasasındaki hizmet ve ileri teknoloji ürünlerini kalkınmış ülkelere açmadıkları takdirde ürettikleri ürünlerin Kuzey piyasalarına daha fazla ulaşmalarının olmayacağını bildirmişlerdir. Ancak yeni sanayileşen devletler ve diğer az kalkınmış devletler için hizmet ve ileri teknoloji sektörlerine girişlerin de serbest olarak ticaret yaparak Amerika'nın çok uluslu banka ve firmalarının kalkınmakta olan devletlerin pazarlarına sınırsız ulaşım hakkı tanımaktaydı. Oluşan bu durum neticesinde kendi sektörlerini geliştirme ve korumayı kaldıracak ve her daim

[170] Çeştepe, **a.g.m,** s.244.
[171] Gılpın, **a.g.e**, s. 246.
[172] **A.g.e**, s.247.

sürekli gelişen ileri teknoloji sektörlerin de kalkınmış devletlere bağımlı olarak kalacaklardır.[173]

Teknolojinin gelişerek öneminin artması ve askeri güvenlik endişeleri ile karşılaştırmalı üstünlüğün olması Amerika'nın sanayideki bilgilerinin dışarı çıkmasını azaltmak için gösterdikleri çaba, fikri mülkiyet haklarının uluslararası koruma altına almasını müzakereler de gündeme getirmiştir. Amerika'nın bu tutumundan dolayı diğer ülkelerde teknolojisindeki var olan durumlarını daha ileri bir noktaya taşımak için istekli olmuşlardır.[174]

Hizmet sektörlerin de oluşan ekonomik liberalleşme ve yabancı çok uluslu şirketlerin pazara ulaşma istekleri siyasi boyutta çok hassas bir durum haline gelmiştir. Çoğalan açıklık, yurtiçi uygulama ve ülkelerin daha fazla uyumunun ne kadar gerekli olabileceği sorununu meydana getirmiştir. Amerika, Amerikan firmalarının Japonya ve az kalkınmış devletler bu uyumun kendi başarıları için fırsat görürken, diğer ülkeler Amerika'nın baskılarının emperyalizmin yeni şekli ve ulusal egemenliğin tehditi olarak görmektedirler. AKÜ'in çoğunun isteği kalkınmış ülkelerin piyasalarının kendileri hizmet sektöründe imtiyaz vermeden, az kalkınmış ülkelerin ürünlerine açmasıdır.[175] Yaşanan bu siyasi gelişmeler sonucunda uzun süren Uruguay müzakerine de alınan kararlar;[176]

- Gümrük tarifelerinde bütün ülkelerin %38'e kadar varan indirimin uygulanmasına.
- Tarife dışı olan unsurların dört yıllık bir zamanda kademeli olarak kaldırılmasına.
- Sanayi sisteminde olduğu gibi tarım sektöründe de piyasa sistemine uygun olarak işlenmesine.
- İleri teknolojisinde yaşanan ilerlemeler neticesinde hizmet sektöründe de anlaşmaya eklenmesine,

[173] Gılpın, **a.g.e**, s.247-248.
[174] **A.g.e**, s.248.
[175] Gılpın, **a.g.e,** s.248-250.
[176] Çeştepe,**a.g.e,** s.244-247.

- Tekstil ve hazır giyim sektöründe anlaşmaya eklenmesine ve bu sektördeki kotalarının on yıllık bir zamanda tarifelere dönüştürülmesi ve tarifelerde %25'lik indirim yapılmasına,
- 1976 Paris, 1971 Bern anlaşmalarının kabul edilmesiyle birlikte fikri ve sinai mülkiyet haklarının korunmasına ve uygulanması hususunda belli ortak standartlar oluşturulmasına,
- Anlaşmazlıkların çözümü mekanizması Uruguay müzakerelerini güçlendirerek Anlaşmazlıkların Çözüm Organı (Dispute Settlement Body- DSB)'na dönüştürülmesine,
- Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması (Trade Policy Review Menchanism- TPRM) oluşturulmasına ve bu kurulun devletlerdeki ticari uygulamaları iki, dört veya altı yıl aralıklarla incelenmeye tabi tutulmasına,
- Kamu ihaleleri bütün üye devletlerin uyması gereken ilkelere bağlanarak dünya kamu ihaleleri piyasasının genişlemesine karar verilmiştir.

15 Nisan 1994 yılında Fas'ın Marakeş kentinde 125 ülkenin imzasıyla Uruguay kuralları alınmıştır. Müzakereler de alınan diğer önemli karar GATT 47 sözleşmesinin üzerinde yapılan düzenlemeler neticesinde oluşan GATT 94'le aynı görüşmeler sonucunda DTÖ'nün kurulma kararı alınmasının hemen arkasında anlaşmanın örgüt kapsamına alınmasıdır.[177]

2.1.3 Uruguay Turu Öncesi Dünya Ticaretindeki Sorunlar

Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarındaki düzenlemeler üye devletlerin hukuk sistemlerini ve ulusal politikalarını doğrudan etkileyen uluslararası ticaret alanındaki en etkili örgüttür.[178] Ayrıca, Uruguay müzakereleri sonucu oluşan anlaşmaların kurallarını belirleyen, bu kurallara uyulup uyulmadığını denetleyen ve uyuşmazlıkları çözmeye

[177] Çeştepe, **a.g.e**, s.244-247.
[178] Özden Gülveren Aerts, "Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar" (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s.8.

çalışan bir uluslararası kuruluştur.[179] DTÖ'nün kurulmasına neden olan birçok problem vardı. Bunları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz;

- KÜ'in gelirlerinin zamanla düşmesi ve bu düşmenin devam etmesi ve 1970'lerden beri engellenemeyen ekonomik krizler.
- KÜ'de bölgeselleşmenin oluşması ve güçlenmesi, bu durumun Amerika ile Nafta arasında meydana gelen gerginliklerin bölgeselleşmeyi güçlendirmesinin, büyük ve ciddi siyasi sorunlar yaşanmasına sebep olmasıydı.
- Sermaye alımlarının serbestleşmesi ile iletişim teknolojilerindeki çok hızlı yaşanan gelişmelere bağlı olarak güç kazanan yeni küreselleşme dalgasının dünya ticaretini çok yönlü olarak serbestleşmesi ile fikri mülkiyet, hizmet ticareti, uluslararası yatırımların DTÖ kapsamına alınarak disipline edilmesi isteği.
- GATT kapsamında yapılan ticari serbestleşmenin büyük oranda dışında kalan kalkınmakta olan devletleride tek çatı altında toplayarak bu sisteme dahil edebilmek için ileri düzeyde tarife indirimi ve başka ödünler vermek için baskı kurarak küreselleşmeci politikaların değişmez bir unsuru olarak sunulması.
- Yeni korumacılığın etkili olduğu tekstil ve giyim olanları kalkınmakta olan ülke (KOÜ)'nin işgücü-yoğun sanayi ürünleri ihracatını zorlaştıran durumunu DTÖ'nün denetim ve disiplini içine olarak, uluslararası iş bölümünü hızlandırmak.
- DTÖ'yü daha etkili karar alabilen bir mekanizma haline getirmek ve yatırım gücü daha yüksek olan bir yapı kurma isteğidir.[180]

Bunlara bağlı olarak da DTÖ'nün kurulmasındaki nedenler 3 ana başlıkla toplanmaktadır. Birincisi, dünya ticaretini düzenlemeyi amaçlayan müzakerelerin uygulanmasını sağlayarak sistemi oluşturmak, ikincisi, bu kuralları geliştirerek ticaretin serbestleşmesini sağlayacak görüşmeleri yürütmek. Üçüncüsü, bu ilkelerin uygulanması

[179] Parasız, **a.g.e** s.123.
[180] Mehmet Tuba Ongun, "Yeni Dünya Düzeninde WTO Sistemi ve Sorunlar" **Ekonomik Yaklaşım,** C.14, S.49, 2003, s.72 .

sırasında doğabilecek insanların sorunların çözümü için birbirleriyle entegre olmuş sistem oluşturmaktır.[181]

2.2. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Bretton Woods müzakeresi sonrası oluşturulan IMF ve Dünya Bankası dünya ekonomi sistemine finans sağlayarak mali ve teknik yaptırımlar yapmakla görevlendirilmiştir. Yapılan müzakerede önemli olan nokta kurulması için plan yapılmıştır. Fakat uygulanacak politikalar ile serbest ticaret arasındaki uyumsuzluk ve Avrupa Birliği'nin olumsuz yaklaşımı bu anlaşmanın yapılmasına engel olmuş, böylelikle anlaşmanın üçüncü ayağı eksik kalmıştır.[182] Bu eksikliği gidermek için geçici bir süre GATT kurulmuştur. Uruguay anlaşmasıyla beraber ticaret akışını denetleyen, yönetebilen, çözüm üreten ve devamlılığı olan bir kurum olarak DTÖ oluşturulmuştur.[183]

2.2.1 GATT ve DTÖ Arasındaki Farklar

DTÖ sadece GATT'ın geliştirilmiş şekli değil, tamamen farklı bir yapıya ve özelliğe sahiptir. DTÖ ve GATT arasındaki farkları aşağıdaki gibi sıralanmıştır; [184]

- GATT, herhangi bir kurumsal yapıya sahip olmayan ve kurulmasındaki amacı 1940'ta Uluslararası Ticaret Örgütünü kurmak olan ve bu sebeple farklı ilkeleri içeren çok taraflı anlaşmadır.
- GATT geçici olarak oluşturularak 40 yıllık bir faaliyetten sonra anlaşma yapan ülkeler GATT'ı devamlı anlaşmaya dönüştürmek istemişlerdir. DTÖ ilkeleri buna karşın devamlılık arzetmektedir.

---

[181] Selim Kuneralp, " Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Türkiye", **GATT 'Uruguay Round' Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri,** der. Tuğrul Çubukçu, Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s.49-50.

[182] Davut Ateş, **Uluslararası Örgütler; Devletlerin Örgütlenme Mantığı,** Dora yayımları, Bursa, 2012, s.204.

[183] Mustafa Özcan, "Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?" **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, 2007, S.24, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu_-tarihtekerrurden-mi-ibarettir_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 22.03.2016)

[184] Andrew, **a.g.e**, s.556.

- GATT ilkeleri sadece mal ticaretini oluştururken, DTÖ mal ticareti ile birlikte hizmetler ticareti ve ticari nitelik taşıyan fikri mülkiyet haklarını da içine almaktadır.[185]
- Anlaşmaların çözümü aşamasında DTÖ, GATT dan daha güçlüdür. GATT 47 de anlaşmazlıkların çözümünde, GATT konseyi üyeleri ile beraber tartışmaların tarafları arasında düzenlenen bir görüşmede tüm üye ülkelerin anlaşmaya gitmesi sonucunda halledilmekteydi. Fakat DTÖ'de tartışmayla alakalı önerilen çözüm ilkeleri, tüm ülkelerin katıldığı Anlaşmazlıkların Halli Organının onaylamadığı durumunda oy çoğunluğuyla reddedilebilmektedir.

2.2.2 DTÖ'nün Amacı ve İşlevleri

DTÖ'nün amacı düzgün, serbest, eşitlik ilkesine dayalı ve istenebilir şekilde ticareti yapmaya yardımcı olmaktır. Bunlar; [186]

- Çok taraflı ticaretin anlaşmalarını yürütmek,
- Ticaret müzakereleri için bir forum oluşturmak,
- Ticaret uyuşmazlıklarını çözüme kavuşturmak,
- Üye ülkelerin ulusal ticaret politikalarını gözden geçirmek,
- Kalkınmakta olan ülkelere ticaret politikaları konusunda yardımcı olmak,
- Diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak,[187]
- DTÖ'ye üye olan ülkelerin hayat standartlarını yükseltmek,
- İstihdamı sağlamak,
- Çevreyi korumak,
- Ülkelerin gelirlerinin sürekli olarak yükselmesini sağlamak olarak sıralanabilir.

DTÖ, üye olan devletlerin ticari politikalarını uygularken, öngörülebilir, şeffaf ve ülkeler arasında ayrım yapmadan düzenlemeler yapmaktadır. Bu sistem üye ülkelerin ticari düzenlemeleri DTÖ ilkelerine uymadığı ve şikayetçi olan ülkelere, diğer üye ülkelerin DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Organı'na (AHO)'ya şikayet edebilmeleri hakkını vermektedir. DTÖ'nün bu anlaşmada iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi,

[185] Ataş, **a.g.e**, s. 21-22.
[186] Emin Ertürk, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Vipaş, Bursa, 2002, s.225.
[187] Çeştepe, Dünya Ticaret..., **a.g.e**, s.248.

mal ve hizmetin uluslararası piyasada serbest olarak dolaşımını sağlamak, ikincisi ise üye ülkelerin ulusal pazarlarına yabancı devletlerin girmesini zorlaştıran engelleri zamanla azaltarak tamamen kaldırılmasını sağlamaktır.[188]

DTÖ'nün temel ideolojisi serbest ticaret anlayışını benimseyerek desteklemek ve fiyatları minimum seviyeye kadar indirmektir. Böyle bir yaklaşıma göre, ithalatın ülke açısından olumsuz, ihracatın da ülke açısından olumlu olduğuna ilişkin merkantilist yaklaşım değişime yarar. DTÖ'nün ülkeler arasındaki rekabeti artırma ve fiyatları aşağıya çekme politikası farklı sonuçları doğurmaktadır. Alt yapısı zayıf olan yeterli üretim yapamayan ülkeler açısından ithalatın kolaylaştırılması yıkıma sebep olmaktadır. Gelişen teknoloji ekonomisi kötü olan ülkelerin üretim olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple refah düzeyinin yükseltilerek yaşam standartlarının yükseltilmesi gibi amaçlar ne kadar olumlu gibi görünse de fakir devletlere herhangi bir getiri sağlamayacaktır. Bunun için ekonomisi güçlü ülkelerin bu ülkelere destek vermesi gerekirken, aksine kendi çıkarlarını düşünerek, dünya'ya verdikleri zararları telafi etmek için bile hiçbir çaba harcamamaktadır.[189]

DTÖ, ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırarak dünya genelinde ticaretin gelişmesi ve avantajlı fiyatın oluşması için uğraşını "işgücünün yer değiştirmesi" için göstermemektedir. Oysa ticarete konu olan ürünlerin ülkelerce engellenmeden yer değiştimesi ülkeler açısından daha avantajlı fiyatların oluşmasına yardımcı olacak, maliyetleri en aza indirecek en önemli nedenlerden biri de iş gücünün serbestçe dünya da dolaşmasıdır. DTÖ'nün var olan uygulamaları üretilen ürünlerin siyasi politika engellerine uğramadan ihracatını teşvik etmektedir. Böylece serbest ticaretin belirleyici kısmı güçlü ekonomisi olan ülkeler olurken, ekonomisi zayıf olan devletler ticaretin "konusu" veya "uygulama alanı" olmaktan ileri gidememektedir.[190]

2.2.3 DTÖ'nün Kurumsal Yapısı

DTÖ'nün merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunmaktadır. Amacı, Bakanlar Konferansı tarafından onaylanan kararları üye olan ülkeler arasındaki ticari

[188]Uğur Emek**,** Uluslararası Ticarette Tahkim Prosedürü, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Ankara, 1999, s.1.
[189] Doğan, Parçalayan Küreselleşme..., **a.g.e**, s.305.
[190] **A.g.e**, s.306.

ilişkileri forum ya da forumlar düzenleyerek şekil vermek ve forum sonuçlarını hayata geçirmek için gereken ortamı yaratmaktadır.[191] DTÖ'de kararlar üye olan ülkeler tarafından oybirliği (konsensus) yöntemi ile yapılmaktaydı. Oy çokluğu da kabul edilmekle birlikte DTÖ'de bu hiçbir zaman gerçekleşmemiş ve öncüsü GATT'da çok ender olarak rastlanmıştır.[192]

Uzlaşmanın yapılmadığı durumlarda ise oylama yapılmasına karar verilmiştir. Üye olan ülkeler bir oy kullanma hakkına sahip olacak, AB'ye üye olan devletler ise bir oy yerine, üye sayısı kadar oy kullanma hakkına sahip olacaklardır. Uzlaşmanın olmadığı durumlarda ise oy çokluğu ile kararlar verilecektir.[193]

DTÖ anlaşmasında kabul gören dört farklı oylama seçeneği bulunmaktadır. Birincisi, üye ülkelerin 3/4 oy kullanmasıyla herhangi bir çok taraflı ticaret anlaşması yapılması kabul edilebilir. İkincisi, Bakanlar Konferansı 3/4 oy çokluğuyla uluslararası yapılan herhangi bir anlaşma sonucunda herhangi bir devlete yüklenen bir sorumluluğu üzerinden alabilmektedir. Üçüncüsü, yapılan herhangi bir uluslararası anlaşmaların kararlarını iptal etme kararı bütün üye devletlerin onaylaması sonucu veya kararın içeriğine bağlı olarak 2/3 çoğunlukla alınabilmektedir. Ancak bu iptal kararları, sadece DTÖ'ye üye olan ülkeler tarafından kabul edildikten sonra uygulanabilecektir. Dördüncüsü ise DTÖ'ye üye olmak isteyen bir ülkeye üye hakkı tanınması için Bakanlar Konferansın da 2/3 oy çoğunluğunun olması gerekmektedir.[194]

DTÖ'nün en üst düzey karar organı en az iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansıdır. Bakanlar Konferansı DTÖ'nün fonksiyonlarını yürütmekte ve gerekli olan faaliyetleri yerine getirmektedir. Bakanlar Konferansı'ndan sonra gelen yıl içerisinde değişik zamanlarda toplanan ve tüm üye devletlerin katılmasıyla oluşan diğer organ ise Genel Konsey'dir. DTÖ'nün Bakanlar Konferansları arasında kalan zamanlardaki olağan çalışmaları Genel Konsey Organı tarafından yürütülür. Genel Konsey kuruluş anlaşmasında belirtildiği gibi ticari uyuşmazlıkta, Anlaşmazlıkların Halli Organı ve üye devletlerin ticari politikalarını belirli zamanlarda inceleyen Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı olarak da toplanabilmektedir. Genel Konsey aynı

[191]Yüksel Çallı, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı (UNCTAD) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Rekabet Kuralları, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk-Karşılaştırmalı Hukuk Anabilim Dalı, yayımlanmamış tezi), s.4.
[192] Nil Karaca, "Gatt'dan Dünya Ticaret Örgütüne", **Maliye Dergisi**, S.144, 2003, s.88.
[193] Büyüktaşkın, Dünya Ticaret.., **a.g.e**, s.46.
[194] Sarıbeyoğlu , **a.g.e,** s.38-41.

zaman da Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi (TRIPS), DTÖ anlaşmalarının ve konseyin kendilerine verdikleri sorumluluklarını da üstlenmektedir. Bu üç konsey istediği kadar yardımcı alt organ kurabilirler.[195]

DTÖ bugüne kadar 10 Bakanlar Konferansı gerçekleştirmiştir. Bunlar; 1996 Aralık- Singapur, 1998 Mayıs- Cenevre, 1999 Aralık- Seattle, 2001 Kasım- Doha, 2003 Eylül- Cancun, 2005 Aralık- Hong Kong, 2009 Aralık- Cenevre, 2011 Aralık- Cenevre, 2013 Aralık- Bali ve 2015 Aralık- Nairobi konferanslarıdır.[196]

DTÖ'nün Genel Sekreter tarafından yönetilen ve merkezi Cenevre'de bulunan Sekretarya'sı bulunmaktadır. Genel Sekreter Bakanlar Konseyi tarafından atanmakta ve onun görev yetki ve hizmet şartlarını belirlemektedir. Genel Direktör ve Sekretarya çalışanlarının sorumlulukları uluslararası nitelik taşımakta olup görevleri boyunca hiçbir devletten ve DTÖ dışında kalan hiçbir kurumdan talimat alamazlar.[197] Sekretaryanın asıl görevi, farklı konseyler ve Bakanlar Konferansı'na teknik destek vermek, kalkınmakta olan ülkelere teknik yardım etmek ve dünya ticareti ve DTÖ'nün görevleriyle alakalı araştırma yaparak kamu oyuna ve medyaya bilgi aktarmaktır.[198] Bu konseyler dışında Bakanlar Konferansı'nı Ticaret ve Kalkınma Komitesi, ödemeler dengesi kısıtlamaları komitesi ve Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi oluşturmaktadır. Bu konseyler çok taraflı müzakereler uyarınca ve konsey tarafından kendilerine verilen görevlerini yerine getirecek olup, bu komiteler tüm üyelerin temsilciliğine açıktır.[199]

2.2.4 DTÖ'nün İlkeleri

Uluslararası ticaret engellerini kaldırarak serbestleşmesi amacıyla faaliyet gösteren DTÖ'nün GATT 47 ile aynı olan en çok kayrılan ülke (most favaired nation)

---

[195] Çeştepe, **a.g.e**, s.248-249.
[196] Ateş, **a.g.e**, s.207.
[197] Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Madde VI, I,II, III. Paragraf , Resmi Gazete İlan Yayını: 29.01.1995 Sayı:22186 Kabul No:4067) s.495.
[198] Çeştepe, **a.g.e**, s.249.
[199] DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Kanun, Resmi Gazete, S.22186, 29, Ocak,1995.

DTÖ Kuruluş Anlaşması Madde IV, 7. Paragraf.

ilkesi ve ulusal işlem ilkesi altında birleşmişlerdir. Bu ilkelere ek olarak şeffaflık, karşılıklı olma ve tarifelere bağlı kalma ilkeleride eklenmiştir.[200]

Ayrımcı olmama ilkesi altında toplanan en çok kayrılan ülke ilkesine göre; DTÖ'ye üye olan diğer bir ülkeye verdiği imtiyazı diğer başka ülkelere de vermek durumundadır. Uygulanan bu kural GATT 1994'ün 1. maddesinde GATS müzakeresinin II. maddesinde ve TRIPS müzakeresinin IV. maddesinde açıklanmıştır.[201] Bu kural GATT 1994'ün 1. maddesinde şu şekilde anlatılmıştır;

"*Bir üye ülke (tarafından) diğer herhangi bir devlet menşeli veya diğer herhangi bir devlete yollanan bir mala bahsedilen her nevi menfaat, rüçhan, imtiyaz veya muafiyet, derhal kayıtsız ve şartsız olarak diğer bütün üye ülkelerine yollanan mümasili her mala da tesmil edilecektir.*"[202]

En çok kayrılan ilke ilkesinin bazı istisnaları vardır. 1947 GATT XXIV. maddesinde ifade edilen serbest bölgeler ve gümrük birliği gibi tercihli ticaret müzakereleri ayrımcı olmama kuralının dışında bırakılmıştır.[203] Ayrıca, 1994 GATT müzakerelerinin XX. maddesi'nde istisnalar belirlenmiştir. Bu istisnalar, GATT kabul edilmeden önce üstünlük marjları doldurulmuş mamüller, bölgesel ticaret müzakereleri, sınır ticareti, kamu alımları, güvenlik nedeniyle yapılan sınırlamalar DTÖ müzakeresinin izin verdiği tedbirler ve sivil uçak alımları anlaşmasıdır.[204]

Ayrımcı olmama ilkesinin altında birleşen ulusal işlem ilkesine göre de, GATT 1947'de bulşunan ve GATT 1944'ün III. maddesinde, GATS'ın XVII. maddesinde ve TRIPS III. maddesinde de yine yer almaktadır. Bu ilkeye göre ulusal pazara ilişkin yapılan düzenleme ve uygulamalar ithal malların yerli mallar karşısında herhangi bir ayrımcılık yapmamasını öngörmektedir. Buradaki amaç, ithal malların ulusal pazarda korunmasını sağlamaktır.[205]

1944 GATT'ın III. maddesince ithal ürünle ilgili yapılan tüm resmi düzenlemeler bittikten ve gümrük vergileri ödendikten sonra ulusal pazardaki fiyatlari

---

[200] Çeştepe, **a.g.e**, s.249-250.
[201] D. Hülya Gökçe, "Küreselleşmede Dünya Ticaret Örgütü'nün Yeri" (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s.58.
[202] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.62.
[203] Gökçe, **a.g.m**, s.58.
[204] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.66-67.
[205] Gökçe, **a.g.m**, s.58.

vergiler, yönetime benzer olan tüm düzenlemelerle eşit olması gerektiğini açıkça ifade etmiştir.[206] Bu ilkede de istisnalar mevcuttur. Bu istisnalar; 1994 GATT'ın XX. maddesinde bulunan müzakerede esnek davranmaya sebebiyet verebilecek genel istisnalar 1994 GATT'ın III. maddesinde kamusal hedeflerle kamu kurumlarınca alınan kamu alımlarıdır.[207]

DTÖ'nün ilkelerinde olan şeffaflık ilkesi GATT 1994 müzakeresinin X. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Şeffaflık kuralı Ticaret Politikalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Mekanizması (Trade Policy Reiew Mechanism-TPRM) tarafından uygulanmaya konulmuştur.[208] Buradaki amaç, DTÖ'ye üye ülkenin uluslararası ticaret ile ilgili taahhütlerini yerine getirebilmesi için DTÖ'ye üye olan diğer ülkelerin ticaret uygulamaları hakkında fikir sahibi olması gereklidir. Ayrıca bu uygulamalara kolaylıkla ulaşabilir olmalıdır. Şeffaflık ilkesine göre devletler ticaret konusunda aldıkları önlemleri, uyguladıkları kuralları veya çıkardıkları yasaları yayınlamak ve DTÖ'ye bildirmekle yükümlüdürler. Böylece, diğer tüm ülkelerin bu uygulamalardan haberdar olmaları sağlanmaktadır.[209]

Karşılıklı olma ilkesine göre, serbest ticarette bulunan kısıtlamaların kaldırılmasını öngörmektedir. Bir ülke bir diğer ülkeye tarifesini ne ölçüde indiriyorsa diğer ülkelerden de kendisi için aynı tavizin verilmesini istemektedir. Bu sebeple taviz anlaşmalarında ülkeler arasındaki karşılıklı "taviz listeleri" verilmesi müzakerenin temel taşını oluşturmaktadır. GATS anlaşmasının kısa yazısında şu paragraf yer almaktadır. "Milli politika amaçlarını göz önünde bulundurarak karşılıklı yarar prensibiyle bütün katılımcıların menfaatlerini ilerletmeyi, hak ve yükümlülükler dengesi sağlamayı amaçlayan çok taraflı anlaşmalar yoluyla daha yüksek bir liberalizasyon düzeyine en kısa sürede ulaşılması arzusuyla"... ifadesiyle açıkça anlaşılmaktadır.[210] Buradan da anlaşılacağı gibi, serbest ticaret önünde bulunan engellerin kaldırılmasındaki en temel amaç karşılıklı fayda sağlayabilmektir.

Tarifelere bağlı kalma ilkesine göre, bu ilkenin amacı, belirlenen tarife düzeyine tüm üye ülkelerin bağlı kalması ve bu tarife düzeylerin üzerine çıkılmamasını yasal

[206] Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e,** s.219.
[207] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.72.
[208] Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e**, s.219.
[209] M. Sait Akman ve Şahin Yaman, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye,** TEPAV, Ankara, Aralık 2008, s.320.
[210] Akman ve Yaman, **a.g.e**, s.378-379.

olarak gerçekleştirmektir.[211] Çok taraflı ticaret sisteminde ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını korumlarını tarifeler yoluyla izin vererek gerçekleşmesini sağlamaktadır. Diğer taraftan DTÖ tarafından anlaşmayla kabul edilmiş tarifeler bağlayıcı niteliktedir. Kabul görmüş tarifeler üzerinde herhangi bir oran belirlenemez. Bu sebeple herhangi bir devlet bu geçerliliğe aykırı davranırsa, bazı cezai uygulamalara maruz kalır. Bu kural, anlaşma yapılmış olan tarifelerin genelleşmesini ve çok yönlü olmasını temin etmektedir. Kabul görmüş tarifelerin bağlayıcılığı ve korunması, en çok kayrılan ülke ilkesiyle beraber, değerleme, ulusal işlem, sübvansiyon yasağı ve bildirim yükümlülükleri ile gerçekleşmektedir.[212]

2.2.5 DTÖ Kapsamındaki Uluslararası Ticaret Düzenlemeleri

Karmaşık bir ticari yapıya sahip olan DTÖ Kurucu Anlaşması genel olarak mal, hizmet, fikri mülkiyet hakları gibi kapsamlı konuları içermektedir. DTÖ müzakerelerinin temelini oluşturan çok taraflı ticaret sistemi, Uruguay Round sonunda 400 sayfanın üzerinde bir anlaşma metni ve 26000 sayfadan çok olan taahhütler listesiyle ortaya çıkmıştır.[213] Karmaşık yapıya sahip olan bu 4 temel bölümde toplamışlardır. Bu anlaşmalar; [214]

- DTÖ Kuruluş Anlaşması
- DTÖ Kapsamında Bulunan Ticaret Anlaşması (mal, hizmet ve fikri mülkiyet)
- Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO)
- Ticaret Politikalarını İzleme Mekanizması

2.2.5.1 Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

Kuruluş anlaşmasının EK 1'in (A) bölümünde, mal ticaretine ilişkin çok taraflı anlaşmalar bulunmaktadır. Bu anlaşmalar, "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994" (GATT 1994), "Sağlık-Temizlik Uygulamalarına İlişkin Anlaşması

[211] Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e,** s.219.
[212] Akman,ve Yaman, **a.g.e,** s.377.
[213] Sarıbeyoğlu **a.g.e**, s. 41.
[214] Gaye Yılmaz, **Kapitalizmin Kaleleri- II**, **WTO- Dünya Ticaret Örgütü**, Türkiye MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, İstanbul, Ekim, 2001, s. 23.

(SPS), "Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması", "Ticaret Önündeki Teknik Engeller Anlaşması", "Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMS)", "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması", "Menşe Kuralları Anlaşması", İthalat Lisans Prosedürleri Anlaşması", "Koruyucu Hükümler Anlaşması", ve Tarım Anlaşması'dır." Bu anlaşmaların yenilik getiren ve gündemde alanları hakkında kısaca bilgilendirme yapmak fayda sağlayacaktır.[215]

GATT 1994 öncesi sektörlerinde, ülkelerin ulusal tarım üreticilerine yaptıkları katkı ve sübvansiyonlar neticesinde tarım ve gıda sektörüne hakim ülkelerde "haksız" kazanç sağladıkları ve bu sebeple çok şiddetli tartışmaların yaşandığı alanların başında gelmektedir. DTÖ'nün kendi söylemiyle dünya tarım, fiyatlar ve üretim nicelikleri bakımından bölünmüş bir yapıya sahip ve bu özellikleriyle rekabetçi bir ortam oluşturmaya henüz hazır bulunmamaktadır.[216]

1960-1980 yılları arasında GATT tarafından oluşturulan Dillon, Kenndy ve Tokyo Round' lar da başlayan Uruguay Round'da en önemli tartışma konusu olmasının ana sebebi, tarım sektörünün istikrarsız olmasıdır. 1980 yılı sonrası bu durum, dünya tarım sektörlerinde sübvansiyon çatışmasına ulaşan bir pazar mücadelesinin ve ticari kargaşanın oluşmasına sebep olmuş ve DTÖ'nün tarım mamüllerin de serbest ticaret politikalarına yönetmesine zemin oluşturmuştur.

Uruguay Round, büyük oranda Amerika, Avrupa Birliği ve Cairnos Grubu (Arjantin, Avusturya, Balivya, Brezilya, Endonezya, Filipinler, Guatemala, Güney Afrika, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Malezya, Pakistan, Paraguay, Peru, Şili, Tayland, Uruguay, Vietnam, Yeni Zelanda gibi üretimi çok olan) ülkelerin sürekli tartışmaları ve pazarlıklarına sahne olmuştur.[217]

DTÖ tarım anlaşmasının amacı, tarım mamülleri ticaretinde serbest piyasa mekanizması esaslarına istinaden adil bir yapıya dönüştürmektir. Tarım anlaşması temel olarak üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonlarıdır.

---

[215] Gaye Yılmaz, **a.g.e**, s. 23.
[216] **A.g.e**, s. 31.
[217] Ahmet Ay, Sinem Yapar, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye", **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2005, Sayı:13, s.58.

Tarım anlaşmasına göre ülkeler, kalkınmış ülkeler (KÜ), kalkınmakta olan ülkeler (KOÜ) ve az kalkınmış ülkeler (AKÜ) olarak üç grupta birleşmişlerdir. Tarım anlaşması, bu üç ülkeye değişik oran ve zamanlar da taahhütte bulunabilme imkanı vermiştir. Bu doğrultuda KÜ'ler için 6 yıllık uygulama dönemi 2000 senesinde KOÜ'ler için ise 10 yıllık uygulama dönemi 2004 senesinde son bulmuştur. AKÜ'ler de hiçbir sınıfa girmeyerek tarife ve sübvansiyonların da dışında tutulmuştur. Pazara Giriş için temel kural DTÖ'ye üye olan devletlerin listelerinde belirlenmiş şekilde tarife kotaları şeklinde uygulanmaktadır.[218] DTÖ, 1995 yılında yürürlüğe girdiği tarihten itibaren KÜ ve KOÜ'leri tablo 2'de göreceğimiz gibi tarifikasyon paketine tabi tutmuştur.

Tablo 2: Uruguay Turu'nda Kabul Edilmiş Tarımsal Tarife Hedefleri

	KalkınmışÜlkeler 6 Yıl: 1995 - 2000	**KalkınmaktaOlan Ülkeler** 10 Yıl 1995 – 2004
Tarifeler		
Tüm tarımsal ürünler için ortalama indirim	%36	%24
Ürün başına asgari indirim	%15	%10
İç Destekler		
Toplam desteklerde kesinti	%20	%13,3
İhracat		
Sübvansiyon değerleri	%36	%24
Sübvanse edilen ürün miktarı	%21	%14

Kaynak: Şeyda Özkan, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakerelerinin Türkiye Tarım ve Hayvancılığına Etkileri, Derlemeler", **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Ankara, 2006, Sayı:3 s.15.

Tabloda 2'de anlatılan tarifikasyon paketine göre kalkınmış ülkeler 6 yıl içerisinde tam tarımsal ürünler için %36 indirime kadar düşürülmesi beklenirken, kalkınmakta olan ülkeler için bir ürün 10 yılda %24 düşürülmesi planlanmıştır. Tarımsal ürün başına asgari indirimde KÜ'lerin verdiği toplam destek 6 yılda %20

[218] Şeyda Özkan, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakerelerinin Türkiye Tarım ve Hayvancılığına Etkileri, Derlemeler", **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Ankara, 2006, Sayı:3 s.14-15.

indirime kadar düşürülmesi beklenirken, KOÜ'lerin 10 yılda %13.33 oranında düşürülmesi hedeflenmiştir.[219]

Tarım anlaşmasının ikinci desteği olan iç destekler ulusal iç ticaretteki fiyatların ve çiftçilerin gelirlerini garanti altına alan sübvansiyon ve diğer programlardır. İç destekler fazla üretime yol açtığı düşünüldüğünden dolayı ticarete katkısı olmayan yardımların en aza düşürülmesi planlanmıştır. Ticareti olumsuz etkileri açısından DTÖ tarım anlaşmasında destek türleri 3 ayrı kategori de düzenlenmiştir. Bunlar; kırmızı kota, mavi kota ve yeşil kotadır.

Kırmızı kota desteği, ticareti bozan nitelikte olduğundan dolayı limitler getirilmiş olan destektir. Primler, müdahale alımları, girdi destekleri bu grupta yer almaktadır. Türkiye, "iç destekler" hususunda 1968-1988 yılları arasında mamül bazında verdiği ticareti bozucu desteklerinin toplam üretim değerinin %10'nu geçmediği düşüncesiyle indirim talebinde bulunmamıştır. Türkiye açısından ticareti bozucu durumunda olan kırmızı kutu destekler için toplam üretim değerinin %10'una denk gelen minimis seviyesine girmektedir.

Mavi kutu ise üretimi kısıtlayan veya aza indiren programlar dahilindeki indirimlerden muaf olan doğrudan ödemelerdir. Türkiye'de üretim fazlası olan fındık, tütün ve çayda, üretim ve kaliteyi iyileştirme nedeniyle uygulanan fındıkta üretim alımlarının kısıtlanması, tütünde kota ve çayda budama tazminatı ödemeleri mavi kutu içerisinde bulunmaktadır.[220]

Destek türlerinden sonuncusu olan yeşil kutu, ticaret ve üretim üzerinde, bozucu etki yaratmayan veya az bozucu etki oluşturan indirim taahhüdünden muaf tutulan desteklerdendir. Sertifikalı tohum kullanım desteği bu destekler içerisinde yer almaktadır.

DTÖ tarım anlaşmasında tarım desteğinin sonuncusu olan ihracat sübvansiyonlarının 1986-1990 yılları dikkate alınarak, KOÜ'ler tarafından 10 yılda değer olarak %24, hacim olarak %21 arasında indirim yapılması düşünüldüğünden,

---

[219] Özkan, **a.g.m,** s.15.

[220] T.C Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, "DTÖ Tarım Anlaşması", Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Mdürlüğü (çevrimiçi) http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Menu/18/Dunya-Ticaret-Orgutu (Erişim Tarihi:27.04.2016)
Özkan, Dünya Ticaret..., **a.g.m,** s.16.

Türkiye 1995-2004 senelerinde 10 yıllık zaman sonunda bu indirimleri yapılmıştır. Diğer taraftan Türkiye 44 mamülde ihracat indirimleri sübvansiyonu kullanma hakkına sahip olup bu 44 mamülün haricinde gelecek seneler de ihracat sübvansiyonu kullanmayı reddetmiştir.[221]

Tarım sektörün de yaşanan küreselleşme ve bu eğitimin çok taraflı ticaret müzakereleri üzerinden garantiye alınması, tarım sektöründe kapitalistleşmesine, geleneksel, kolektif tarım kültürünün artık yerini kapitalist üretim ve dağıtım ilişkilerine bırakmasını sağlayacaktır. Tarımda oluşacak durumlar değişik yönleriyle incelendiğinde, sadece tarıma emek verenler ve köylüleri ilgilendiren bir durum olmaktan çıkarak, milletlerin tamamı direk etkileneceği apaçık ortadadır. Geleneksel tarımın kendine has üretim şekli tamamen yok olacak ve tarım nüfusu da aynı sanayi nüfusu gibi bireysel olarak nitelendirilecek, yardımlaşma, işbirliği ve dayanışma tamamen yok olacaktır.[222]

Mal ticaretindeki çok taraflı anlaşmalarından önemli ve dikkat çeken diğer anlaşma da standartlar ve güvenlik anlaşması'dır. GATT 94'ün 20. maddesin de genel istisnalar anlatılmakta olup bu madde içeriğin de anlaşmaya üye olan ülkeler, insan, hayvan ve bitki sağlığını korumak amacıyla ticari sınırlara gidebilmektedir. Bu konulan sınırlar ayrımcılık gözetmeme ilkesine aykırı olmadığı sürece uygulanmaktadır. Bu kural dışında ticarete konulacak engeller sağlık ve bitki sağlığı önlemlerinin uygulanmasına ilişkin anlaşma ve Ticarette Teknik Engeller anlaşması ile belirlenmektedir.[223] DTÖ'nün kendi söylemiyle, bu anlaşmanın amacı, yasal düzenlemeler, standartlar ve kontrol mekanizmasının, ticarete konu olan gereksiz sınırların oluşturulmasının sağlanmasıdır. Anlaşma değişikliği aza indirgemek için, devletleri kurallara uymaya yönlendiriyor, ancak şu aşamada milli hukuki düzenlemelerin anlaşmaya uygun olmasını dikte etmemektedir. Milletlerin kendi ulusal üretimlerine adil olmayan bir fayda yaratacak uygulamalardan vazgeçmeyi

[221] T.C Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, "**DTÖ Tarım Anlaşması"**, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Mdürlüğü (çevrimiçi) http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Menu/18/Dunya-Ticaret-Orgutu (Erişim Tarihi:27.04.2016)
[222] Yılmaz**, a.g.e**, s.32-33.
[223] WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 30.04.2016)

amaçlamaktadır. Anlaşma, devletleri kendi içlerin de test prosedürlerini uygulamaları için de yönlendirmeye çalışmaktadır.[224]

DTÖ, gıda güvenliği, bitki ve hayvan sağlığı standartlarını yapabilmek için bazı uluslararası standart belirleme kuruluşlarını görevlendiriyor. Bu kuruluşlar, (gıda güvenliği için Codex Alimantarius, teknik standartlar ile ürün ve çevre standartları için Uluslararası Standardizasyon Örgütü- ISO), firmaların yönetimin de ve kamu denetimi ile sorumluluğundan uzak, kapalı bir şekilde işlenmektedir. (Çünkü, ISO özel sektöre ait bir kuruluştur). Bu durumda, güçlü, açık ve katılımcı siyaset yapan devletlerden daha zayıf standartlar oluşturmaları hiç ilginç gelmemektedir. Devletler uluslararası standartlardan daha kontrollü bir düzenlemeleri korumak istediklerinde, engelleri geçmeleri gerekmektedir. Oluşturdukları koruma düzeyinin DTÖ kuralları ile eşleştiğini ve DTÖ'ye göre legal olan amaçlarına, ticareti etkilemeden ulaşmanın farklı bir yolu olmadığını ispatlamaları gerekiyor. DTÖ bu kuralları, korumaları hafifletecek etkiye sahiptir.[225]

Mal ticareti anlaşmalarında önemli olan diğer bir anlaşma anti-damping, sübvansiyonlar ve Diğer Güvenlik Tedbirleri anlaşmasıdır. Anti-damping sübvansiyonlar ve diğer koruma tedbirleri mal ticaretinin temel kurallarından biri olup, en çok kayrılan ülke kuralı kapsamında tüm ticaret ortaklarına aynı şekilde uygulanmıştır. Bu istisnalar; [226]

- Damping'e karşı uygulanan tedbirler.
- Sübvansiyonlar ve sübvansiyonları etkisiz kılan telafi edici tedbirler.
- Yerli sanayiyi korumak için alınan geçici ithalat kısıtlamasını içeren acil tedbirler.

GATT 94'ün VI. maddesinin uygulanmasına dair anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle anti-damping konusunda soruşturma yapılmıştır. Bu anlaşma dampingin hangi durumlarda haksız rekabet oluşturduğu ile ilgilenmez. Sadece ülkelerin damping ile ilgili bir durumla karşılaştıklarında ne şekilde önlem almaları gerektiğini

[224] Yılmaz, **Kapitalizm... a.g.e**, s.34.
[225]Lori Wallach ve Michelle Sforza, **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler,** çev. Deniz Aytaş, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim 2002, s.49.
[226] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.47.

incelemektedir. Bu anlaşma genel olarak devletlerin ulusal yerli sanayilerini herhangi bir zarar teşkil ettiği durumda dampinge karşı önlem almalarına izin vermiştir.[227]

Anti Damping soruşturmasının yapılmasından damping mamülünün ihracat fiyatının %2'den az olursa bu ithal edilen mamülün o mamülün toplam ithalat hacmi içerisinde %3'den az ise dampingli ithalat miktarının veya verdiği zararı ihmal edebileceği oranda az olduğu ispat edilmesi durumunda soruşturma durdurulacak. Anti damping önlemleri sisteme girdikten sonra 5 yıl sonra bitmektedir. Fakat soruşturmada zarar olduğu tespit edilirse bu süre uzatılabilmektedir.[228]

Anlaşma dahilinde Dampinge Karşı Uygulamalar komitesi (Committee on Anti - Damping Practices) kurulmuştur. Anlaşmayı yapan üyeler, dampinge karşı oluşturdukları tarım önlemleri uzatmadan komiteye bildirmekle yükümlüdürler. Üye olan ülkeler arasında çıkan uyumsuzluk durumunda DTÖ anlaşmazlıkların halli sistemine de başvuruda bulunabilecekler.[229]

Sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler anlaşması Tokyo müzakeresinde kabul edilen ve Türkiyenin de kabul ettiği " VI, XVI ve XXIII'üncü maddelerin açıklaması ve uygulamasına yönelik anlaşmayı temel almaktadır. Sübvansiyon, hükümet tarafından toplum çıkarlarını koruyarak üretimi ve ihracatı değişik şekillerde etkilemek ve duruma göre ihracatçıları koruma ile teşvik etmek amacıyla para veya para ile ölçülebilecek diğer şekillerde verilen geri alınmayacak mali yardımlar olarak tanımlanmaktadır. Anlaşma, önceki anlaşmadan değişik olarak "spesifik (özgül)" sübvansiyon olarak nitelendirilmektedir. Özgül sübvansiyon, sübvansiyonu veren kurumun görev alanındaki bir şirkete, sanayi koluna veya bir grup şirket ve sanayi grubuna sağladığı sübvansiyonlardır. Anlaşmada belirtilen hükümlere sadece "spesifik" sübvansiyonlar tabidir. Tarım mamülleri farklı bir anlaşma ile belirlendiğinden bu durumun dışında bırakılmıştır.[230]

---

[227] **A.g.e**

[228] **A.g.e**, s.49.
WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc.** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm (Erişim Tarihi: 30.04.2016)

[229] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.49.

[230] Akman veYaman, **a.g.m**, s.19.

Anlaşma iki konuyu belirlemiştir. Bunlar; sübvansiyonların kullanımı ile sübvansiyonların kullanıldığı bazı durumlarda bunlara karşı alınacak olan telafi edici tedbirlerdir. Anlaşma hükümlerine göre herhangi bir üye DTÖ anlaşmazlıkların halli Organına başvuruda bulunarak sübvansiyonun kaldırılmasını veya olumsuzluk yaratan etkilerinin aradan kaldırılmasını isteyebilecektir.[231] Anlaşmanın amacı, verilen sübvansiyonların yarar sağlaması ve zarar verebilecek bir sübvansiyon uygulaması olduğu takdirde bunları sınırlamak ve yasaklamaktır. Bu sebeple sübvansiyonlar, yasaklanmış sübvansiyonlar, karşı önlem alınabilir veya dava edilebilir sübvansiyonlar, olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır. Karşı önlem alınabilir veya dava edilebilir sübvansiyonlarda sübvansiyonların kendi ulusal ihracatçısına zarar verdiğini ispatlayamadığı takdir de serbest olan sübvansiyon olarak kabul edilmekte ve anlaşma hükmünde III. bölümde düzenlenmiştir. Bu kapsamda 3 tür zarar anlatılmaktadır. [232]

- Bir devletin sübvansiyon ürünleri, başka bir devletin ulusal sanayisine zarar verebilir.
- Bir ülkenin sübvansiyon ürünleri, diğer bir üye devletin çıkarlarına zarar verebilir.
- Sübvansiyon uygulayan bir ülkenin ulusal pazarında rekabet eden diğer ülke ihracatçılarına zarar verebilir.

Yasaklanmış sübvansiyonlar ise, ihracat hedeflerine bağlı olarak verilen ithal ürünler yerine, ülkelerin kendi ulusal ürünlerini kullanmasına yönelik olan sübvansiyonlardır.[233] Bu sübvansiyonlarda ilgili anlaşmazlıklar yeni anlaşmazlıkların çözüm kurallarına tabidir. Sübvansiyonların yasak olduğu kanıtlandığı anda hemen geri çekilmesi talep edilmekte, belirli zaman içerisinde uygulanan sübvansiyon durdurulmadığı takdirde ise (AHO)'ya şikayet ederek şikayet taraf telafi edici önlem alabilecektir.[234]

Anlaşmanın içerisinde telafi edici önlemlere ilişkin de düzenlemeler yapılmıştır. Telafi edici önlemler ve ulusal kurumların yaptığı soruşturmalar anlaşmaya taraf olan tüm üyelerin görüşleri alınacak şekilde düzenlenmektedir. Eğer sübvansiyon oranının %1'in altında olduğu, miktar ve zararın önemsenmeyecek derecede az olduğu ispat

[231] Sarıbeyoğlu, **a.g.e,** s.49.
[232] Büyüktaşkın, Dünya Ticaret.., .**a.g.e**, s.110-111.
[233] **A.g.e**, s.111
[234] Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, "GATT Bilgilendirme Rehberi" Yayın Numarası:95,Ankara, 2009, s.19.

edilirse soruşturma sonlandırılacaktır. Soruşturmalar anlaşmaya göre herhangi bir aykırılık oluşturmadığı durumlar dışında 1 yıl içinde sonuçlandırılacaktır. Anlaşma, sübvansiyonunun sonlanması veya yeniden başvurulması durumu olmaması neticesinde, telafi edici verginin normal olarak yürürlüğe girdikten 5 yıl içerisinde karara bağlanmasına karar verilmiştir.[235]

Kalkınmamış ülkeler ile kişi başına yıllık geliri 1000 Amerika Dolarının altında olan kalkınmakta olan ülkeler (KOÜ) için ihracat sübvansiyonları yasağı bulunmadığını anlaşmada belirtmiştir. KOÜ'lerin ayrıca diğer sübvansiyon uygulamalarından da belirli bir süre sorumlu tutulmamalarına imkan tanımıştır. Diğer KOÜ'ler için ihracat sübvansiyonları yasağı DTÖ kuruluş anlaşmasının yürürlüğe girmesinden itibaren 8 yıl süre geçerli kılınacaktır.[236]

Korunma tedbirleri anlaşmasına göre ise, bir DTÖ üyesi bir mamülün ithalatını, o mamülün ithalatındaki büyük artışın ülkenin iç sanayisi üzerinde neden olduğu zarar veya tehditinden dolayı geçici olarak kısıtlama getirebilir. Bunu yapabilmek için ciddi zarar edinmiş olmalıdır. GATT 47 anlaşmasının XIX. maddesinde korunma tedbirleri uygulanmış ancak ülkeler bu kuralları sık kullanmayıp, yerine GATT'ın denetimi dışında olacak şekilde "gri alan" tedbirleri olarak ulusal sanayicilerini korumak istemişlerdir. DTÖ kapsamında bu tür "gri alan" kuralları yasaklanmış ve bütün koruma tedbirleri uygulamasında "gün batımı" klozu (sunset clouse) olarak nitelendirilen zaman sınırlandırmaları getirilmiştir. Aynı zamanda Koruma Tedbirleri Anlaşması, DTÖ'ye üye olan ülkelerin gönüllü ihracat sınırlandırılmaları yapmalarını veya ithalat veya ihracat üzerinde herhangi bir benzeri olan tedbir kurallarını yasaklamıştır. Buna göre 1988 yılının sonunda anlaşmaya uygun biçim de düzeltilemeyen karşılıklı tedbirlerin tamamı kaldırılmıştır. Ülkelerin bu tür tedbirlerden sadece birini 1 yıl korumlarına imkan verilmiş ancak bu imkanı sadece Amerika, Japonya'dan ithal edilen otomobillerle ilgili yararlanmıştır.[237]

Anlaşmada ciddi zararlar veya tehditin olup olmadığının ve ithalatın ulusal sanayi mamülleri üzerinde oluşturduğu etkiyi tespitini yapmaktadır. Anlaşmaya göre,

---

[235]Gelir İdaresi Başkanlğı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, "GATT Bilgilendirme Rehberi" Yayın Numarası:95,Ankara 2009, s.20.
[236]Gelir İdaresi Başkanlğı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, "GATT Bilgilendirme Rehberi" Yayın Numarası:95, Ankara ,2009, s.20.
[237] Sarıbeyoğlu**, a.g.e**, 51.

üye olan bir üye ülke sadece ciddi zarar oluşumunu önlemek veya zararı karşılamak ayrıca söz konusu sanayinin mamüllerin gelişimine yardım etmek amacıyla koruyucu tedbirler uygulayacaktır. Miktar kısıtlamaları kullanıldığı zaman, ithalat miktarını, son 3 yılda ithalatın ortalama seviyesinin altına inmeyecektir. Fakat ciddi zararı önlemek veya ortadan kaldırmak için bir seviyenin gerekli görülmesi, açıkca gösteriliyorsa bu ortalama seviyenin altına da düşülebilinir.[238]

Anlaşma da uygulanacak tedbirlerin 4 yıldan fazla sürmeyeceği belirtilmiştir. Artacak koruma tedbirlerinin süresinin ispatı, sonucunda 8 yıla kadar uzatabilmektedir. Ancak koruma tedbirlerinin süresinin yetkili kurumlar tarafından tedbirin gerekli olduğunun ispatı sonucunda 8 yıla kadar uzatabilmektedir.[239]

Anlaşmaya üye olan ülke ulusal ihracatçısını korumak için tedbir uyguladığında bu karşılıksız bırakılmayacaktır. İhracatçı devlet veya devletlerin tedbir uygulayan devletle görüşerek zararlarını karşılayabileceklerine karar verilmiştir. Zararı karşılama ihracatçı devletlerin iç ticaretleri üzerinde oluşan olumsuzlukların karşılanması için tarafların, uygun olan telafi edici araçları üzerinde anlaşmaya varılmasıyla yapılabilinir. Eğer anlaşma sağlanamazsa ihracatçı devlet de uygulanan tedbir karşılığında aynı oranda tedbir uygulayabilir. Başka anlatımla, ihracatçı ülke kendisine uygulanan koruma tedbirleri karşısında anlaşmanın izin verdiği kadarıyla askıya alma hakkına sahiptir.[240]

Koruma tedbirleri uygulaması KOÜ'e karşı anlaşmada değişik esaslarla belirlenmiştir. KOÜ'den ihrac edilen mamülün %3'ünden fazlasının o devletten ihraç ediyorsa bile başka KOÜ'ler ile birlikte o mamülün %3'den azını ihraç ediyorsa bile başka KOÜ'lerle birlikte o mamülün toplam %9'undan fazlasını ihraç ediyorsa korunma tedbirleri uygulanabilmektedir.[241]

Tarife Dışı Engeller, devletlerin uluslararası ticarette uyguladıkları korumacılık önlemlerinden biridir. Bu engeller, kesinlik taşımaz ve geniş oranda idari hükümlere bağlı olduğundan zamanla büyük farklılıklar gösterir. Bu sebeple ihracat ve ithalat

[238] **A.g.e**, s.52.
[239] Sarıbeyoğlu**, a.g.e**,s.52.
[240] **A.g.e**, s.53.
[241] **A.g.e**.

konusunda artan bir risk ve belirsizlik oluştururlar.[242] Tarife dışı engellerin amacı, devletlerin ucuz ithalatı sınırlandırarak ulusal istihdam olanaklarını ve yerli üreticisini korumaktır. Çünkü, rekabet kabiliyeti yüksek ve ucuz mamüllerin ithalatı, devletin kendi ulusal rekabetini arttırarak ulusal sanayi kollarını dışlayabilir.[243]

Tarife dışı engelleri DTÖ anlaşmalarının bazıları ticarete engel teşkil eden türden bürokratik ve hukuki sorunları düzenlemek için oluşturulmuştur. Bu engelleri; ithalat lisansları ürünlerin gümrük kıymetlerinin tespiti, sevk öncesi inceleme, menşe kuralları ve yatırım tedbirleri olarak sıralayabiliriz.[244]

İthalat lisansları anlaşması'nın amacı, ithalat lisanslarının basit, şeffaf ve önceden tahmin edilebilir olmasıdır. Anlaşmada üye ülkelerin yeni ithalat lisansı kuralları yürülülüğe konulduğunda veya şuan varolan kurallarda değişiklik yaptıklarında DTÖ'ye ne şekilde bilgilendirilecekleri düzenlenmiştir. Ayrıca DTÖ devletlerin tacirler için lisanslarını ne şekilde verildiği konusunda da bilgi yayınlamalarını bildirmiştir. Anlaşmada belirtilen bazı lisanslar belirli koşulların oluşması sonucunda otomatik olarak verilmektedir. Bu lisansların dışında kalan lisanslar için ise anlaşma, ithalatçının ithalat başvurusunda sorumluluğunu en aza indirgemiştir. Ayrıca anlaşma, ithalat lisans başvurularını kontrol eden mercilerin başvuruyu inceleme süresi 30 günü, aynı anda bütün başvuruların kontrol edilmesi ise 60 günü geçmemesi şartını getirmiştir.[245]

Ürünlerin gümrük kıymetlerinin tespiti anlaşması GATT 94'ün VII. maddenin uygulanmasına ilişkin anlaşma olarak da adlandırılmaktadır. Bu anlaşma ile ürünlerin gümrük değerlendirmelerinin yapılması için adil ve yeksenak bir sistemin oluşturulması düşünülmüştür. Amacı, sistemin ticari gerçeklikle uyumlu hale getirilmesi ve gümrük fiyatlarının isteğe göre fiyatlandırılmasını engellemektedir. Anlaşmada gümrük kıymetinin ithal ürünün satış bedeline uygun tespit edilmesidir. Ancak gümrük idareleri ürünlerin beyan edilen fiyatlarından şüphe duyduklarında ithalatçıdan ek bilgi isteyebilmektedir. Gümrük idaresine verilen tüm tamamlayıcı beyanlara rağmen yinede

---

[242] Eda Önen, DTÖ Yükümlülükleri Kapsamında Türkiye Avrupa Birliği Arasındakı Tarım Ürünleri Ticareti ve Bu Ticarette Önem Arz Eden Tarife Dışı Engeller (AB Uzmanlık Tezi), Ankara,2008, s.4. s.4.
[243] Aytaç Gökmen, "Tarife ve Tarife Dışı Engelleri Uluslararası Ticaret Uygulamalar, Ayırt Edici Özellikler ve Türkiye", İİBF, Uluslararası Ticaret Bölümü, **Çankaya Üniversitesi, Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Clt:5 No:1, 2013, s.18.
[244] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.53.
[245] **A.g.e**, s.54.

süphe duyuyorsa, ithal edilen gümrük değerini, ithalatçının beyan ettiği değer dikkate alınmadan, anlaşmanın ilgili kurallarını esas alarak tespit edebilir.[246]

Sevk öncesi inceleme anlaşması ile ithal edilecek ürünlerin kalitesinin, miktarının veya fiyatının doğruluğunu incelemek için gerektiği süre ve ölçüde kalkınmakta olan ülkelerin ürünlerin sevk öncesi uzman olan şirketler tarafından kontrol ettirmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu incelemeyi yetkili kuruluşlara da yaptırabilmektedir. Sevk öncesi araştırma yaptıran ülkelerin anlaşmada belirtilen ayrımcı olmamak, şeffaflık, gizli ticari bilgilerin korunması, yapılacak işlemlerdeki gereksiz anlaşmaları önlemek, fiyatların doğrulanması için belli kurallara uymak ve sevk öncesi inceleme birimleri arasındaki çıkar çatışmalarını engellemektir. Anlaşmada ihracatçı ile bir sevk öncesi inceleme kuruluşu arasında anlaşmazlığı durumunda uyuşmazlıkların gidilmesi için düzenleme yapılmıştır. Bu anlaşma da inceleme kurumlarını temsilen Uluslararası İnceleme Kurumları Federasyonu (International Federation Of Inspection Agencies – IFTA) ve ihracatçıları temsilen Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber Of Commerce- ICC) tarafından ortaklaşa yönetilen bağımsız bir kuruluş oluşturulmuştur.[247]

Menşe Kuralları Anlaşmasında, üye olan ülkeler tarafından ürünlerin hangi ülke de işlem gördüğünün tespiti için uygulanan yasa, yönetmelik ve genel uygulamaya ilişkin idari tespitlerdir.[248] Konulan kurallar, ihracatçı ülkeler arasında ayrım yapan kotalar, tercihli ticaret uygulamaları, anti-damping işlemleri ve telafi edici vergiler gibi farklı uygulamalar sebebiyle önem arz eder. Anlaşma da aralarında serbest ticaret alanı veya gümrük birliği yapmış olan devletler serbest ticaret alanı veya gümrük birliğinden oluşan mal ticareti bakımından değişik menşe hükümlerini uygulayabilirler. Anlaşma üye olan devletlerin menşe hükümlerinin şeffaf, uluslararası ticarette engelleyici, bozucu, saptırıcı, etkilerde bulunmamalı, tarafsız ve makul uygulamalı ve pozitif standartlara dayanmalıdır.[249]

Ticarete Bağlı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (Agreement on Trade Related İnvestment Measure- TRIMS), sadece mal ticaretine ilişkin olan yatırım tedbirlerine uygulanmaktadır. TRIMS, bazı yatırım tedbirlerinin ticareti engellediği ve bozduğunu belirtmektedir. Bu nedenle üye olan ülkeler tarafından yabancı ürünlere veya

[246] **A.g.e.**
[247] **A.g.e**, s.55
[248] Büyüktaşkın, Dünya Ticaret...**, a.g.e,** s.104.
[249] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s. 56.

yabancılara karşı ayrımcı yatırım tedbirlerinin uygulanması koşulunu getirmiştir. Ayrıca, miktar kısıtlamalarına sebep olan yatırım tedbirlerinin uygulanmaması için önlem almayı amaçlar. Bu nedenle yabancı sermaye yatırımları için yerli mal kullanma hükmü veya ihracat yapma zorunluluğu hükümleri anlaşmada yasaklanmıştır. Anlaşma kalkınmış ülkelerin 2 yıl, kalkınmakta olan ülkelerin 5 yıl, az kalkınmış ülkelerin de 7 yıl içerisinde varolan tedbirleri kaldırmaları kararlaştırılmıştır. Anlaşmanın devam etmesinden Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Komitesi sorumludur.[250]

Tekstil ve Giyim Anlaşması –ATC (Agreement on Taxtiles Elothing) 1974 yılından başlayan 1994 yılına kadar devam eden süreçte (MFA- Mültifibre Arrangement) üzerinden yönetildi. MFA bazı ülkelerin ithalat kotalarını kendi aralarında yaptıkları ikili anlaşmaların biraraya gelerek oluşturduğu anlaşmalardır.[251] 31 Aralık 1994 tarihinden itibaren kullanılan kotalar Tekstil ve Giyim Eşyası Sözleşmesine aktarılmıştır. Daha sonra ise anlaşma kapsamındaki mallar kademeli olarak GATT kurallarına 1 Ocak 2005 tarihi itibari ile uyumlu hale getirilmiş ve 10 yıllık geçiş dönemi sonucunda anlaşma da son bulmuştur. Böylece, tekstil anlaşmasında ticarete yön veren kotalar kaldırılmış ve ithalatçı devletlerin arasında ayrım yapmaları önlenmiştir. Ayrıca Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşması hükümlerinin uygulanmasını izlemek için bir Tekstil İzleme Organı (Textiles Manituring Body) kurulmuştur. Bu organa anlaşmanın hükümlerini uygulamada herhangi bir sorun yaşanırsa çözüme ulaştırılması için yetki verilmiştir. Bu organ da çözüme kavuşturulmayan anlaşmazlıkların çözümü için AHO'ya yetki verilmiştir.[252]

2.2.5.2 Hizmet Ticaret Genel Anlaşması

Hizmet Ticaret Genel Anlaşması (The General Agreement on Trade in Services – GATS) 1947 yılında imzalanan GATT- Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması dahilinde 1986-1994 yılları arasında yapılan Uruguay müzakereleri GATT'a dahil edilmiştir. GATS anlaşmaları GATT'ın devamı niteliğinde olup 01.01.1995 yılında faaliyete geçen DTÖ içerisinde devam etmektedir. GATS, bütün hizmet alanlarının serbestleşmesi için varolan uygulamaları genişleten ve hukuki yaptırımı olan ilk çok

[250] **A.g.e**
[251] Yılmaz, Kapitalizmin...,**a.g.e**, s.34.
[252] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s. 56-57.

taraflı yatırım ve ticaret anlaşmasıdır. DTÖ sekreteryası bu anlaşmayı şöyle ifade etmektedir;

"*GATS, sadece sınır dışı ticaret ve yatırımları kapsamakla kalmayıp; bir hizmetin yerine getirilebilmesiyle bağlantılı olarak akla gelebilecek tüm sektörleri (hizmet ve mal üretim sektörleri) kapsayan bir "Hizmet Yatırımları ve Hizmet Ticareti anlaşmasıdır."*[253]

15 Nisan 1994 tarihinde Marakeşte imzalanan Uruguay Raund sonuç belgesi kapsamında yer alan GATS uluslararası hizmet ticareti esas olarak onbir ana başlık altında birleştirilmiştir. Bunlar; profesyonel hizmetler, iletişim hizmetleri, mühendislik ve mühendislik hizmetleri, dağıtım hizmetleri, eğitim hizmetleri, çevre hizmetleri, mali hizmetler, sağlık ve sosyal hizmetler, kültürel hizmetler, turizm ve seyahat ile ilgili hizmetler, ulaştırma hizmetleri ve diğer hizmetler (enerji, dağıtım gibi) olarak düzenlenmiştir.[254] Anlaşmada hizmet ticaretinin hükümleri belirtilmiştir. Bu hükümler;[255]

- Bir üye ülkeden herhangi bir diğer üye ülkeye hizmet arzı ve sınır ailesi arzı şeklinde gerçeklemesidir. Telekominikasyon ve uluslararası telefon görüşmeleri bu kapsam dahilinde değerlendiriliyor.
- Bir üye devletten herhangi bir diğer üye devletin hizmet tüketicisine hizmet arzı ve yurtdışında tüketimidir. Turizm bu kapsamda değerlendiriliyor.
- Bir üye devletin hizmet sağlayıcısının herhangi bir diğer üye devlete ticari varlık oluşturmasıdır. Bankacılık, eğitim ve sağlık bakım hizmetleri bu kapsamda değerlendiriliyor.
- Bir üye ülkenin hizmet sağlayıcısının gerçek kişiler ile bir diğer üye devlette faaliyetde bulunmasıdır. Danışmanlar ve benzer şekilde hizmet sağlayıcıları bu kapsamda değerlendirilen hizmetlerdir.

GATS anlaşmasının birinci bölümde bazı temel hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümler;

---

[253] Pınar Erol, **"GATS Anlaşamsı Bilgi Notu"**, MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, Mayıs,2002, (Çevrimiçi) http://www.antimai.org/bn/bnpinargats.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2016).
[254] Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, "GATT Bilgilendirme Rehberi" Yayın Numarası:95, Ankara 2009, s.14.
[255] Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.57.

En çok kayrılan ülke (MFN) ilkesi (madde 2)'ye göre, GATS'da bir üye devletin, herhangi bir başka üye ülkenin hizmetlerine ve hizmet sağlayacılarına, başka bir ülkeye kayırıcı davranıldığı anda diğer ülkelerde hemen ve şartsız olarak aynı oranda kayırıcılık uygulayabilecektir. Bu durum, belli bir taahhüt olup olmamasına bakılmaksızın tüm sektörlerde geçerli olacaktır. Fakat Anlaşmada GATT'dan değişik olarak devletlerin geçiciliği, en çok kayrılan ülke muafiyetleri anlatılmıştır. Ulusal muamele ilkesi (madde 17)'ne göre, hizmetler alanında değişik şekilde uygulanmaktadır. Bu ilke ve fikri mülkiyet hakların da genel bir ilke iken GATS konusunda taahhütlerin yapıldığı bölümlerde uygulanmakta ve bir çok muafiyetlere izin vermektedir. Bu madde her üye ülkenin diğer herhangi bir üye ülkenin hizmetlerine ve hizmet sağlayıcılarına, hizmet arzını etkileyen tüm önlemlerini kendi hizmet ve hizmet sağlayacılarında uygulayabilmektedir.

Şeffaflık ilkesi (madde 3)'ne göre ise, tüm üye devlet tarafından hizmetlerle ilgili bütün prosedürlerin yayınlanmasının ve aynı konuda yabancı şirket ve devletlerin bilgi edinebilecekleri bir kurumun oluşturulmasını zorunluluk haline getirmiştir. Aynı zaman da, devletlerin bulundukları taahhütlerde yer alan hizmetlerle ilgili prosedürde yapılacak herhangi bir değişikliği oluşturan kurum tarafından DTÖ sekreteryası'na bildirilmesi şartını getirmiştir.[256]

2.2.5.3 Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

Fikri mülkiyet kavramı insan zekasının, entellektüel birikiminin, zihinsel yaratıcılığının ortaya çıkarmış olduğu, müzikten edebiyata, endüstriyet tasarımlardan bilimsel icatlara kadar uzanan geniş bir alanı kapsayarak içinde bulunan ürünleri içermektedir. Fakat bu ürünler düşünce safhasında kalarak yaratıcısı haricindeki kişilerle paylaşılmadığı süre boyunca korumaya ihtiyaç duyulmayacaktır. Fakat günümüzde kişiye özgün olan ürünlerin başka kişilerle özellikle ticari amaç için paylaşılması söz konusu olduğu zaman korunmalarını gündeme getirmektedir. Günümüzde fikri mülkiyet haklarını koruma altına almak gittikçe önemli ve zorunlu bir

[256] Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, "GATT Bilgilendirme Rehberi" Yayın Numarası:95, Ankara 2009, s.15.

hale gelmiştir.[257] Anlaşmanın amacı, telif hakları, ticari markalar ve patent uygulamalarına güç vererek ve ortak bir koruma alanına alınarak, markasız ve patentsiz malların uluslararası ticarette kar etmesini engellemeye çalışmaktır.[258]

Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rigts- TRIPS) DTÖ'nün kurucu anlaşmasına ek olarak 1995 yılında Uruguay anlaşmasında kabul edilen geniş kapsamlı çok taraflı bir ticaret anlaşmasıdır. TRIPS, bir çerçeve anlaşma olup, üye devletler ulusal prosedürlerini hazırlarken kabul edilen düşük standartlara uyma zorunluluğu getirilmiştir.[259] Fikri mülkiyet haklarının DTÖ kapsamına alınmasının sebebi, kalkınmış devletlerin Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı Anlaşması'nın (World Intellectual Property Organization – WIPO)[260] yaptırımlar açısından yetersiz bulunduğundan ticari çıkar açısından kendileri için önemli olan fikri mülkiyet haklarını anlaşmalar sonucunda Uruguay müzakere kapsamına aldırmışlardır.[261]

Anlaşmanın I. bölümünde GATT ve GATS anlaşmasında olduğu gibi ulusal muamele ilkesi ile en çok kayrılan ülke ilkesi'ne yer verilmiştir. Anlaşmanın II. bölümünde ise 6 aylık başlıkta değişik mülkiyet hakları ve ne olacağı belirtilmektedir.[262] Anlaşma Paris ve Bern sözleşmelerinin bazı hükümlerine de atıflarda bulunarak, fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda DTÖ'ye üye ülkelerinde uygulayacağı ilkeleri ve asgari standartları oluşturmakta, fakat en önemlisi WIPO mekanizmasının ilerisine giderek, korumanın üye olan devletlerde yaptırımlarla uygulanması ve olabilecek uyumsuzlukların çözüme ulaştırılmasında hükümler

---

[257] Yüksel Yücekal, **'**Fikri Mülkiyet Hakları'nın Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)', T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi** VII sayı, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu-_wipo_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 01.05.2016).

[258] Yılmaz, Kapitalizmin...**, a.g.e**, s.44

[259] T.C Kültür ve Türizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, **'Ticaretle Bağlı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması – TRIPS'**, (Çevrimiçi) http://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS (Erişim Tarihi: 01.05.2016).

[260] WIPO, Dünya fikri mülkiyet haklarını ve yaratıcı etkinliği teşvik etmek için 1967 yılında Birleşmiş Milletler'in özleşmiş 17 örgütünden biri olarak kurulmuştur. Kuruluşa taraf olan 188 devlet vardır. Amacı, uluslararası sistemde fikri mülkiyet haklarını korumak, gereken konularda düzenlemeler yapmak, gelişmekte olan ülkelerde bu alanda inkişafın sağlanması için finansal ve bilimsel destekte bulunmaktır. Kaynak: **WIPO, Intellectual Property Organization,** (Çevrimiçi) http://www.wipo.int/about-wipo/en/ (Erişim Tarihi: 01.05.2016).

[261] Yüksel Yücekal, "Fikri Mülkiyet Hakları'nın Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)", T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi** VII sayı, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu-_wipo_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 01.05.2016).

[262] Yılmaz, Kapitalizmin... **a.g.e**, s.44.

bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, DTÖ mekanizması, fikri mülkiyet haklarının ticarete konu olan yönleriyle DTÖ anlaşmazlıkların Halli Organına (AHO) başvurarak gerektiği durumlarda yaptırımlar sağlamaktadır.[263] Ayrıca anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması aşamasında üye olan ülkelerin konuyu prosedürlere uygun bir şekilde yayınlanması ve herkesin ulaşabileceği duruma getirerek, düzeltmelerin Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi'ne bildirilmesi zorunludur. Bu anlaşma kapsamında patent, yayın hakkı, ticari markalar, ticari sırları, sınai tasarımlar ve entegre devre tasarımları koruma altına alınmıştır.[264]

Anlaşmanın uygulanmasına ilişkin konular ile içeriğinin geliştirilmesine yönelik yapılan anlaşma, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi'nin gündemini oluşturmaktadır. Konsey'de ayrıca DTÖ'ye üye olan devletlerin TRIPS mevzuatlarının DTÖ ve TRIPS hükümlerine uygunluğu da kontrol edilmektedir.[265] Bu anlaşmada yer alan kurallar genellikle uluslararası sermayenin çıkarlarını yeterince korumuyor. Bu sebeple, batılı ülkeler, fakir ve kalkınmakta olan ülkeleri teker teker anlaşmalara davet ederek, ikili bölgesel veya yöresel müzakereler üzerinden " TRIPS- plus" olarak adlandırdıkları başka kuralları uygulamaya zorlamaktadırlar. Az kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkeleri TRIPS'e bağlı olarak yaptıkları taahhütlerin ilerisinde yeni insiyatif vermeye zorunlu bırakarak TRIPS- plus dahilinde, dünya haklarının bütün yaşam alanlarını patent müzakarelerine bağlı olacak şekilde kurallar belirliyorlar.[266]

TRIPS müzakerelerinin yürürlüğe girmesinin hemen ardından yaşamsal alanlarda müzakerenin bedelinin kimler tarafından ve nasıl ödeneceği görüşülmeye başlandı. Anlaşmada başta en az kalkınmış ülke Afrika ülkeleri gibi fakir halk topluluğunun patent müzakereleri sebebiyle hayati önem taşıyan ilaçların fiyatlarının çok yüksek olmasından dolayı bu ilaçlara ulaşma imkanı yok denecek kadar azdı. Bu sebepten dolayı az kalkınmış ülkeler ilaçta uygulanan patentin kaldırılmasını ve yaşamın patent altına alınmasından vazgeçilmesini talep etmekteydiler. Kanser ve AIDS

[263] Yüksel Yücekal, "Fikri Mülkiyet Hakları'nın Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)", T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi** VII sayı, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu-_wipo_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 01.05.2016).
[264] Büyüktaşkın, Dünya Ticaret...**, a.g.e,** s.127.
[265] Yüksel Yücekal, "Fikri Mülkiyet Hakları'nın Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)", T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi** VII sayı, (Çevrimiçi)http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu-_wipo_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 02.05.2016).
[266] Yılmaz, Kapitalizmin...**, a.g.e**, s.45.

hastalıkları gibi tedavisi çok pahalı ve zor olan bu hastalıkların çıkarılması öngörülmüştür.[267]

2.2.5.4 Çoklu Ticaret Anlaşmaları

DTÖ üyeleri tüm DTÖ anlaşmalarına katılmakla yükümlüdürler. Fakat Uruguay müzakeresi sonra Tokyo müzakeresinde görüşülen 4 anlaşma kapsam dışı bırakılmıştır. Çünkü Çoklu Ticaret Anlaşmaları olarak nitelendirilen bu müzakerelere sadece bazı DTÖ'ye üye olan ülkeler taraf olmuşlardır. Çoklu Ticaret Anlaşmalarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Kamu Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması'dır.

Bu anlaşmalardan Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması ile Uluslararası Sığır Eti Anlaşması 1977 tarihinde sona ermiştir. Sivil uçak ticareti anlaşması 1 Ocak 1980 yılında yürürlüğe girmiştir. Anlaşma askeri uçaklar haricinde olan bütün uçaklar, uçak motorları ve onlara ait parçalar, sivil uçaklara ait her türlü parça, uçak simülatörleri, onlara ait parçalar üzerindeki ithalat vergileri kaldırılmıştır. Ayrıca anlaşma içerisinde sivil uçaklara ilişkin ve sivil uçak ticaretine bağlı konuda devletin finanse etmesi için hükümlerinide düzenlemektedir. [268]

Kamu alımları anlaşması 1 Ocak 1981 yılında ilk defa yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 1 Ocak 1996 yılında bu anlaşma ile ilgili hükümler Uruguay müzakeresi içerisinde tekrar gündeme gelerek yeni bir anlaşma olarak yürürlüğe girmiştir. Buradaki amaç, kamu alımlarını mümkün olduğunca uluslararası düzeyde rekabet edilebilir konuma getirmektir. Anlaşmanın işleme konulması ile kamu alımları daha açık bir konuma getirilerek şeffaflaştırılmış, ulusal alımları daha açık bir konuma getirerek

[267] **A.g.e**, s.49.
[268] Yılmaz, Kapitalizmin...**, a.g.e**, s.59-60.

şeffaflaştırılmış, ulusal mamüllerin veya tedarikçilerin arasında ayrım yapılmaması için hükümler oluşturulacaktır.[269]

2.2.5.5 Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması Uruguay müzakerelerinde katılımcı devletler tarafından bir anlaşmaya varılmış ve 1989 yılında yürürlüğe girmiştir.[270] Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Anlaşması üye olan ülkelerin ticaret politikaları ve uygulamaları alanında daha çok "şeffaflık" ve "anlayışlılık" sağlayarak çok taraflı ticaret sisteminin daha düzenli bir şekilde yürütülmesi için öngörülen disiplin ve yükümlülüklere daha fazla uyulmasını sağlamayı hedeflemişlerdir. Böylece her bir üye ülke çok taraflı ticaret sistemi üzerindeki etkilerinin düzenli olarak gerçekleşmesi sağlanacak ve şeffaflık sağlanabilecektir. Böylece, Ticaret Politikalarını İnceleme Organı (Trade Policy Review Body) oluşturarak bütün üye olan ülkelerin ticaret politikaları ve uygulamaları, bu kurum aracılığıyla belirli dönemler de çok taraflı ticaret sistemi üzerindeki oluşturdukları etki oranında incelenmektedirler.[271] Buna istinaden Avrupa Birliği, Amerika, Kanada ve Japonya her iki senede bir, ticaret sisteminde oluşturduğu etki oranında belirlenen 16 devlet her 4 sene de bir ve diğer ülkeler de 6 sene de bir gözden geçirilmektedir. Çok az kalkınmış devletler için daha uzun seneler gerekmektedir.[272] Her gözden geçirme işlemi için 2 döküman hazırlanmaktadır. İlki ticaret politikaları incelenen devlet politika açıklamalarını içeren "Hükümet Raporu", İkinci DTÖ Sekreteryası tarafından bağımsız olarak hazırlanan geniş içeriğe sahip bir Sekreterya Raporu"dur. Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme bölümü ekonomistleri tarafından hazırlanan Sekreterya raporunu dikkate alarak ilgili devletin ticaret politikalarını inceler. Sekreterya, raporu oluştururken gözden geçirmeye konu üye olan devletin görüşleri alınır. Fakat raporun içeriğinden DTÖ Sekreteryası yalnız kendisi sorumludur. TPRM'de daha önceden yapılan toplantıda üye olan devletlerin ticaret politikaları incelenir. Diğer ülkelerde bu politika ile ilgili görüşlerini açıklayabilir, incelenen devletlere sorular sorabilir ve aralarındaki ticaretle yaşadıkları sorunları

[269] **A.g.e**, s.60
[270] Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, "GATT Bilgilendirme Rehberi" Yayın Numarası:95, Ankara, 2009, s.12.
[271] Büyüktaşkın, Dünya Ticaret...**a.g.e**, s.139.
[272] **A.g.e**

konuşabilirler. Ticaret Politikaları Gözden Geçirme toplantısında yapılan tartışma, toplantı için önceden seçilen "tartışmacı" (discussant) tarafından yönlendirilir. Sonuç olarak Sekreterya Raporu ve üye olan ülkenin politika açıklaması, gözden geçirme toplantısından sonra toplantı tutanakları ve toplantı başkanının "sonuç tespitleri" (Concluding Remarks) ile beraber yayınlanmaktadır.[273]

Ülkemizin ticaret politikaları 4 senede bir incelenmektedir. Bu durumda ilk inceleme 1994, ikinci inceleme 1998, üçüncü inceleme 2003 ve son inceleme Aralık 2007 yılında yapılarak toplamda 4 defa gözden geçirilmiştir.[274]

2.2.5.6 Ticaret Tarifeleri

Tarife ile anlatılmak istenen ithal edilen mamüllere uygulanan gümrük tarife vergisidir. Tarifelerin önemli özelliği her bir ülkenin belli gruplarda mal ve hizmetler için gümrük tarifeleri uygulaması için karşılıklı olarak indirime gidilmiş, bazı istisnai durumlarda bu tarifeler sıfıra indirilmiştir. Karşılıklı yapılan taahhütler ithalatta uygulanan gümrük vergisi oranlarının "bağlanmasını" açıklamaktadır. Yapılan uygulama yalnız vergi oranlarının belirlenerek açıklanması olmayıp aynı zaman da vergi oranlarının belirlenen oranların üstünde olmayacağını taahhüt etmektedir. Bağlı tarifeler "tavan" gümrük vergisi oranını göstermekle beraber altında bir orana inebileceği imkanı verip , üstünde bir oran belirlenmesi kesinlikle yasaklanmıştır. Buradaki asıl amaç, belirli bir tavan oranda bağlı tarifelerin zamanla kademeli olarak azaltılarak sıfırlanması buna bağlı olarak da ticaretin daha serbest hale gelmesini sağlamaktır. Diğer amacı ise, ticaretçiler ve yatırımcılar tarafından güvenliğini sağlamaktır. Tarifeleri bağlayan farklı bir anlaşma olmayıp , listeler Marakeş Protokolüne eklidir.[275] Uruguay Turu'ndan önce ve sonra kabul edilmiş tarife oraları aşağıdaki tablodaki gibidir;

---

[273] Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, "GATT Bilgilendirme Rehberi" Yayın Numarası:95, Ankara, 2009, s.13-14.
[274] **A.g.m**
[275] Sarıbeyoğlu, **a.g.e,** s.43.

Tablo 3: Ülkelerin Kalkınmışlık Düzeyine Göre Uruguay Turu Öncesi ve Sonrası Konuşulan Toplam Tarife Oranlar

Gelişmişlik Düzeyi	Önce (%)	Sonra (%)
Kalkınmış Ülkeler	78	99
Kalkınmakta Olan Ülkeler	21	73
Az Kalkınmış Ülkeler	73	98

Kaynak: Duygu Şener, Dünya Ticaret Örgütü Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı, (İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Bölümü, Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, Mayıs 2015, s.7-8.

Sistem içerisinde tarifeler ile beraber tarife kotası ile tarife kontenjanı da düzenlenmektedir. Tarife kotasında, belirli kotanın altında yapılan ithalata, belirli oranın altında vergi uygulanmaktadır. Belirlenmiş kotanın üstünde olan devletlere ise önceden kararlaştırılmış yüksek vergi oranı getirilmiştir. Buradaki amaç, belirli miktarda olan ithalat için indirimli tarife oranı sağlamaktır. Kota uygulamasında belirli bir rakama ulaşıldıktan sonra bunun üstünde alımlar ve satımlar engellenir.[276]

[276] **A.g.e**, s.44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KALKINMAKTA OLAN ÜLKELER AÇISINDAN DÜNYA TİCARETİ

KOÜ'in dünya nüfusunun %70'ine sahip olmasına rağmen dünya ticaret ve ekonomisindeki payı oldukça azdır. Geçmişte daha çok dışa kapalı ve korumacı politikalar uygulayan bu ülkeler, küreselleşmenin de katkısıyla son yıllarda kendi kapılarını dünya piyasalarına açmış ve böylece ekonomik ve ticari anlamda bir takım gelişmeler elde etmişlerdir. Ancak bu gelişmelerin yanısıra son yıllarda dünya piyasalarında yaşanan krizlerin olumsuz etkileri bu gruba dahil olan ülkelerde daha çok hissedilmektedir. Tüm bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak çalışmanın bu bölümünde başta KOÜ'ler olmakla farklı kategoriden olan ülkelerin dünya ticaretindeki yeri istatistik verilerle daha kapsamlı şekilde incelenmiştir.

3.1 Dünya Ticaretindeki Artış

Amerika'nın II. Dünya savaşı'ndan sonra kazançlı çıkması ve en az zarara uğrayan ülke olması sonucunda, yeni dünya düzeninin oluşmasında ve yeni kuruluşların oluşmasında oldukça etkisi olmuştur. Savaş sonucunda yıkıma uğrayan Avrupa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği savaşı kazanmasına rağmen ekonomik ve siyasal alanda büyük darbe alması, savaşla ilgisi olmayan Amerika'yı daha güçlü yaparak sanayi alanında merkezi güç konumuna getirmiştir.[277]

Dünya Ticaretindeki artışı bu bölümde DTÖ'nün, dünya ticaretine sağlamış olduğu katkıları kalkınmış ülkeler, kalkınmakta olan ülkeler ve az kalkınmış ülkeler çapında ayrı ayrı incelenerek konunun anlaşılması açısından daha faydalı olacaktır. Amerika'nın öncülük ettiği Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankasına (diğer ismi Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası-

[277] Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus Devlet, Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2009 , s.12-13.

IBRD), kuruluşlar kurulurken merkezinin birlikte karar alması için platformlar oluşturulmuştur.[278]

19.yy II. yarısından itibaren I. Dünya Savaşı'na kadar olan zamanda yalnızca ekonomisi gelişmiş büyük ülkelerin ticaretinin serbest olması, yarım asırlık bir süre de daha dar kapsamlı olarak kalkınmakta olan ülkeleri de kapsamıştır. Bugün sanayisi yeni gelişen Brezilya, Meksika ve Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur gibi devletlerin sanayileşmesinin gelişimi uluslararası ticaret ile oluşmuştur. Dünya Bankası ve IMF tarafından gelişme yolundaki devletlerde " ticaret kuralları" ve "ekonomik büyüme" 1963 ile 1992 seneleri arasındaki çalışma neticesinde uluslararası ticaret yapan ülkeler daha az uluslararası ticaret yapan ülkelere oranla 2 ile 6 puan arasında daha fazla ekonomileri gelişme göstermiştir.[279]

1970 ve 1980 yıllarında dünya sanayisi 1973'teki petrol rakamlarının yükselmesinden dolayı olumsuz olarak etkilenmiş bu sebeple büyüme hızı yavaşlayarak düşmüştür. Fakat bu düşme oranı bile 1950 ile 1960 senelerinde gerçekleşen yükselişten daha çok olmuştur. 1970 yılından sonraki dönemde dünya sanayisi ve dünya ticareti hızlı büyüme gerçekleşmiştir.[280] Dünya ticaretin serbestleşmesini amaçlayan DTÖ ve DTÖ'ye üye olan devletlerin dünya ihracatı ve ithalatı bakımından aldıkları pay çoğalarak toplam değerin %90 oranlarına ulaşmıştır.[281]

Tablo 4: Dünya İhracat ve Dünya GSYİH'sı 1870 - 2005

(Değerler 1990 yılının kurundan sabit olarak hesaplanan milyar dolar üzerindendir)

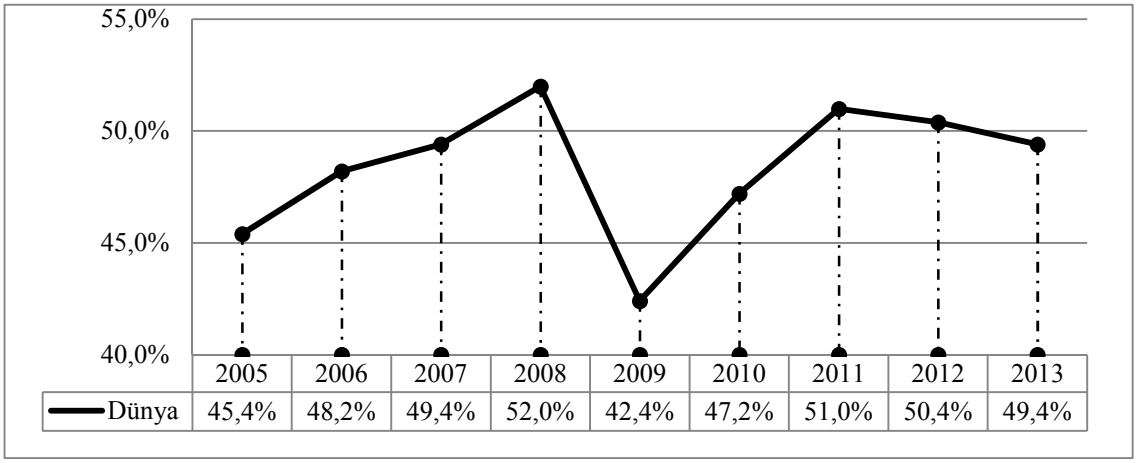
	1870	**1913**	**Yıllık Büyüme 1879 – 1913**	**1950**	**1998**	**2005**	**Yıllık Büyüme 1950 – 2005**
İhracat	50.3	212.4	%3.4	296	581	8043	%6.2
Dünya GSYİH	1.102	2.705	%2.1	5.336	33.726	41.456	%3.8
Ticaret Dünya GSYİH	%4.6	%7.9	-	%5.5	%17.2	%19.4	-

[278] **A.g.e**, s.14.
[279]Ahmet Şahinöz, "Dünya Ticaret Örgütü'nün Dönüşümü", **Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları**, 2002, İzmir, s.2.
[280] Rhys Jenkins, "Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi", çev. Sedef Ertürk, **Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi**, der. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.214.
281Onur Çağlar, "Dünya Ekonomisinde Mal İhracatı ve İthalatı", (Çevrimiçi) http://notoku.com/dunya-ekonomisinde-mal-ihracati-ve-ithalati (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

Kaynak: WTO, **World Trade Report 2007**, s.244 (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

Tabloda gösterilen DTÖ'nün 2007 raporuna göre, Dünya Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) 1950 yılında %5.5 iken 2005 yılında %19.4 çıkmıştır. Bu durum 1950 yılından 2005 yılına kadar dünya ticaretinde %27 artış olduğunu göstermektedir.[282]

Şekil 1: Dünya Mal Ticareti GSYİH'sı 2005-2013

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Dünya	45,4%	48,2%	49,4%	52,0%	42,4%	47,2%	51,0%	50,4%	49,4%

Kaynak: WB, **Data Merchandise Trade (% of GDP)** (Çevrimiçi) http://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS/countries?display=graph (Erişim Tarihi:11.05.2016)

Dünya Ticaret örgütü'nün hazırlamış olduğu rapora göre 2012 ve 2013 yılında ticarette oluşan gelişmelerin üzerinde durmuştur. Bu gelişmeler; [283]

- Bir yada daha çok devletin Avro'dan ayrılması yönündeki beklentiler dünya mal ticaretinin yavaşlamasına sebep olmuştur. Koşulların normal olduğu durumlarda küresel ticaret gayrisafi hasılanın iki katı şeklinde yükselirken, 2012 yılında ticaret- gayrisafi hasıla oranı 1/1'e gerilemiştir.
- Avrupa'daki talebin yetersiz oluşundan dolayı ithalat olumsuz yönde etkilenmektedir. Amerika 2012 yılında dünya ithalatının %32'sini oluşturmuştur.

[282]WTO, World Trade Report 2007, s.244 (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

[283] T.C. Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı İlişkiler ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi, "DTÖ 2013 Dünya Ticaret Raporu Genişletilmiş Özet", Ankara, Ağustos,2013, s.1 (Çevrimiçi) http://www.iib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B93984b9b-53a1-4dd4-a720-fbdbf72c110a%7D/Files/EK_DTO_%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

- Çin'de GSYİH %7.8, Hindistan GSYİH ise %5.2 çoğalmıştır. Devamı olarak Hong Kong, Kore, Singapur ve Tayvan gibi sanayisi yeni gelişmeye başlayan ülkeler Amerika'daki küçülmeden olumsuz etkilenmişlerdir.
- Afrika %9.3 oranında diğer bütün devletlerden ve bölgelerden daha çabuk büyümüştür. Bunun sebebi 2011 yılındaki çatışmaların sona ererek Libya'nın petrolü ihraç etmeye devam etmesidir.
- Afrika'dan sonra çok hızlı gelişen diğer bölge Asya'dır. Asya'nın gerileme oranı %38 iken Bağımsız Devletler Topluluğu (BDTT)[284] %37, Ortadoğu %3.3, Güney- Orta Amerika %2.6, Kuzey Amerika %2.3, Avrupa ise %0.1 büyümüştür.
- Küresel ticarete ilişkin rakamlar kontrol edildiğinde, ticaretin hacmine ilişkin rakamların (Trade Volume) değere ilişkin (Trade Value) rakamlardan çok olduğu gözlemlenmektedir. 2012 yılında küresel mal ticareti değer açısından %0.2 ortak %18.3 trilyon dolar olurken, hizmetler ticareti açısından rakamlar %2 artarak 4.3 trilyon dolar olmuştur.
- 2012 yılında mal ticaretinde hacim artışı %2 olmuştur. Bu oranın ticaret hacminin düştüğü yıllar hesaplanmayarak incelendiğinde 1981 yılından şuana kadar kaydedilen en az artış oranı olduğu gözlemlenmiştir.
- Hizmet ticareti, küresel ticaretin yaklaşık %19'a kadar olan kısmı kapsamaktadır. Bununla beraber, var olan mevcut ticari istatistikler, ticaretin değişik dönemlerinde sağlanan katma değer yerine brüt ticareti baz almakta ve bu sebeple hizmetlerin uluslararası ticarete sağlamış olduğu katkıyı, olduğundan az (underestimate) hesaplamaktadır. Buna istinaden yine de hizmet ticaretinde en fazla büyümeyi (%10, toplamda 105 milyar dolar) yapan bölgenin BDT olduğunu söyleyebiliriz. BDT'yi takip eden %9 büyüme ile Orta Doğu (125 milyar dolar), %6 ile Asya (1.16trilyon dolar), %6 ile Güney- Orta Amerika (136 milyar dolar), %5 ile Afrika (90 milyar dolar) ve %3 ile Avrupa (2.02 trilyon dolar) izlenmiştir.

[284] Bağımsız Devletler Topluluğu; 8 Aralık 1991 yılında Belovejskaya Puşşa'da Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra topluluğu oluşturan anlaşmayı imzalamasıyla ortaya çıkmıştır. Üyeleri sırasıyla; Azerbaycan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Özbekistan, Ermenistan'dır.

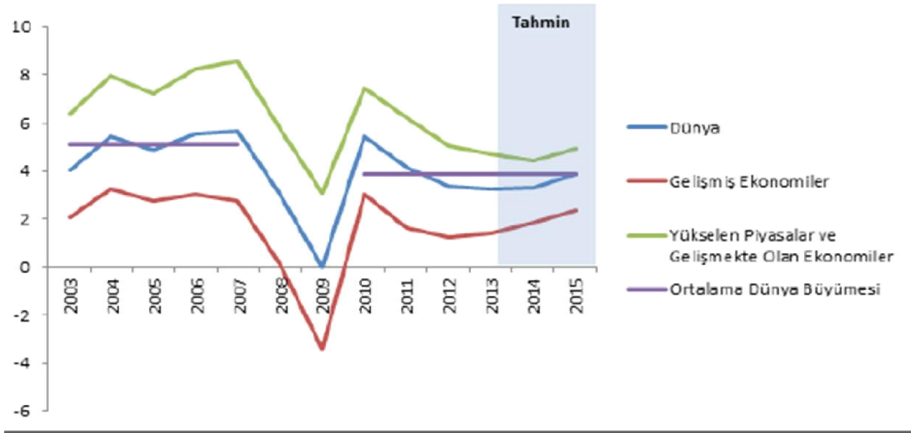
- Dolar cinsinden değerlendirildiğinde, Amerika'nın finansal hizmetler alanında %4, İngiltere %13, Almanya %2, Fransa %20 olarak yaptığı ihracatı daralmıştır. Bu daralma, Avro bölgesindeki %21 oranında daralma yaşanırken, Çin devletinin finansal hizmetler ticareti %58 yükselmiştir.
- Mal ticaretinde rakamlar hizmet ticaretinden daha olumludur. Kuzey Amerika mal ihracatı %4 arttırarak 2.37 trilyon dolara ulaşmıştır. Güney-Orta Amerika'nın mal ihracatı çok fazla değişiklik göstermeyerek 749 milyar dolar olmuştur. Buna karşın Avrupa ihracatını %4 azaltmış 6.37 trilyon dolara, ithalatını ise %6 azaltarak 6.52 trilyon dolara düşürmüştür.
- BDT devletlerinin ihracatı %2 artışla 904 milyar dolar, ithalatı %5 artışla 568 milyar dolar olmuştur. Afrika ihracatı %5 artışla 626 milyar dolar, ithalatı %8 artışla 604 milyar dolar; Ortadoğu ihracatı %3 artışla 1.29 trilyon dolar, ithalatı %6 artışla 7.21 trilyon dolar, Asya için ise ihracatta %2 artışla 5.64 trilyon dolar, ithalatta ise %4 artışla 5.79 trilyon dolar olarak rapora işlenmiştir.

2013 yılının II. yarısından itibaren Amerika'nın yayılan para politikasından çıkış sürecini başlatması, uluslararası finansal piyasalarda iniş çıkışlara sebep olmuş ve bazı kalkınmakta olan ülkelerin ekonomileri bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir. Yaşanan bu durum sonucunda para birimleri değer kaybetmiş, finansal piyasalarda dalgalanma yaşanmış ve başta Brezilya olmak üzere bazı kalkınmakta olan ülkeler faiz yükseltmek yoluna gitmişlerdir. Çin ve bazı kalkınmakta olan ülkelerde büyüme yavaşlamıştır.[285] 2014 yılında kalkınmış devletlerde büyüme kaydedilmiştir. Kalkınmış devletler 2012 yılında %1.2 ve 2013 yılında %1.4 ve 2014 yılında %1.8 oranında büyümüştür.[286]

[285]T .C. Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı İlişkiler ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi, "DTÖ 2013 Dünya Ticaret Raporu Genişletilmiş Özet", Ankara, Ağustos,2013. s.1 (Çevrimiçi) http://www.iib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B93984b9b-53a1-4dd4-a720-fbdbf72c110a%7D/Files/EK_DTO_%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

[286] Türkiye İhracatçılar Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**, TİM adına, Küçük Mucizeler Yayıncılık ve İletişim Hizmetleri, s.15.

Şekil 2: Dünya Ekonomisinin Büyüme Oranı (%)

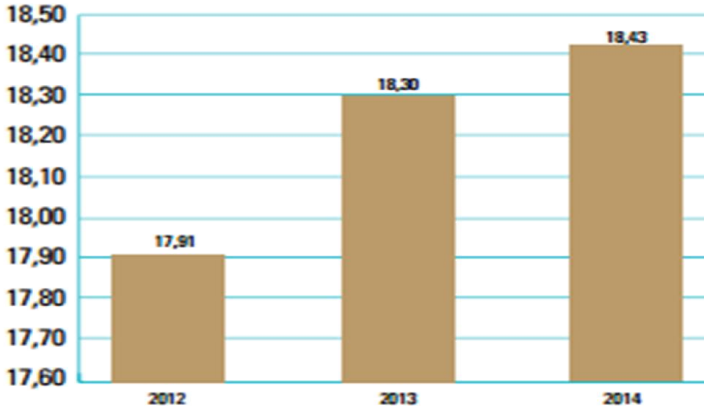
Kaynak: T.C Kalkınma Bakanlığı, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler Raporu**, Ocak, 2015, s.3.

Şekil 2'de görüldüğü gibi 2009 yılında meydana gelen Mortgage Krizi'nden dolayı dip noktaya kadar inen dünya ekonomisi dengeli bir büyümeye gidememiştir. 2010 yılında yükselme olsada sonraki yıllarda bir yükselme dünya büyümesinin ortalamasının altında seyretmiştir. 2012-2013 yıllarında %2.5 büyümeye rağmen, 2014'de dünya ekonomisi %0.1'lik bir artışla %2.6 olmuştur.[287]

Dünya ekonomisinde oluşan olumsuz gelişmelerden dolayı dünya ticareti de etkilenmiştir. Buna istinaden 2009 krizi öncesi dünya ticaretindeki yükseliş oranı alan %5.1'e ulaşamamıştır. DTÖ'nün verilerine göre, 2014 yılı sonunda dünya ticaretindeki yükseliş sadece %3.3 yükselerek 18 trilyon 430 milyar dolar olmuştur.[288]

[287] Türkiye İhracatçılar Meclisi, **a.g.e**, s.14.
[288] Ekonomi Bakanlığı, **Ekonomik Görünüm**, Ekonomi Bakanlığı Yayımı, Ankara, 25, Aralık, 2015, s.5.

Şekil 3: Dünya Mal Ticareti (Trilyon $)

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**, s.18, (Çevrimiçi) http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ekonomi-ve-dis-ticaret-raporu-1.html (Erişim Tarihi:11.05.2016)

Dünya mal ticareti şekil 3'de de görüldüğü üzere son 3 yılda yavaşladığı ortadadır. Dünya mal ticareti değer olarak 2012 yılında %0.2, 2013 yılında %2.2 ve 2014 yılında %0.9 büyümüştür. Dünya mal ticaretindeki miktarsal olarak büyümeyi incelediğimizde 2012 yılında %2.2, 2013 yılında %2.4 ve 2014 yılında %2.8 büyümüştür. Dünya mal ticaretini sayısal olarak ifade ettiğimizde 2012 yılında 17.91 trilyon dolar, 2013 yılında 18.3 trilyon dolar ve 2014 yılında 18.43 trilyon dolar olarak büyüme yaşanmıştır.[289]

Genel olarak incelediğimizde Dünya ticaretinde yaşanan bu gelişmeler uluslararası kuruluşlar (DTÖ, IMF, DB) tarafından yayınladıkları raporda büyümeye önem verilmiştir. Bu kuruluşların amacı uluslararası ticaretin daha serbest ve kurallara uygun bir şekilde ticaretin yaygınlaşarak dünya geneline yayılmasını sağlamaktadır. Büyümenin ülkeler için kalkınma, ülkede yaşayan toplumlar açısından da yaşam standartlarının artacağı anlamına gelmemelidir. Çünkü yaşam standardı GSYİH'ya göre hesaplandığından dolayı toplum açısından faydalı olmayan, yaşam kalitesini olumsuz yönden etkileyen faaliyetleride içine almaktadır. Bu sebeple ekonomide ve ticaretle küresel boyuta ulaşan dünya düzeninin yüksek artışa sahip olması, gelir dağılımının eşit ve adaletli olarak dağıtıldığı anlamına gelmemektedir. Bu adaletsiz ve eşitsizliğin yakın zamanda düzeltilmesi söz konusu olamaz. Çünkü ekonomi verilere göre giderek artış

[289] Türkiye İhracatçılar Meclisi, **a.g.e**, s.18.

gösteren bu dengesiz paylaşım daha da artarak zenginin daha çok zengin, fakirinde daha çok fakir olduğu ve olacağı bu düzen içerisinde devam edecektir.[290]

3.1.1 Kalkınmış Ülkeler Açısından Dünya Ticareti

İkinci Dünya savaşından sonra yapılan uluslararası anlaşmalar ve kabul gören bazı önlemler neticesinde, kalkınmış ülkelerin önemli bir oranda büyüme kaydederek refah seviyesini yükselttiği görülmüştür. Kalkınmış ülkeler bu olumlu gelişmeleri kendi lehlerine çevirmiş ve bu doğrultuda kararlar alarak kabul etmişlerdir. 1993 ile 1997 yıllarında ihracat Amerika %4.1'den %11.4'e, İngiltere %14.7'den %21'e, Japonya %2.1'den %11'e, Fransa %6'dan %21'e ve son olarak Almanya %12.2'den %23.7 olarak artış göstermiştir.[291]

Yaşanan krizin neticesinde dünya ekonomisi istikrarlı bir büyüme gerçekleştirememiştir. 2014 yılında çok fazla dengeli büyüme sağlanamasada az da olsa bir iyileşme görülmektedir. Kalkınmış ülkeler 2012'de %1.2, 2013'de %1.4 ve 2014'de %1.8 oranında büyüme gerçekleştirmiştir. En çok Euro bölgesi AB'de büyüme gözlemlenmiştir. Bunun sebebi, yeni uluslararası mali koşulların yansımaları, enerji ve mal rakamlarındaki gerileme ve jeopolitik gelişmeler neticesinde kalkınmakta olan ülkelerin büyüme performanslarına olumsuz etki yaratmıştır.[292]

Kalkınmış ülkeler arasındaki ekonomik ayrışmanın diğer bir sebebi para birimi değişkenliğidir. Buna istinaden Amerika 2014 Eylül'ünde dolarda %6 değer kazanmış olup, Avrupa Birliği Euro da %2 ve Japonya japan Yeni'nde %8 değer kaybına uğramıştır. Kalkınmakta olan ülkelerde aynı şekilde para birimindeki değişkenliklerinden dolayı kayba uğramışlardır.[293]

---

[290] Şengül Hablemitoğu, **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Haziran, İstanbul, 2004, s. 92.
[291] Manuel Castells, "Küresel Enformasyon Kapitalizmi", **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, çev. Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, vd., Phoenix, Ankara, Haziran 2014, s.369.
[292] Türkiye İhracatçılar Meclisi, **a.g.e,** s.14.
[293]Ekin Sıla Özsümer, IMF Küresel Ekonomik Görünüm Ocak 2015 Raporu, s.1. (Çevrimiçi) http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2015/imf%20k%C3%BCresel%20ekonomik%20g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

Güçlü ekonomilerin başında gelen Amerika IMF tarafından 2015 ve 2016 yılların da 53 büyüyeceğini ve toparlanacağını ifade etmektedir. Euro bölgesinde 2014'de beklenenin altında bir büyümenin gerçekleştiği görülmektedir. Bunun ana sebebi yetersiz yatırımlar ve enflasyonda artış olarak belirtilmektedir.[294]

Japonyada 2014'ün sonunda yüksek tüketim vergilerinden dolayı tüketimin çok fazla olmadığı, kamuda yapılan harcamalarında iç talebi yeteri düzeyde karşılamadığı ifade edilmiştir. Japonya'nın sürekli enflasyon sorununun yeniden yapılandırılması için mali politikalar uygulanması beklenmektedir. Bu neticede 2015 ile 2016 yılları arasında Japonya devletinin uygulayacağı parasal genişlemeyle birlikte Japon Yeni'nde oluşması düşünülen değer kaybına istinaden ekonomik büyüme de düzelmeler beklenmektedir.[295]

Kalkınmış ülkeler çoğunlukla mamül mal ihracatı gerçekleştirerek dünya ticaretine katkı sağlamaktadırlar. Hammadde üretim konusunda aldıkları kısıtlayıcı tedbirler neticesinde dünya ticaretini daraltıcı yönde etkilemişlerdir. Alınan bu kararlar sonucunda kalkınmakta olan ülkelere zarar vererek bu ülkelerin dünya içerisindeki ticaretini azaltmışlardır.[296]

DTÖ yürürlüğe girdikten sonra uluslararası ticaret sistemi karşılıklı ödün verilse de en çok bu ödünlerden faydalananlar kalkınmakta olan ülkeler olmuşlardır. Bu sebeple yapılan toplantılarda çok fazla olumlu sonuçlar elde edilememektedir. Anlaşmaya varılamayan tarım politikası konusunda kalkınmış ülkeler tarifelerini %3'e çekerken, kalkınmakta olan ve az kalkınmış ülkeler bakımından %25 oranında gerçekleşmiştir.[297]

3.1.2 Kalkınmakta Olan ülkeler Açısından Dünya Ticareti

Dünya nüfusunun yaklaşık olarak %70 oranına sahip olan kalkınmakta olan ülkelerin dünya ekonomisi ile dünya ticaretindeki aldıkları pay nüfusları ile orantılı

[294] Özsümer, **a.g.m**, s.2.
[295] **A.g.m**
[296] Çeştepe, **a.g.e,** s.255.
[297] Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e,** s.217.

değildir. Kalkınmış ülkelerin ihracatı binlerce farklı üründen oluşurken, kalkınmakta olan ülkelerin ihracatı genellikle birkaç geleneksel tarım mamülllerini içermektedir.[298]

II. Dünya savaşı sonrasında oluşturulan uluslararası anlaşmalar ve alınan tedbirler neticesinde kalkınmış ülkelerde ciddi derecede büyümenin gerçekleşmesi ve yaşam kalitesinin artmasına karşın, kalkınmakta olan ülkelerin yaşanan gelişmelerden gereken payı alamamaları belli bir tepkiye yol açmıştır. Oluşan bu tepki karşısında kalkınmış ülkeler tepkiyi hafifletmek, hammadde kaynaklarının belirli düzeyde korunabilmesi ve geliştirilmesi nedeniyle kalkınmakta olan sorunlarına yardımcı oluyor gibi görünmüşlerdir.[299]

Kalkınmış devletler, azalan karlarını belirli bir seviyede tutmak ve dünya ticaretini canlandırmak amacıyla kalkınmakta olan ülkelere sermaye transferi yaparak, bu durum da oluşturulan bazı sanayilerin üretim yapmalarını sağlamaya çalışmışlardır. Böylece kalkınmakta olan ülkelerin üretimdeki sistemleri değiştirilerek bu devletlerin tarım ve hammadde ürün ihracatından çıkartıp, sanayi mallarına gibi temel endüstrilere sahip olmaları veya teknolojiye dayalı tüketim ürünlerini üretilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Bunun sonucunda kalkınmış ülkeler, standart teknoloji ile üretilen sanayi ürünlerini daha ucuz işgücüne sahip kalkınmakta olan ülkelerde üreterek, kendilerini yeni teknoloji ve yüksek karlı üretim pazarlarına yönelme şansını yakalayacaklardır.[300]

1970 yılına kadar kalkınmakta olan ülkelerin bazıları kalkınmanın koşuluna sanayileşme de görerek ithal ikameci hükümleri uygulamışlardır. 1980 yılı boyunca ticaret için yeni politikalar uygulamışlar ve sonucunda mal ihraçlarında çok fazla artırmaya başladıklarını görmüşlerdir.[301]

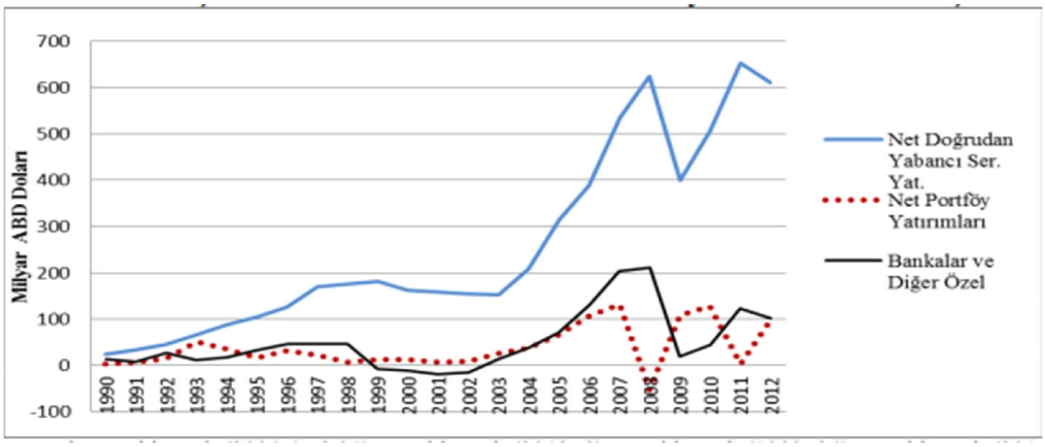
1980 yılının sonrasında kalkınmakta olan ülkelerle gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımları, bankacılık, sigortacılık, ticaret ve turizm gibi kar marjı yüksek alanlar da daha çok kendisini göstermiştir. Doğrudan yatırımlar, 1987 yılında 10 milyar

[298] Çeştepe**, a.g.e**, s.256.
[299] Büyüktaşkın, Dünya Ticareti... **a.g.e**, s.199.
[300] **A.g.e**, s.200.
[301] Çeştepe, **a.g.e**, s. 256.

dolar, 1993 yılında 56.3 milyar dolar iken 1995 yılında 90.3 milyar dolar olarak artış göstermiştir. Çin ve Uzakdoğu'ya 56.3 milyar dolar ile en büyük yatırım yapılmıştır. [302]

Son yıllarda artık küresel büyümenin artan bir bölümünün kalkınmakta olan ülkelere doğru geçmeye başlamıştır. Kalkınmakta olan ülkeler 1960 ile 1973 yılları arasında toplam küresel büyümenin %15'ini, 1973 ile 2001 yılları arasında %22'sini, 2001 ile 2005 yılları arasında ise %37'sini gerçekleştirmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi, dünya ticaretinde kalkınmakta olan ülkeler açısından bir büyüme söz konusudur.[303]

Şekil 4: Kalkınmakta Olan Ülkelere Yönelik Net Sermaye Hareketlerinin Bileşenleri

Kaynak: World Bank (2004:4,78,91), World Bank (2012: 3), World Bank (1999: 24), World Bank (2014: 6).

1997 ile 1998 yılları arasında yaşanan finansal krizin hemen sonrasında Asya devletlerine oluşan güven kaybı, uluslararası yatırımların fonlarını geri çekerek sermaye girişlerini önemli ölçüde azaltmaya sebep olmuştur. Bu süreç 5 yıl devam ederek kalkınmakta olan ülkeler için ekonomilerinde kriz zinciri oluşturmuştur. 1997 yılında Tayland ile başlayan bu kriz hızlı bir şekilde yayılarak Asya ülkelerinin çoğunu, bunu takiben Rusya, Brezilya, Türkiye, Arjantin ve Uruguay'a ulaşmıştır. Kalkınmakta olan

[302] Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?,** Altın Kitaplar, Ekim, 1997, s. 127-128.
Ayten Ayşen Kaya, Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkeler, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1999, C;15, S:1-2, s. 405-406.
[303] Kemal Derviş, "Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı", **TC. Dışişleri Bakanlığı Kütüphane Yayınları**, **Ekonomik Sorunlar Dergisi** S:27**,** Ankara, s.1. (Çevrmiçi) http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/kuresellesme_buyume_gelir_dagilimi.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2016).

ülkeler 5 yıl devam eden krizin ardından 2003 ile 2007 yılları arasında sermaye girişlerini önemli oranda arttırmıştır.[304]

KOÜ'lere olan net sermaye akışı 2006 yılında 647 milyar dolar ile rekor seviyeye ulaşmıştır. Dünya bankasının raporuna göre bu miktar sermaye akışının 3/4'ünü kapsamıştır. Uluslararası birleşmeler kalkınmakta olan ülkelere doğrudan yabancı yatırımı hızlandırarak 2006'da yine rekor olan 325 milyar dolara, diğer ifade ile dünya genelinde 1.2 trilyon dolarlık hacmin 1/4'üne denk gelmiştir.[305] Süregelen bu istikrarlı yükseliş, 2008 yılında ortaya çıkan krizden olumsuz etkilenerek kalkınmakta olan ülkelerin ekonomilerini çok fazla azaltmıştır. Yaşanan dünya krizi, kalkınmakta olan ülkelerin bir çoğunda büyük etkiler oluştursada, genel olarak kalkınmış ülkelerin aksine krizin etkisinde çok fazla süre kalmamışlardır.[306] 2009'da 975 dolara kadar düşen sermaye, 2010 yılında %40 artarak kriz öncesi duruma gelerek istikrarını sürdürmeye devam etmiştir.[307]

Dünya ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturan kalkınmakta olan ülkelerden Çin ülkesinin ekonomisinde yavaşlama meydana gelmiştir. 2014'de Çin ekonomisi %7.4 büyüme gerçekleştirmiştir. Bunun sebebi, Çin ekonomisi ihracata ve yeni yatırımlara bağlı büyümeden iç tüketimin büyümeye daha çok yararı olduğu bir büyümeye doğru gimiştir. Diğer kalkınmakta olan Hindistan ülkesi de %7.2 oranında ekonomisi büyüme göstermiştir.[308]

KOÜ'den Rusya'yı incelediğimizde, Rusya gerileyen enerji ve emtia fiyatları ülkeyi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca ülkenin yıl boyunca Ukrayna ile yaşadığı gerilimi ile beraber Batı ülkeleri ile uygulamaya başlanan karşılıklı yaptırımların olumsuz sonuçlarıdır. Bunların sonucunda Rusya ekonomisindeki büyüme 2014'de %6 gerileme göstermiştir.[309]

---

[304] Vedat Cengiz, Ridvan Karacan, Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Sonuçları, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,** Yıl:8 Sayı:15, Yaz, 201, s.329.
[305] Dünya Bankası 2007 Yıl Raporu, (Çevrmiçi) http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/BANCOMUNDIAL/NEWSSPANISH/0,,contentMDK:21350646~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:1074568,00.html (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
[306] Hasan Cömert, Selman Çolak, Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Kriz Sırası ve Sonrasındaki Trendleri Açıklamakta "Güvenli Liman Faktörü" ve Finansal Şokların Boyutunun Önemi: Türkiye Örneği, **Department of Economics, Middle East Technical University**, Ankara,2013, s.3-4.
[307] Cengiz ve Karacan, **a.g.m,** s.331.
[308] Türkiye İhracatçılar Meclisi, **a.g.e,** s.15.
[309] **A.g.e,** s.15

KOÜ'den Brezilya, enerji ve emtia ihracatı ile dış kaynaklara çok fazla bağımlı olduğundan dolayı 2014'de gerçekleşen krizden çok fazla etkilenmiş ve bunun sonucunda yeni sürece uyum sağlayabilmek için sıkı para politikası uygulamıştır. Uyguladığı para politikası neticesinde 2014'de %0.1 büyüme gerçekleştirmiştir. Güney Afrika'da benzer özellikler sebebiyle 2014'de %1.5 büyüme gerçekleştirmiştir.[310]

IMF'in hazırlamış olduğu raporda KOÜ'in ekonomilerinde 2015'de ortalama %4.3, 2016'da ise %4.7 oranında bir büyüme olacağı öngörülmektedir. Daha önce bahsettiğimiz Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan jeopolitik gerginlik ve azalan petrol fiyatlarına bağlı olarak ekonomisinin zayıflaması diğer taraftan Ruble'de önemli oranda değer kaybı olması, küresel bazda tüketici talebinin ve ihracat potansiyelinin azalması olarak ifade edilmektedir. İhracata yönelik talebin az oluşu sebebiyle bölgesel bazda yavaşlama beklenmektedir. Bölgesel olarak tahmin edilen durumlar incelendiğinde IMF öncelikle Latin Amerika ve Karayip bölgelerinde 2015 yılında %1.5 ve 2016 yılında %2.3 olarak ekonomik büyüme rakamlarını azaltmıştır. Petrol rakamlarının azaldığı Sahra altı Afrika bölgesinde ekonomik tehdit oluşturmuş olduğu bildirilmektedir. Bu neticede Nijerya ve Güney Afrika'nın da büyümede yavaşlama olacağı öngörülmektedir. IMF'nin küresel ve bölgesel büyümeye ilişkin tahminleri de aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.[311]

Tablo 5: IMF 2014 GSYH Rakamları ve 2015 – 2016 GSYH Büyüme Öngörüler

Bölgeler	**2014**	**2015**	**2016**
Dünya Ortalaması	%3,3	% 3,5	%3,7
Kalkınmakta Olan Ülkeler Ortalaması	% 4,4	% 4,3	% 4,7
Rusya	% 0,6	% -3,0	% -1,0
Asya	% 6,5	% 6,4	% 6,2
Çin	% 7,4	% 6,8	% 6,3
Hindistan	% 5,8	% 6,3	% 6,5
Latin Amerika ve Karayipler	% 1,2	% 1,3	% 2,3
Brezilya	% 0,1	% 0,3	% 1,5
Meksika	% 2,1	% 3,3	% 3,5
Orta Doğu, Kuzey Afrika, Afganistan	% 2,8	% 3,3	% 3,9

[310] **A.g.e**
[311] Özsümer**, a.g.m**, s.2.

ve Pakistan			
Sahra altı Afrika	% 4,8	% 4,9	% 5,2
Nijerya	% 6,1	% 4,8	% 5,2
Güney Afrika	% 1,4	% 2,1	% 2,5

Kaynak; IMF Dünya Ekonomik Görünümü Raporu 2015.

KOÜ'in artan rakamları analiz edildiğinde, bu ülkelerin ucuz işgücü nedeniyle kalkınmış ülkelerin karşısında suistimal edildiği ortadadır. Sebebi bu ülkelerin ürettikleri düşük maliyetli ürünleriyle kendi iç piyasasındaki hakimiyeti sağladıktan sonra uluslararası pazarda ürünlerinin pazarlanmasını kalkınmış ülkeler tarafından kabul edilmemesidir. Yapılan DTÖ anlaşmaları doğrultusunda kabul edilen tarife indirimlerinden kalkınmakta olan ülkelerin ileri boyuttaki teknolojilerine ulaşamadıklarından dolayı verilen tavizlerin bu ülkelere fayda sağlayamamasıdır. Diğer taraftan kalkınmakta olan ülkelerin ihraç ettikleri hammaddelerinin çoğu kalkınmış ülkeler tarafından gümrük vergisi alınmadan veya çok az oranda vergi uygulamasıyla gerçekleştiğinden dolayı bu ülkeler açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.[312]

KOÜ'lerin geleceğine yönelik bazı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan liberal yaklaşıma göre, dünya ekonomisi ekonomik gelişim yönünden yararlı bir olgudur. Kalkınmış ekonomiler ise kalkınmakta olan ekonomiler arasındaki karşılıklı işbirlikleri ve ekonomik bağlar, kalkınmakta olan ekonomiler için olumlu gelişmelere sahne olacaktır. Ticaret, uluslararası dayanışma ve yatırımlar ile bu kalkınmakta olan ekonomiler, ekonomik kalkınma için gerekli olan ihracatlarını, sermayeyi ve teknolojiyi kullanabileceklerdir.[313]

Liberallere göre ekonomik büyüme piyasanın etkinliği ve işleyişi önündeki siyasi ile toplumsal kısıtlamaların giderilmesidir. Liberalizm, serbest ticarete, uzmanlaşmaya ve uluslararası iş bölümüne istinaden karşılıklı bağımlı dünya ekonomisinin ulusal gelişimini rahatlattığı fikrini devam ettirmektedir. Malların, sermayenin ve teknoloji verimliliği artırmakta ve böylece ilerlemeyi kalkınmış ülkelerden kalkınmakta olan ülkelere kaydırmaktadır. Kalkınmakta olan ülkeler sermaye, teknoloji ve dünya piyasalarına ulaştıkça ticaret büyüyecektir. Bu ülkeler daha küçük piyasalara sahip olduklarından dolayı, kalkınmış ülkelerle serbest ticaretin kalkınmakta olan kısmına yüksek ekonomiye sahip ülkelerden göreli olarak daha çok

[312] Ertürk, Uluslararası... **a.g.e**, s.217.
[313] Gılpın, **a.g.e**, s.322.

katkı oluşturacağı kanaatindedirler. Çünkü üretim faktörleri en fazla kazancı ürettikleri alanlara doğru kaydığından, işgücü artışı ve tasarrruf eksiğiyle kalkınmakta olan ekonomi büyümeye hız kazandıran sermaye girdilerine ulaşabilirler.[314]

Klasik Marksist savunucularından Karl Marks ve Friedrich Engels Batı ekonomik yükselmesinin ilk ve öncü düşünürlerindendir. Marks, kapitalizmi uluslararası perspektifte dinamik ve geniş bir iktisadi süreç olarak nitelendirmişlerdir. Marks, kapitalizmin emperyalist yayılma ile nihai olarak bütün evreni kapsayacağını ve bütün milletleri kendi mal üretim şeklinin bünyesinde toplanacağı düşüncesindedirler. Marks, kapitalizmin tarihsel hedefinin üretimdeki gücünün evrensel olarak geliştirilmesi olduğu fikrini ortaya atmıştır. Marks üretim " Asya tipi üretim tarzı" kavramını ileri sürmüştür. Bu üretim şekli geleneksel tarımsal üretimin ve imalat üretiminin birliği ve göreceli yeterliliği ile toplumun başında tümünden ayrılan bağımsız ülke ve kötü bir hükümet yapısının varlığı ile açıklanmaktaydı. Bu tutucu toplumsal yapının Batılı olmayan milletlerin sıkıntılarını ortak olduğu bir asırlık toplumsal ve iktisadi yavaşlamanın sorumlu olduğunu düşünmekteydi. Bu milletlerin tarihsel olarak geleceğe götürecek iç güçler olmadığından Marks, Batı emperyalizmin dış kuvvetin olması gerektiğine inanmaktaydı.[315]

Marks ve Engels agresif tutum içerisindeki araçlarıyla bile olsa piyasa yapısının küresel genişlemesini insanlığın geleceğe doğru bir adım oluşturacağını görmüşlerdir. Marks, emperyalizmin ileri teknolojiyi toplumları ekonomik gelişmeye yönlendireceği kanısındadır. Asya tipi üretim şeklini ortadan kaldırdığında sermaye birikiminin ve sanayileşmenin kuvveti, milletlerin dönüşümünü oluşturmak ve tarihsel sürecini ilerletebilmek için serbest bırakılacaktır. Emperyalizm etik olmasa da emperyalizmin oluşturduğu ilerleme kuvvetine inanmıştır. Asya ve Afrika ülkelerinin çok fazla gelişmeyen ekonomileri kapitalizm olmaksızın ilerleme kaydedemeyecektir.[316]

Vladimir Lenin bu düşünce yapısını farklı bir açıdan yorumlayarak daha ileriye taşımıştır. Lenin, sömürgeciliği ve hegomanyayı ilerlemeci olarak nitelendirmiş ve kalkınmakta olan ülkelerin nihai modernleşmesi için gerekli olduğunu düşünmektedir. Topluluklara ve bağımlılara sermaye, teknoloji ve uzmanlık ihracının toplulukları

[314] **A.g.e**, s.323.
[315] **A.g.e,** s. 327-329.
[316] Gılpın, **a.g.e**, s.329.

ilerletebileceğini ve ileri kapitalist ülkelerin ilerleme hızının kesileceğini ileri sürmüştür. Ekonomisi güçlü ülkeler topluluklara sermaye ve teknoloji transferi yaptıklarında kendi ekonomileri getirimci ekonomileri olarak kalacak ve endüstriyel , teknolojik gelişimleri yavaşlayacaktır. Bu durum kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmış ülkelere erişmesini ve hatta bu ülkeleri ekonomide geçmesini sağlayacaktır. Sonuç olarak, Marks'tan Lenine kadar marksizm kapitalizmin dünyayı geliştirdiğine fakat bunu devamlı, sınırsız ve adil olarak yapmadığını savunmuşlardır.[317]

3.1.3 Az Kalkınmış Ülkeler Açısından Dünya Ticareti

Dünya ekonomisinde 1970 yılından itibaren sürekli büyümede azalma, büyüme hızında yavaşlama, teknoloji sayesinde makineleşmeyle beraber işsizlik artarak fakirlik git gide artmaya başlamıştır. Bu nedenle ulusal devletin ticaret ve ekonomide gücü ve denetimleri azalmış, uluslararası şirketlerin dünya ekonomisi üzerindeki denetimleri artmaya başlamıştır. Uluslararası ekonomik ve ticari faaliyetler 1970'li yıllardan önce genellikle mal ve hizmetlerin milletler arasında değişimi şeklinde devam ederken, 1970'li yıllar itibariyle sermayenin küresel mekanizması içerisindeki etkinliğinin önemi gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Bu mekanizmanın değişmesinde, uluslararası firmalar ve yabancı sermaye yatırımlarına dahil olan uluslararası kuruluşlar etkili olmuşlardır.[318]

Küresel ekonomik göstergelere baktığımız zaman kalkınmış ülkeler ile az kalkınmış ülke arasındaki uçurumun ne kadar derin olduğu anlaşılmaktadır. Dünya nüfusunun çok zengin ülkelerde yaşayan 1/5 ile çok fakir ülkelerde yaşayan 1/5 arasındaki gelir dağılımı 1960 yılında 1/30, 1990 yılında 1/60, 1997 yılında 1/74 olarak artmıştır. Diğer taraftan 1997 yılında incelediğimizde en zengin %20 dünya gelirinin %86'sını alırken, en fakir ülke ise %20 dünya gelirinin yalnızca %1'ini alabilmektedir. Burada ifade edilen uçurum, günümüzde daha da artmıştır.[319]

---

[317] **A.g.e**, s.330.

[318] Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, "Küreselleşmenin Böyutları ve Etkileri", 14, Aralık, 2006, (Çevrmiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkile (Erişim Tarihi: 12.05.2016)

[319] Lori Wallack ve Michelle Sforza, **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler**, çev. Deniz Aytaş, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim, 2002, s.22.

UNCTAD 2000 yılında yaptığı son raporuna göre senagalin de listeye dahil edilmesiyle kalkınmamış ülke sayısı 49'a çıkmıştır. Son on yıllık dönemde listede yer alan ülkelerden çıkmayı başaran ülke Bostwane ülkesi olmuştur. Bu ülkeler çoğunlukla ticarete kapalı, denize kıyısı olmayan ve ekonomisi açısından diplerde olan doğal kaynaklardan yoksul olmalarıdır.[320] Rapora göre, ilk sırada yer alan KÜ'ler dünya GSYİH'nın %86 pay alırken, dünyanın kalkınmamış en son sırasında yer alan ülkeler ise GSYİH'nın %1'ne kadar düşmüştür.[321]

BM Kalkınma Programının 2008'deki raporuna göre kalkınmış ülkelerin 2005 ile 2006 yılları kapsamında 7'lik bir büyüme ivmesi yakaladığını göstererek iyi sonuç almasına istinaden bu ivme fakirlik üzerinde çok fazla olumlu sonuç yaratmayarak yaşam standartı bakımından kalkınmamış ülkelerin çok az ölçüde etkilemiştir.[322]

Dünya sanayisi, kalkınmış ülkeler ile kalkınmamış ülkelerin arasındaki eşitsiz ve adil olmayan dağılımı hemen fark edilmektedir. Kalkınmış ülkeler dünya nüfusunun 1/6'sını kapsayarak imalat sanayinin %64'üne sahiptirler ve dünya üzerindeki varolan enerji kaynaklarının ciddi oranda tüketmektedirler. Kalkınmamış ülkeler yaklaşık dünya nüfusunun 4/5'ini oluşturan sanayi ürünlerinin sadece %14'ünü üretmekte olup dünyadaki enerji kaynaklarından yalnızca 1/4'ünü kullanmaktadırlar.[323] Küreselleşmeye katkıda bulunan Dünya Bankası ve DTÖ gibi uluslararası kurumlar küreselleşmeyi dünya geneline yayarken, kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkeler ile az kalkınmış ülkelerin ekonomisi kalkınmış ülkelere göre daha hızlı büyüyerek iki kesim arasındaki eşitsizliğin giderileceği düşüncesindeydiler. Fakat 2011 yılında yapılan incelemeler neticesinde dünya nüfusunun en fazla zengin 200 kişinin varlıklarının toplamı, dünya nüfusunun en fakir tarafının %41'inin mal varlığının toplamından çok daha fazla olduğu görülmüştür.[324]

---

[320] Oktay Özüye, En Az Gelişmiş Ülkeler, **T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları** ,Ankara (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa (Erişim Tarihi: 12.05.2016)

[321] Luciano Gallino, **Küreselleşme ve Eşitsizlik**, çev. Durdu Kundakçı, Nisan,2012, Ankara, s.55. **UNCTAD; The Least Developed Countries Report 2008,** 17 July, (Çevrmiçi) http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-32/UNDP-TR-Least_Developed_Countries_Report_2008.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2016)

[323] Rhys Jenkins, "Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi", çev. Sedef Ertürk, Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi, der. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.211.

[324] Reyhan Leba, "Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk", **Mevzuat Dergisi Yayınları**, S:43, Temmuz, 2001,

Günümüz itibari ile ülkelerin başarısız oluşunun ve ilerleme kaydetmemesinin nedeni insanların tasarruf, yeni yatırım ve yenilenme için ihtiyaçları olan yardımları sömürücü kuruluşların sağlamıyor olmasıdır. Yani IMF, WB ve DTÖ gibi sömürücü kuruluşların dünya üzerinde hakimiyetleri olan ekonomisi kalkınmış ülkelerin gücüne güç katmaya çalıştıklarından dolayı diğer ülkeler yoksul kalmaya devam etmektedirler. Kalkınmamış ülkelerin geçmişleri incelendiğinde ekonomilerinin bir türlü gelişmemiş olması, dünya ticaretindeki başarısızlıklarının temel sebebi, sömürücü ülkeler ve politik kurumların olduğu görülmektedir.[325]

Yaşanan gelişmelerin sonucuna bakıldığında, içinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinde ana neden, bu sürecin ekonomik tarafı öne çıkarken, sosyal tarafı görmeyişidir. Diğer bir ifadeyle, uluslararası sermayenin ve uluslararası şirketlerin hükümleri belirlediği ve piyasaya yön verdiği dünya ekonomisinde sosyal politikaların ve maliyetlerinin sorumluluğunu üzerine alan hiçbir ülke ve kurum bulunmamaktadır. Ekonomik gelişme hedeflenirken, sonucu her ne şekilde olursa olsun düşüncesi hakim olduğundan sosyal ilerlemenin ve adil bir sistemin önemsenmemesi ülkeler arasında eşitsizlik, fakirlik, adaletsiz ve ülkeler tarafından kabul görmeme gibi durumları uluslararası boyuta taşımıştır. Bu durumlar neticesinde eğitim ve sağlık alanlarında problemler oluşmakta, doğanın genel yapısı bozulmakta, çevre problemleri artış göstermekte, uluslararası çalışma standartları aşınmakta, reel ücretlerde düşmeler görülmekte, çocuk işçi sayısı çoğalmakta, işsizlik artmakta, sosyal huzursuzluk ve şiddet gün geçtikçe artış göstermektedir.[326]

En büyük sorun ise uluslararası talep ile uluslararası arz arasındaki tutarsızlıktan faydalanmamaktır. 2010 yılında yapılan inceleme sonucunda dünya genelinde 240 milyona ulaşan işsizin olması, milyonlarca insanın eğitimsiz oluşu ve tam kapasite ile çalışmamaları nedeni insan kaynaklarındaki yetersizlik olup ciddi sorunlar içerisinde yer almaktadır.[327]

---

[325] Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, **Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, çev. Faruk Rasim Velioğlu, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, Haziran 2014, s.357

[326]Necmettin Özerkmen, "Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2004, s.135.

[327] Joseph E. Stiglitz, **Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü**, çev. Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, Aralık 2012, s.305

En büyük sorunlardan bir diğeri ise çevresel problemler ve iklim değişikliği problemi yer almaktadır. Çevresel kaynakların yetersiz oluşu ve bu kıt kaynakların sınırsız gibi pervasızca kullanılması, çevre kirliliğini ağırlaştırdığı gibi tüm fiyatlarda sapmalara sebep olmuştur. 2008 yılında Amerika'da meydana gelen Mortgage krizi sonucu tüm dünya etkilenmiş bu sebeple barınma fiyatlarında sapmalar meydana geldiği görülmüştür. Bu nedenle temel kaynakların devam ettirilemez bir şekilde tüketilmesi sebebiyle tüm dünya devletleri tarafından ortak bir çalışma yapılmalıdır. Bunların neticesinde oluşan olumsuzluğun tüm dünya üzerinde çok kötü sonuçlar doğurmasına yola açarak önlenemez hale gelmesi kaçınılmaz olacaktır.[328]

3.2 Bakanlar Konferanslarının Dünya Ticaretine Verdiği Yön

DTÖ'de çok taraflı ticari anlaşmaların imzalanması, uluslararası ticaret kapsamındaki konular ve ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların çözümü Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey tarafından yürütülmektedir. Örgütün karar alma yetkisine sahip en yüksek kurumu Bakanlar Konferansıdır. Konferans iki yılda bir toplanır. Bakanlar Konferansı'nın yapılmadığı süreçte olağanüstü hal ve durumlarda, günlük ulularararası ticari meselerin çözümü hususunda Genel Konsey, Bakanlar Konferansı adına tüm DTÖ konuları için hareket eder. [329] Bugüne kadar DTÖ'de 1996-2015 tarihleri arasında on ayrı Bakanlar Konferansı düzenlenmiş olup, her bir konferansta çok taraflı ticaret sisteminin geliştirilmesine yönelik devletler tarafından yeni düzenlemeler getirilmiştir.[330]

[328] Stiglitz, **a.g.e** , s.305.
[329]Gelir İdaresi Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi 2009, (Çevrimiçi) http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/uluslararasi_mevzuat/gatt95.pdf (Erişim Tarihi : 16.05.2016)
[330]WTO, **Ministerial Conferences,** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm (Erişim Tarihi : 16.05.2016)

3.2.1 DTÖ Bakanlar Konferansları

DTÖ kapsamında üst düzey karar verme organı genellikle iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansı tarafından yapılmaktadır. DTÖ çerçevesinde, kuruluşundan günümüze kadar 10 bakanlar konferansı yapılmıştır. Bunlar; [331]

- Singapur I. Bakanlar Konferansı: 9 - 13 Aralık 1996
- Cenevre II. Bakanlar Konferansı: 18 – 20 Mayıs 1998
- Seattle III. Bakanlar Konferansı: 30 Kasım – 3 Aralık 1999
- Doha IV. Bakanlar Konferansı: 9 – 14 Kasım 2001
- Cancun V. Bakanlar Konferansı: 10 – 14 Eylül 2003
- Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı: 13 – 18 Aralık 2005
- Cenevre VII. Bakanlar Konferansı: 30 Kasım – 2 Aralık 2009
- Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı: 15 – 18 Aralık 2011
- Bali IX. Bakanlar Konferansı: 3 – 6 Aralık 2013
- Nairobi Bakanlar Konferansı: 15-18 Aralık 2015'dur.
-

3.2.1.1 Singapur I. Bakanlar Konferansı

İlk DTÖ Bakanlar Konferansı 9 - 13 Aralık 1996 tarihi arasında Singapur'da yapılmıştır. 120 'den fazla DTÖ üyesi ülkelerin katılımıyla gerçekleşen konferansta çok taraflı ve ikili ülkeler arası ticari görüşmeler düzenlenmiştir. Ticaret ve rekabet politikası arasındaki etkileşimin incelenmesi üzerine çalışma grubu oluşturulmuştur. DTÖ kapsamındaki anlaşma ve yürürlüğe konulabilecek kararlar değerlendirilmiştir. Devam eden ülkeler arası müzakereler ve çalışma programları gözden geçirilmiştir.[332] Dünya ticaretindeki gelişmeler incelenmiş, dünyadaki ekonomik sorunlar ele alınmıştır. Genel olarak Singapur 1. Bakanlar Konferansı'nda gözden geçirilen konular;[333]

- Ticari ve ekonomik büyüme,
- Ekonomik entegrasyonlar ; fırsat ve zorlukları,

[331]WTO, **Ministerial Conferences**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
[332] Şener, **a.g.m**, s, 93-94.
[333]WTO, **Singapore Ministerial Declaration** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/wtodec_e.htm#top (Erişim Tarihi : 16.05.2016)

- İşçi standartları,
- Marjinalleşme,
- DTÖ'nün rolü,
- Bölgesel anlaşmalar,
- DTÖ'ye katılımlar,
- Anlaşmazlıkların halli,
- Uygulamalar,
- Bildirimler ve mevzuatlar,
- Kalkınmakta olan ülkeler,
- Kalkınmamış ülkeler,
- Tekstil ve konfeksiyon,
- Ticaret ve Çevre,
- Hizmetler ticareti,
- ITA ve ilaç,
- Çalışma programı ve dahili gündem,
- Yatırım ve rekabet,
- Kamu alımlarında şeffaflık,
- Ticaretin kolaylaştırılması.

3.2.1.2 Cenevre II. Bakanlar Konferansı

Bakanlar Konferansı'nın 2.'si 18-20 mayıs 1998 tarihinde Cenevre'de düzenlenmiştir. Konferansta çok taraflı ticaret sistemi kurallarının önemi vurgulanıp, Singapur Konfesansı'nda söz edilen, imzalanan anlaşma ve kararlar üzerinde güncellemeler yapılmıştır. Başarıyla sonuçlanan telekomünikasyon ve finansal hizmetler müzakerelerinin üzerinde durulmuş, Bilgi Teknolojisi Anlaşması'na detaylar eklenmiştir. Mal ve hizmet ticaretinin serbestleşmesini sağlamak için çalışmalar gözden geçirilmiştir. Kalkınmakta olan ülkelerin gelişme ihtiyaçları üzerinde durulmuştur.

Bunun yanı sıra, üçüncü bakanlar konferansında konuşulacak, üzerinde durulacak konular belirlenmiştir.[334]

3.2.1.3 Seattle III. Bakanlar Konferansı

Bakanlar Konferansı'nın üçüncüsü Amerika'nın Seattle kentinde 30 Kasım – 3 Aralık 1999 tarihinde düzenlenmiştir. 1997-1998 Asya krizi yaşanmış, Asya'daki az kalkınmış ülkeler bu krizden çok etkilenmiştir. Diğer bir konu ise ülkeler arasındaki tarım konusunda yaşanan anlaşmazlıklardır. [335] Cenevre Bakanlar Konferansı 'ndan bir yıl sonra acil olarak düzenlenen Seattle Konferansı'nda ABD ve AB arasındaki görüş ayrılıkları yaşanmış bu da konferansı olumsuz olarak etkilemiştir. Konferansta ABD tarım ihracatı konusunda sübvansiyonların kaldırılması politikasını izlemiştir. Bunun üzerine AB ise ABD'nin demir-çelik, tekstil sektörlerinde uygulamış olduğu anti damping uygulamalarının gözden geçirmesini önermiş, ABD'nin DTÖ Tekstil Anlaşması hükümlerine uymadığını destekleyen görüşlere destekte bulunmuştur.[336] Japonya ABD'nin anti Konferans esnasında küreselleşme karşıtı Latin Amerikalı, Afrikalı ve krizden etkilenen Asyalıların yapmış olduğu protestolar ve sokaktaki eylemler sonucu konferans sonuca bağlanamadan sonlanmıştır.[337]

3.2.1.4 Doha IV. Bakanlar Konferansı

Bakanlar Konferansı'nın dördüncüsü Katar'ın başkenti Doha'da 9-13 Kasım 2001 tarihinde 11 Eylül saldırılarının hemen ertesinde başlamıştır. Saldırılar sonrasında görüşmelerin başlaması ülkelerarası dayanışmanın devam etmesi açısından anlamlı bulunmuştur. Doha Kalkınma Gündemi müzakerelerinin amacı küresel ticaret hacmini

---

[334]WTO, **Geneva Ministerial Conferance**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min98_e/mindec_e.htm (Erişim Tarihi : 17.05.2016)

[335] T.C Dış İşleri Bakanlığı - Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Ticaret Müzakerelerinin Geleceği Seattle'a Gidiş, 201, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-ve-uluslararasi-ticaret-muzakerelerinin-gelecegi.tr.mfa (Erişim Tarihi : 17.05.2016)

[336]WTO, **The Third WTO Ministerial Conference,** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm (Erişim Tarihi : 17.05.2016)

[337]WTO, **The Third WTO Ministerial Conference,** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm (Erişim Tarihi : 17.05.2016)

arttırmak, kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmaları için çalışmalar düzenlemektir. Bu doğrultuda ele alınan konular şöyledir; [338]

- Tarım, tarım desteklerinin azaltılması, tarım ürünlerinin üzerine uygulanan tarife engellerinin ortadan kaldırılması,
- Uluslararası ticaretle bağlantılı anti damping, fikri mülkiyet hakları, sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler anlaşmalarında değişikliklere gidilmesi,
- Kalkınmakta olan ülkelerin küresel pazara kolaylıkla girebilmeleri için tarife engellerinin düşürülmesi,
- Hizmet ticaretinin serbestleştrilmesi,
- Anlaşmazlıkların halli.

3.2.1.5 Cancun V. Bakanlar Konferansı

Bakanlar Konferansı'nın beşincisi Meksika Cancun'da 10-14 Eylül 2003 tarihinde düzenlenmiştir. Kalkınmakta olan ülkeler ve kalkınmış ülkeler arasındaki tarım ürünleri kapsamından verilen destekler ve ticaretin kolaylaştırılması konusunda sonuç alınamayınca konferans istenilen şekilde başarıyla sonuçlanamamıştır. Konferansta anlaşma sağlanmamış olup sonucunda Debrez Metni sunulmuştur. Cancun Konferansında yaşanan önemli detaylardan birisi de Çin, Hindistan, Güney Afrika, Brezilya gibi 21 ülkenin koalisyonu, kalkınmış ülkelerin koyduğu gündeme karşı mualefet olmasıdır.[339]

3.2.1.6 Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı

Çin'in Hong Kong şehrinde 13-18 Aralık 2005 tarihinde Bakanlar Konferansı'nın altıncısı düzenlenmiştir. Genel olarak Bakanlar Konferansı DTÖ'nün en yüksek karar alma organıdır. Hong Kong Konferansı'nda ticarete yön veren bu konferansların iki yılda bir yapılması kararına varılmıştır.[340] Konferans kapsamında ele alınan konular; tarım, iç destek, ihracat destekleri, pazara giriş ve NAMA (tarım dışı

[338] Şener, **a.g.m,** s, 99-100
[339] Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Kitap Yayınevi, 2005 s. 360.
[340] Sema Gün, Mehmet Kılıç, F.Handan Giray, **Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı Sonuçlarının Türk Tarımına Olası Etkileri**, s.108-109, (Çevrimiçi) http://arsiv.agri.ankara.edu.tr/economy/1189_1205240296.pdf (Erişim Tarihi : 21.05.2016)

ürünlerde piyasaya giriş) konularıdır. Bu konular konferans sürecinde netlik kazanmamış, ilerki dönemlerde yapılacak olan müzakereler kapsamında konuların sonuçlandırılacağına dair planlamalar yapılmıştır. Konferans içeriğinde dünyanın en yoksul 32 ülkesinin kalkınması amaçlı, ülkelerin yapmış oldukları uluslararası ticaretlerinin yarısı için kalkınmış ülkeler tarafından kota ve gümrüklerin kaldırılması konusuda ortaya atılmıştır.[341]

3.2.1.7 Cenevre VII. Bakanlar Konferansı

Bakanlar Konferansı'nın yedinci oturumu İsviçre'nin Cenevre şehrinde 30 Kasım – 2 Aralık 2009 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Mevcut Küresel Ekonomik Çevre" kapsamında toplanan konferansta 2001 yılından beri müzakerelerin devam ettiği Doha Kalkınma Gündemi için hiçbir gelişme kaydedilemeden konferans iki buçuk günde sona ermiştir. Konferansda Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) ve ekomik kriz konusuna yer verilmiş, 8. Bakanlar Konferansı'nda hangi konulara yer verileceği belirlenmiştir.[342]

3.2.1.8 Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı

Sekinci Bakanlar Konferansı yine İsviçre'nin Cenevre şehrinde 15 – 18 Aralık 2011'de düzenlenmiştir. DTÖ'ye yeni üye ülkeler olarak Rusya, Karadağ ve Samoa katılmıştır. Çok taraflı ticaretin geliştirilmesi kapsamında Doha Kalkınma Gündemi konuları ele alınmıştır. Konferansta başlıca ele alınan diğer konular ise;[343]

- AKÜ'in DTÖ üyeliğine kabulü
- Fikri Mülkiyet Hakları
- Elektronik ticaret

---

[341] Mai ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu , DTÖ 6.Bakanlar Konferansı (Hong Kong) Bilgi Notu, 2, 15.01.2006 , (Çevrimiçi) http://www.antimai.org/bn/dtohongkong2.htm (Erişim Tarihi : 21.05.2016)

[342] İtkib Genel Sekreterliği AB GB & Anlaşmalar Şubesi, "Dünya Ticaret Örgütü: 7. Bakanlar Konferansı Sonuçları", Aralık, 2009, (Çevrimiçi) http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/Diger_bilginot/DT%C3%96%207%20Bakanlar%20Konferans%C4%B1%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1%20Aral%C4%B1k-09%20son.pdf (Erişim Tarihi: 21.05.2016)

[343] Şener, **a,g,m**, s.102-103

3.2.1.9 Bali IX. Bakanlar Konferansı

DTÖ'nün dokuzuncu Bakanlar Konferansı Bali'de 3-6 Aralık 2013 tarihinde gerçekleşmiştir. 159 ülkenin katılımıyla Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması kabul edilmiştir. Bu anlaşma DTÖ'nün kurulduğundan bu yana imzaladığı ilk kapsamlı ticaret reform olarak önem taşımaktadır. Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması'nın amacı; küresel ticaretin serbestleştirilmesi, uluslararası ticarette ülkeler arasındaki bürokrasinin hafifletilmesi, sınırlardan mal ve hizmet geçişinin hızlı ve basit olmasının sağlanmasıdır. Bali 9. Bakanlar Konferansı'nda ele alınan diğer konular ise;[344]

- Gıda güvenliği, ihracat destekleri, tarife kota yönetimi,
- Tarım , pamuk,
- AKÜ'e uygulanan özel ve lehte muamele.

3.2.1.10 Nairobi X. Bakanlar Konferansı

Bakanlar Konferansı'nın onuncu oturumu Kenya Nairobi'de 15-19 Aralık 2015 tarihi arasında gerçekleşmiştir.[345] 160 üstü üye ülkenin katılımının gerçekleştiği konferansta; Doha Kalkınma Gündemi'nin bazı ülkelerle olan fikir ayrılığı sebebiyle devam edilememesi, bilgi teknolojisi anlaşmasının kapsamının geliştirilmesi ve tarım ürünlerinde uygulanan ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması konuları yer almıştır.[346]

[344] WTO, **Nine WTO Ministerial Conference,** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/balipackage_e.htm(Erişim Tarihi : 21.05.2016)
[345] WTO, **Nairobi 2015, Tenth WTO Ministerial Conference** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_e.htm (Erişim Tarihi : 21.05.2016)
[346] M. Sait AKMAN , Bozkurt ARAN - Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı s.1 http://www.tepav.org.tr/upload/files/14510449262.DTO_Nairobi_Bakanlar_Konferansi_ve_Dunya_Ticaretinin_Gelecegi.pdf (Erişim Tarihi : 21.05.2016)

Tablo 6 . Nairobi Bakanlar Konferansı Sonuçları Özeti (Temel Uzlaşı Konuları)

Konu	Kararlar	Belge
Tarım		
İhracat sübvansiyonları (rekabeti)	– KOÜ'ler ihracat sübvansiyonlarını derhal kaldıracaklar. – KOÜ'ler ise 2008 sonuna kadar kaldıracaklar. – Üyeler ihracat sübvansiyonlarını ürün bazında son 5 yıllık uygulamalarının ortalamasının üzerine çıkmayacaklar. – Bu karar, işlenmiş ürünler, süt ürünleri ve domuz etinde 2020 sonrası geçerli olacaktır. – Devlet eliyle yapılan tarım ihracatında Tarım Anlaşmasında ve XVII: madde şartlarına uyulacaktır. – Üyeler uluslararası gıdayardımı taahhütlerine uyacaklardır.	***WT/MIN(15)W/47***
Özel Koruma Mekanizması (SSM)	– KOÜ'ler *özel koruma mekanizmalarına* Hong Kong BK Bildirgesi'nin 7. Para. esasen başvurmaya devam edebilirler. – KOÜ'ler tarafından bu mekanizmaların kullanılması konusundaki müzakereler, DTÖ tarım komitesi özel oturumlarında ele alınacaktır.	***WT/MIN(15)W/45***
Gıda arz güvenliği amaçlı kamu stokları	– Kalıcı bir çözüme ulaşıncaya kadar müzakereler Doha Kalkınma Gündemi haricinde, DTÖ tarım komitesi özel oturumunda ele alınacaktır.	***WT/MIN(15)W/46***
Pamuk	– AKÜ menşeli pamuk ve pamukla ilgili ürünlere tarife ve kotasız pazara giriş imkanı sağlanacaktır.	***WT/MIN(15)W/48***
AKÜ	– AKÜ lehine bağlayıcı çok taraflı menşe kuralları hükümleri kabul edilmiştir. (AKÜ ihracatında %75 yabancı katma değer eşiği uygun bulunmuştur) – AKÜ için hizmetlerde "yükümlülüğe aykırılık" (waiver-yükümlülük üstlenmeme hakkı) 2030 yılı sonuna kadar uzatılmasına karar verilmiştir.	***WT/MIN(15)W/38*** ***WT/MIN(15)W/39***
ITA	– Bilgi Teknolojileri Anlaşması-2 kabul edilmiştir. – Bu çoklu *(plurilateral)* anlaşma ile pek çok bilgi ve iletişim teknolojisi ürünü üzerindeki (tarife satırlarının %65'i) gümrük vergileri 1 Temmuz 2016'dan itibaren aşamalı olarak kaldırılacaktır. – Toplam 201 ürünün tarifesi en geç 2024'e kadar kaldırılacaktır. – Anlaşma taraf olan ülkeler için geçerlidir, ancak MFN kuralı gereği taraf olmayan ülke menşeli ürünler bakımından da serbeste getirilmektedir.	***WT/MIN(15)W/39***

Kaynak : Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı s.6.

SONUÇ

Günümüzde oldukça sık duyduğumuz ve kullandığımız küreselleşme kavramını tek bir ifade ile tanımlamak mümkün değildir. Oldukça uzun bir süreci kapsayan küreselleşme farklı dönemlerde farklı kişiler tarafından değişik şekillerde kullanılmıştır. Ancak genel olarak baktığımızda kültürel bazda uluslararası unsurların yerel kültüre uyarlanması, ekonomik ve ticari bazda ise bütün sınırların kalktığı, dünyanın ortak pazar haline geldiği bir süreç olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan bu süreçte teknolojininde katkısıyla kendi pazarlarında olan ihtiyacı fazlasıyla karşılayan devletler biriken ürünlerini satmak için yeni pazar arayışlarına girmişlerdir. Devamında yaşanan savaş ve büyük buhran dönemlerindeki durgunluğa rağmen ülkeler dışa açılma politikalarından vazgeçmemişlerdir. Bu anlamda devletler, uluslararası şirketler ve uluslararası kuruluşların desteği ile dünya ticaretinin serbestleştleşmesini hayata geçirmişlerdir.

Bugünkü dünya ekonomisinin hakim karakteri genelde kökleri geçmişe uzanan bu dev Çok Uluslu Şirketlerdir. Küreselleşmenin yapısını ve fonksiyonlarını etkileyen bu şirketler dünya üretiminde, ticaretinde, yatırımında ve diğer ekonomik faaliyetlerde en önemli belirleyiciler olarak değerlendirilmektedirler. Dünyada 1970'lerin ikinci yarısında birikim sürecindeki dönüşümün yönü, 1990'lı yıllarda yeni bir ivme kazanmıştır. Bu dönüşümün en etkili aktörlerinden biriside Ç.U.Ş.'ler olmuştur.

Küreselleşmeye katkıda bulunan uluslararası/uluslarüstü kurum ve kuruluşların en önemlileri ise II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan tahribatları yok etmek, ticareti canlandırmak, özellikle de, II. Dünya Savaşı sonrası çökmüş AB'yi ayağa kaldırmak maksadıyla ABD'nin Bretton Woods eyaletinde düzenlenen konferansla temelleri atılan GATT, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar oluşturmaktadır. IMF ve DB, savaş sonrası zarar görmüş bütün ülkelerin yeniden kalkınması için uzun ve kısa vadeli krediler vererek destek ve teşviklerde bulunmuştur.

Diğer taraftan Küreselleşme eğilimi finans sektöründe IMF'nin yönlendirmesi ile açık bir biçimde daha ileri gitmiştir. Küreselleşme sürecinde ekonomik güç giderek Çok Uluslu Şirketlerde toplanırken siyasi güç başta ABD olmak üzere kapitalist merkezde toplanmıştır. IMF, Dünya Bankası, DTÖ gibi kuruluşlar ekonomik ve politik güç merkezleri olarak küreselleşmenin gelişimine büyük katkıda bulunmuşlardır.

Dünya ticareti bağlamında yapılan uluslararası anlaşmalar esasında küresel düzende oluşabilecek uyuşmazlıkların çözümü için hukuksal altyapının oluşturulması ihtiyacı duyulmaya başlanmış ve buna istinaden 12 Nisan 1994 yılında DTÖ kurulmuştur. Kurucu anlaşma ile DTÖ'nün yapısı, işleyiş ve üye olma şekli, karar alma organları ve anlaşmazlıkların halli mekanizması düzenlenmiştir. DTÖ kurulduktan sonra, dünya piyasalarında canlanma görülmüş, dünya ticaretinde hızla artış kaydedilmiştir.

Mal, hizmet, fikri mülkiyet hakları ve diğer bir çok alanda getirdiği kurallarla DTÖ, küreselleşmeye ve uluslararası ticaretin artmasına en fazla katkıyı sağlayan kuruluşların başında gelmektedir. Bunun yanı sıra getirdiği ve üye olan ülkelerin uygulamakla yükümlü olduğu yeni kurallar getirerek, dünya ticaretine yeni standartlar getirmiş, bu standartlarla ülkelerin küreselleşme sürecine hızlı adaptasyonu ve entegrasyonunu da sağlamıştır.

DTÖ'nün zaman içerisinde KÜ'lerin çıkarlarını korumaya ve bu ülkeler tarafından yönetilmeye başlaması, KÜ'ler ve KOÜ'ler arasındaki uçurum giderek büyümüştür. Dünyanın bir tarafı zenginlik ve refah içerisinde yaşarken öteki tarafı açlık ve sefalet içerisinde kalmış, yaşam mücadelesi vermektedir. Bu sebeple, 1999 yılında DTÖ kapsamında gerçekleştirilen Seattle Bakanlar Konferansı sırasında kırk bini aşkın insanın katılımıyla DTÖ karşıtı protesto gerçekleştirilmiş, eylemi dağıtmak isteyen polis güçleri ile protestocular arasında çatışmaların çıkmasına sebep olmuştur. Sonuç olarak son yıllarda yaşanan bu itirazlar ve DTÖ bünyesinde yapılan toplantılarda üyeler arasında özellikle bütün devletlerin üzerinde yoğunlaştığı tarım konusunda bir türlü uzlaşmanın sağlanılamaması bu kuruluşun geleceği hakkında ne yazık ki olumlu düşüncenin oluşmasına engel olmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ADIGÜZEL, Muhittin, **Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Nisan,2011.

AKGÜN, Muhterem ve AKGÜN, İsmail Hakan , "**Dünyada ve Türkiye'de Bilgisayar Destekli Öğretimin Tarihi Gelişimi**", 2nd International Conferance on New Trends in Education and Their Implications, Siyasal Kitabevi, Ankara, 27-29 Nisan,2011.

AKTAN, Okan, **Gatt Anlaşmaları: AnalitikTarihi, GATT 'Uruguay Round' Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, ed. ÇUBUKÇU, Tuğrul , TUSİAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994.

ARMAOĞLU, Fahir , **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 1914-1980, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1984.

ASLAN, Nurdan, **"Ekonomik Küreselleşme: Tarihi, Boyutları ve Sonuçları**" Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Ceştepe, Şevket Tüylüoğlu, Ekonomik Entegrasyon, Küresel ve Bölgesel Yaklaşım, Ekin Yayınları, Ekim, 2013.

ASLAN, Nurdan, **Uluslararası Para Sisteminin İstikrar Sorununa Alternatif Çözüm Önerileri**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1990.

ATAŞ, Yakup, **Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Yön Veren Örgütler**, Pkitap Yayıncılık, İstanbul, 2013.

ATEŞ, Davut, **Uluslararası Örgütler; Devletlerin Örgütlenme Mantığı**, Dora yayımları, Bursa, 2012.

BAHÇEKAPILI, Cengiz , **Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus-Devlet,** -Türkiye'nin Küresel Politik İktisadı-Derin Yayınları, Şubat,2009.

BOZKURT, Enver ÖZCAN, Mehmet ve KÖKTAŞ, Arif , **Avrupa Birliği Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara.

BOZKURT, Veysel, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Alfa Yayınları,Ekim 2000.

BÜYÜKTAŞKIN, Şener , **Dünya Ticaret Sistemi, (GAAT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye**) Esbank, Ankara, 1997.

BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Uluslararası Ticarette GATT Düzeni**, Gazi Üniversitesi İİBF Yayınları, Ankara, 1983.

ÇEŞTEPE, Hamza, "Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmadan Kurula", **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, ed. KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman, TÜYLÜOĞLU, Şevket , Ekin Basım Yayın, Bursa, Ekim,2013.

DINAN, Desmond, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Kitap Yayınevi, 2005.

DOĞAN, İlyas, **Parçalayan Küreselleşme, Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme Çağında Uluslararası Sistem**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006.

EKİN, Nusret , **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1999.

EMEK, Uğur , **Uluslararası Ticarette Tahkim Prosedürü**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1999.

ENGİN, Nazım , **Uluslararası Ticarette Korumacı Eğilimler**, İTO Yayınları, İstanbul, 1992.

ERTÜRK, Emin , **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, Mart,1993.

ERTÜRK, Emin , **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Vipaş, Bursa, 2002.

FRİEDMAN,Thomas, **Lexus ve Zeytin Ağacı** Küreselleşmenin Geleceği çev.Elif Özsayar, Bayer Yayınları, İstanbul, Haziran, 2010.

FRİEDMAN, Thomas, **Lexus ve Zeytin Ağacı** Küreselleşmenin Geleceği çev.Elif Özsayar, Bayer Yayınları, İstanbul, Haziran,2010.

GILPIN, Robert , **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği,** çev. DURAN, Murat , OKTAY, Selçuk , CEYHAN, M.Kadir , POLAT, Gürkan , Ankara, Agustos, 2013.

GÜNSOY, Bülent, **Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ekin Kitabevi, Ankara, 2006.

HELD, David ve MCGREW, Anthony , **Büyük Küreselleşme Tartışması, Küresel Dönüşümler**, Siyasal Dağıtım, Haziran 2014 Ankara

HEYWOOD, Andrew , **Küresel Siyaset,** çev. USLU, Nasuh ve ÖZDEMİR, Haluk , Adres Yayınları, Ankara, Ağustos, 2014.

HIRST, Paul ve THOMPSON, Grohame , **Küreselleşme Sorgulanıyor** , çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara mayıs, 2007

HIRST, Paul ve THOMPSON , **Küreselleşme-Gerekli Bir Mit mi?**, Küresel Dönüşümler, Büyük Küreselleşme Tartışması der. D Held ve A.McGrew, Phanix Yayınevi, Ankara, Haziran, 2014.

İNCEKARA, Ahmet , **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Nafta ve Etkileri,** İTO Yayınları, İstanbul, 1995.

JOSCHKA, Fishker , **Tarihin Dönüşü: 11 Eylül'den sonra Dünya ve Batının Yeniden Yapılanması,** çev. GÜNEY, Evrim Merkez Kitaplar, İstanbul,2006.

KARLUK, Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995.

KAYMAKÇI, Oğuz, "**Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Açıdan Küreselleşmeye Giriş**", Küreselleşme Üzerine Notlar, Nobel Yayıncılık, Şubat, 2007.

KOTLER, Philip , **Ulusların Pazarlanması** (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım), çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Kasım,2000.

KUNERALP, Selim, " **Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Türkiye**", GATT 'Uruguay Round' Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri, der. ÇUBUKÇU, Tuğrul , Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

MODELSKI, George, **"Küreselleşme"**, Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması, der. David Held ve Anthony McGrew, Phoenix, Ankara, Haziran 2014.

ÖYMEN, Onur, **Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus- Devleti Korumak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim, 2005.

ÖZER, Yonca, "**Dünya Ekonomisinde Bölgeselleşme Hareketleri**", Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım, der. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Basım Yayın, Ekim, 2013.

ÖZTÜRK, Emin , **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Vipaş, Bursa, 2002.

ÖZTÜRK, Özgür ve OLİVER, Chris de, "**Latin Amerika'da Kalkınma; Kapitalleşme Deneyimlerine Tarihsel Bir Bakış, Kalkınma ve Küreselleşme** , der.Saniye Dedeoğlu ve Turan Şubasat, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2005 .

PARASIZ, İlker, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, Ezgi Kitabevi, Eylül, 2012.

RODRIK, Dani , **Akıllı Küreselleşme**, çev.Burcu Aksu, Elif Yayınevi, Ankara, 2011.

RODRIK, Dani, **Tek Ekonomi, Çok Reçete** , çev. DOMANİÇ, Neşenur , Eflatun Yayınevi, Ankara, 2009

SARIBEYOĞLU, Meltem , **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010.

SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, İstanbul 2009.

STIGLITZ, Joseph E. , **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı,** çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B İletişim, İstanbul Kasım 2002

ÜLGER, İbrahim , **Küreselleşme**, Etki Yayınları, İzmir,2000.

ÜLMAN, A Haluk , **Türk-Amerikan Münasebeti,** Sevinç Matbaası, Ankara, 1991.

WALLACH,Lori ve SFORZA, Michelle , **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler**, çev. AYTAŞ, Deniz , Metis Yayınları, İstanbul, Ekim,2002.

YILMAZ, Gaye , **Kapitalizmin Kaleleri-II, WTO- Dünya Ticaret Örgütü**, Türkiye MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, İstanbul, Ekim,2001.

ZENGİNGÖNÜL, Oğuz , **Küreselleşme Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde,** Barış Yayınları, İzmir, 2007.

Makaleler

AERTS, Özden Gülveren , "Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar" (**Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Ankara, 2009.

AKALIN, Ahmet , "Radyo ve Televizyon Teknolojilerindeki Gelişmelerin Hukuki Düzenlemere Etkisi", (**T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi**), Ankara, 2011.

AKMAN, M. Sait ve YAMAN, Şahin , Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye, **TEPAV**, Ankara, Aralık 2008

AKTAN, Okan, GATT Anlaşmaları: Analitik Tarihi, GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri, ed. Tuğrul Çubunkçu, **TUSİAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi**, Ankara, 1994.

AKTEL, Mehmet, "Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF,** Y.2001, C.6.

AY, Ahmet , YAPAR, Sinem, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye", **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl,2005, S.13

AYDIN, Ceren, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları", (**Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi**), Ankara, Mayıs 2004

BOLAT, Ömer , "Uluslararası Ticarette Çok Taraflı Korunma Mekanizması, GATT'ın XIX. Maddesi ile İlgili Gelişmeler", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Y.23, S.3, Mart 1986.

ÇALLI, Yüksel , Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı (UNCTAD) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Rekabet Kuralları, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk-Karşılaştırmalı Hukuk**

Anabilim Dalı, yayımlanmamış tez.

ÇEKEN, Hüseyin, ÖKTEN, Şevket ve ATEŞOĞLU, Levent , Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk, **C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** Cilt 9, Sayı, 2. 2008.

DANIŞOĞLU, Ayşe Çelikol , "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri," **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**,

DEMİREL, Demokaan Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: "Etkin Devlet", Sakarya Üniversitesi, SBE Kamu Yönetimi Bölümü, Sayıştay Dergisi, S.60, Demokaan Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: "Etkin Devlet", **Sakarya Üniversitesi, SBE Kamu Yönetimi Bölümü,** Sayıştay Dergisi, Sayı:60.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, **8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No:DPT:2544—ÖİK 560 Ankara, 2000.**

Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Madde VI, I,II, III. Paragraf ,**Resmi Gazete İlan Yayını**: 29.01.1995 Sayı:22186 Kabul No:4067)

EKİN, Nusret , Küreselleşme ve Gümrük Birliği, **İstanbul Ticaret Odası Yayınları,** İstanbul, 1999.

ERTEM, Barış, Türkiye- ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Plan, **Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 12, Sayı.21, Haziran,2009.

Gelir İdaresi Başkanlğı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, **"GATT Bilgilendirme Rehberi",** Yayın Numarası:95,Ankara,2009.

GÖKÇE, D. Hülya ,"Küreselleşmede Dünya Ticaret Örgütü'nün Yeri" (**İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul, 2008.

GÖKMEN, Aytaç , "Tarife ve Tarife Dışı Engelleri Uluslararası Ticaret Uygulamalarr, Ayırt Edici Özellikler ve Türkiye", İİBF, Uluslararası Ticaret Bölümü, **Çankaya Üniversitesi, Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Clt:5 No:1, 2013.

GÖNGEN, Mehmet Ali Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum:IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret

Örgütü, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Ağustos 2013, Sayı.29.

IŞIK, Nihat ve DUMAN, Erhan , "1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi", **Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Birimler Dergisi**, Bahar 2012 C2, S.1.

IŞIK, Nihat ve KILIÇ, Efe Can , OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz, **KMU İİBF Dergisi**, C.11 S.17, Aralık 2009

İNCEKARA, Ahmet, Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Nafta ve Etkileri, **İto Yayınları**, İstanbul, 1995

İNSEL, Ahmet , "Kimlikler ve Devletin Hukuku", **Doğu,Batı**, S 13, Kasım-Aralık-Ocak 2001-2001.

KARACA, Nil , Gatt'dan Dünya Ticaret Örgütüne, **Maliye Dergisi**, S.144, 2003

KARTAL, Zeki, GATT ve Uruguay –Round: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Ticaretindeki Yapısal Bağımlılıklarının Artması, **Marmara Üniversitesi, İBBF Dergisi**, Yıl 2008, Cilt xxv.

MAZGİT, İsmail, "Sermaye Piyasalarında Spekülasyon: Tarihin Tekerrürü", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Y.44, S.512, Ekim 2007

ONGUN, Mehmet Tuba , "Yeni Dünya Düzeninde WTO Sistemi ve Sorunlar" **Ekonomik Yaklaşım** C.14, S.49, 2003.

ÖNEN, Eda, DTÖ Yükümlülükleri Kapsamında Türkiye Avrupa Birliği Arasındakı Tarım Ürünleri Ticareti ve Bu Ticarette Önem Arz Eden Tarife Dışı Engeller, Ankara,2008, s.4. (**AB Uzmanlık Tezi**)

ÖZEL, Hasan Alp , İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi, **Sosyal Bilimler Dergisi** 2011, (2),

ÖZERKMEN,Necmettin , Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi** 44,1 (2004)

ÖZKAN, Şeyda , "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakerelerinin Türkiye Tarım ve Hayvancılığına Etkileri,Derlemeler", **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Ankara, 2006, Sayı:3

ÖZTÜRK, Nazım , "IMF 'in Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke

Ekonomilerine Etkileri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.57, C4

SOMÇAĞ, Selim , Küreselleşmenin Ekonomik Anlamı, **Doğu Batı, Sayı,** 17 Mart, 2002

ŞANLI, Fatma Bahar , "Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar", **Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Araştırmaları Dergisi,** C2, 2004

ŞENER, Duygu, Dünya Ticaret Örgütü Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı,(**İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Bölümü, Yüksek Lisans Tezi**)İstanbul, Mayıs 2015

TAĞRAF, Hasan, "Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.3, S.2, 2002

TÖZÜM, Haluk , "Küreselleşme Gerçek mi, Seçenek mi?, **Doğu Batı**, 2002, Y5, S.18.

TURAN, Mehmet ve POLAT, Fahrettin , "E-Ticaret Programcılığı ve E-Ticaretin Türkiye'deki Uygulamaları", **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.13, S.2, Aralık 2009

YILDIZ, Mete, "Kamu Siyasalları Açısından Cep Telefonu Teknolojisi ve Mobil Devlet", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 24, S. 1, 2006

Elektronik

AKMAN, M. Sait , ARAN, Bozkurt, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı s.1 http://www.tepav.org.tr/upload/files/14510449262.DTO_Nairobi_Bakanlar_Konferansi_ve_Dunya_Ticaretinin_Gelecegi.pdf (Erişim Tarihi : 21.05.2016)

EROL, Pınar '**GATS Anlaşaması Bilgi Notu**', MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, Mayıs,2002, (Çevrimiçi) http://www.antimai.org/bn/bnpinargats.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2016).

ÖZCAN, Mustafa , "Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne

Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?" **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, 2007, S.24, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu_-tarihtekerrurden-mi-ibarettir_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 22.03.2016)

Mai ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu , DTÖ 6.Bakanlar Konferansı (Hong Kong) Bilgi Notu, 2, 15.01.2006, (Çevrimiçi) http://www.antimai.org/bn/dtohongkong2.htm (Erişim Tarihi : 21.05.2016)

PARLAK, Ahmet , İnternet ve Türkiye'de İnternetin Gelişimi, (**Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Elektrik Elektronik Bölümü Yayımlanmamış Tez**) Elazığ, Temmuz 2005, s.26 (Çevrimiçi) http://www.hasanbalik.com/projeler/bitirme/39.pdf (çevrimiçi erişim: 24.01.2016)

Gelir İdaresi Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi 2009, (Çevrimiçi) http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/uluslararasi_mevzuat/gatt95.pdf (Erişim Tarihi : 16.05.2016)

GÜN, Sema , KILIÇ, Mehmet, GİRAY, F.Handan , **Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı Sonuçlarının Türk Tarımına Olası Etkileri**, s.108-109, (Çevrimiçi) http://arsiv.agri.ankara.edu.tr/economy/1189_1205240296.pdf (Erişim Tarihi : 21.05.2016)

İSKENDEROĞLU, Lerzan , "**Uluslararası Para Sisteminin Sorunları ve İyileştirme Çabaları**",Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Planlama Genel Müdürlüğü, Haziran, 1988, s.5. (Çevrimiçi) http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6a545fe4-c3f7-4362-bfeb-4b29417b9dc4/8807tur.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6a545fe4-c3f7-4362-bfeb-4b29417b9dc4 (Erişim Tarihi: 10.01.2016)

İTKİB Genel Sekreterliği AB GB & Anlaşmalar Şubesi, "Dünya Ticaret Örgütü: 7. Bakanlar Konferansı Sonuçları", Aralık, 2009, (Çevrimiçi) http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/Diger_bilginot/DT%C3%96%207%20Bakanlar%20Konferans%C4%B1%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1%20Aral%C4%B1k-09%20son.pdf (Erişim Tarihi: 21.05.2016)

T.C Dış İşleri Bakanlığı - Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Ticaret Müzakerelerinin Geleceği Seattle'a Gidiş, 201, (Çevrimiçi)

http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-ve-uluslararasi-ticaret-muzakerelerinin-gelecegi.tr.mfa (Erişim Tarihi : 17.05.2016)

T.C Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **"DTÖ Tarım Anlaşması", Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü** (çevrimiçi) http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Menu/18/Dunya-Ticaret-Orgutu (Erişim Tarihi:27.04.2016)

T.C Kültür ve Türizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, **"Ticaretle Bağlı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması – TR**IPS", (Çevrimiçi) http://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS (Erişim Tarihi: 01.05.2016).

The GATT years: from Havana to Marakesh, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi:01.03.2016)

TURHAN, Ali , "**GATT ve Uruguay Round Müzakereleri Hakkında Not**", DPT, 1997,s.1(Çevrimiçi)http://www.docstoc.com/docs/109724929/D%C3%BCnya-Ticaret-%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC-_WTO (Erişim Tarihi:23.01.2016)

WIPO, Intellectual Property Organization, (Çevrimiçi) http://www.wipo.int/about-wipo/en/ (Erişim Tarihi: 01.05.2016).

WTO Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 30.04.2016)

Ministerial Conferences, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm (Erişim Tarihi : 16.05.2016)

Nairobi 2015, Tenth WTO Ministerial Conference (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_e.htm (Erişim Tarihi : 21.05.2016)

Nine WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/balipackage_e.htm(Erişim Tarihi : 21.05.2016)

Singapore Ministerial Declaration (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/wtodec_e.htm#top (Erişim Tarihi : 16.05.2016)

The Third WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm (Erişim Tarihi : 17.05.2016)

Final Act and Related Documents, New York, April 1948 (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/havana_e.pdf (Erişim Tarihi:23.01.2016)

Geneva Ministerial Conferance, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min98_e/mindec_e.htm (Erişim Tarihi : 17.05.2016)

YÜCEKAL,Yüksel, 'Fikri Mülkiyet Hakları'nın Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)', T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi** VII sayı, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu-_wipo_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 01.05.2016).